

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ОЙ МОДОНОЙ КОМПЛЕКСЫН ХҮНДЭТЭ ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭД!

Буряадай Президентын болон Правительствын даалгабаряар Ой модоной хүдэлмэрилэгшэдэй үдэрөөр та бүгэдэниие үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб!

Ой модоной нөөсэнууд – Буряадай баялиг, тэрэниие гамтайгаар ашаглаха болон ерээдүйнгөө үеын зондо дамжуулаха гэшэ гансал республикын Правительствын бэшэ, харин модо бэддэлгэ болон болбосоруулга дээрэ хүдэлдэг зоной зорилго болоно. Республикымнай 80 гаран процент талмай ой модоор бүрхөөгдэнхэй, нөөсэнь – хоёр миллиард үүүтэй кубометр.

Буряад Республикын Правительство тус халбарыда нарын жэлнүүдтэ бээлүүлэгдэхэ ёһотой түрүү зорилгонуудые хараалаа – ой модо бэддэдэг предприятинуудые шэнэ техникэ, технологёор зэбсэгжүүлгэ, үлэгдэлгүй үйлэдбэрийн болон болбосоруулгын хэмжээ дээшлүүлгэ.

Шийдхэгдээгүй асуудалууд үшөө олон, гэбэшье предприятинууд болон эмхинүүд үйлэдбэрийнгөө хэмжээ

доошолуулаагүй байхаһаа гадна дээшлүүлнэ болон мүнөө үеын эрилтэдэ таарама технологинуудые нэбтэрүүлнэ.

Республикын Правительство имэ хүгжэлтые дэмжэнэ болон модо гүйсэд болбосоруулгын үйлэдбэри тогтоохо үүсхэлые үндэрөөр сэгнэнэ.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын зүгһөө ой модоной промышленность тогтоолгодо, хүгжэлтэдэ горитой хубита оруулһан болон мүнөө хүдэлжэ байһан хүнүүдтэ, ажалай ветерануудта баяр баясхалание хүргэнэб.

Та бүгэдэндэ, түрэлхид болон дүтэнтнай зондо элүүр энхые, амгалан байдал, Россида, Буряад Республикада аша туһатай хэрэгтэнтнай амжалтануудые хүсэнэб!

Владимир ПЕРЕАЯЕВ,
Буряад Республикын
Правительствын Түрүүлэгшын
орлогшо – промышленностиин,
үйлэдбэрийн инфраструктурын
болон технологинуудай министр.

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ТЕЛЕГРАММА

Шэтэ хото
Шэтын областиин губернаторай
захиргаан Р.Ф.Гениатулинга

Хүндэтэ Равиль Фаритович!

Шэтын областиин Дээдэ-Дарасуунай уурхайн «Центральная» шахта дээрэ болоһон аюулта гэнэ усал Буряад Республикын ажаһуугшадай зүрхэ сэдхэхэ гашуудалаар халыгаа.

Буряад Республикын Правительствын болон өөрынгөө зүгһөө наһа бараһан шахтернуудай түрэлхид болон дүтэнь зондо шаналал гашуудалаа мэдүүлнэб.

Буряад Республикын Президент, Правительствын Түрүүлэгшэ
А.В.ПОТАПОВ.

ЭКОНОМИКЫН ЛИДЕРНҮҮД НЭРЛЭГДЭБЭ

Сентябриин 12-то Буряад Республикын Правительствын дэргэдэ жэл бүри үнгэргэгдэдэг «Буряад Республикын экономикаын лидер» гэнэн конкурс дүнгүүдэ согсологдобо. Тиймэһээ томо-томо эмхинүүдэй дунда имэ нэрэ ЗАО «Улан-Удэстальмост» гэнэн предприятита олгогдобо. Дунда ба бага зэргын үйлэдбэрийн эмхинүүдэй дунда ООО «Аэротех» шалгарба.

үнэтэ бэлэгүүд, дипломууд баригдаа. Мүн тийхэдэ «Буряад Республикын шаһарай марка» гэнэн тэмдэг хэрэглэхэ арга зарим предприятинуудта үгтэбэ. Тэдэниие нэрлэбэл, ОАО «Молоко», ООО «Наран» эмхи, ИП «Гуруев Цырендоржи», ИП «Кунгуров А.Н.», ООО «Эльф», ОАО «Селенгинский ЦКК», ООО «Окна лопастного завода».

Янжаме ЖАПОВА,
Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото-зурагууг.

Жэлэй туршада налог хайнаар түлэхэнэй түлөө ОАО «Байкалфарм» шаһалда хүртэбэ. Худалдаа замаанай талаар эмхинүүдэй дунда «Экономикаын лидер» гэнэн нэрэ зэргэдэ ОАО «Ципиканский продснаб» хүртөө, шэнын арга боломжонуудые, мүн ажал хүдэлмэридөө инноваци зүбөөр хэрэглэдэг предприятинуудай дунда ФГУП «Байгал» ажахы нэрлэгдэбэ. «Экономикаын лидернүүдтэ

ВНИМАНИЮ ШИРОКОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТИ

В рамках подготовки к 85-летию газеты «Буряад үнэн» общенациональная газета «Буряад үнэн» - «Дүхэриг» объявляет конкурс очерков, посвященный памяти легендарного окинца, патриота родного края, общественного деятеля Шарлай Убушеевича АЮШЕЕВА.

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ КОНКУРСА:

- увековечение памяти одного из организаторов Окинского района, кавалера орденов Боевого Красного Знамени, «Знак Почета» Ш.У.Аюшеева.
- возрождение и сохранение обычаев и традиций народа.
- воспитание молодого поколения на примере беззаветного служения Отечества.
- привлечение внимания общественности к проблемам экологии и сохранения природных ресурсов в уникальных уголках Бурятии.

УСЛОВИЯ КОНКУРСА:

Присуждается 3 призовых места, 3 поощрительных - с вручением денежных премий, учрежденных внуком Ш.У.Аюшеева - известным спортивным деятелем, бизнесменом Зоригто Сахановым.

В конкурсе могут принять все желающие, знающие историю становления Окинского района и осведомленные о жизни и деятельности замечательного окинца.

Прием материалов на бурятском и русском языках.

Итоги конкурса будут подведены в одном из театров г.Улан-Удэ.

Оргкомитет.

ЛЕГЕНДАРНЫЙ ОКИНЕЦ

АЮШЕЕВ Шарлай Убушеевич (1885-1974). Родился 9 октября 1885 года в селе Хурга Окинского хошуна в многодетной семье крестьянина-скотовода Убаши Аюшеева. С юных лет отличался качествами лидера, смекалкой, необыкновенным мужеством и природной закалкой, мудростью и добротой.

В Бурятии стал известен в 20-30-х годах прошлого столетия как легендарный окинец, Ахын Ехэ Шарлай (Великий Окинский Шарлай). Заслужил уважение и благодарность своих земляков-окинцев готовностью к беззаветному служению Окинскому краю, её людям.

Возглавлял боевые действия, противоборствующие бесчинствам вооруженных отрядов анархистов на территории Тукинского и Окинского аймаков в первые годы Советской власти. В 1922 году в одиночку пленил более двадцати вооруженных высших белогвардейских офицеров генерала Капеля, осуществляющих прорыв в сопредельную Монголию через территорию Оки.

Шарлай Аюшеев стоял у истоков образования Окинского аймака в составе Бурят-Монгольской АССР, многие годы руководил исполнительной властью Окинского аймака, в том числе в годы Великой Отечественной войны. Принимал участие в организации работ по демаркации государственной границы СССР на вверенной территории, внес неоценимый вклад деле исследования минерально-сырьевой базы, флоры и фауны Восточных Саян ведущими геологами и учеными АН СССР. Избирался депутатом Верховного Совета Бурят-Монгольской АССР первого созыва.

Награжден правительственными наградами, удостоен именного оружия, Кавалер орденов Боевого Красного Знамени (1967), Знак Почета (1936), медалей «За трудовое отличие» (1938), «За победу над Германией» (1946) и многих других. Имел огромный авторитет среди руководства Бурятской АССР.

Руководство республики ценило Шарлая Аюшеева как настоящего ли-

дера окинцев, обладающего чувством высокого гражданского долга, умением принимать точные решения.

В Оке много легенд, былей и небывлиц, сотканных из эпизодов жизни Шарлая Аюшеева. Он мог долгими вечерами рассказывать соседским детям улгеры про Абай Гэсэр-хана, часами вручную косить сено, купаться в ледяной проруби, месяцами находиться в зимней тайге без запасов теплой одежды и пищи. До последних дней своей жизни не утратил жизненной энергии, любви к родному краю, окинцам, стремился сделать их жизнь лучше. Родные помнят случай, летом 1973 года Шарлай Аюшеев отказался от благоустроенного жилья в Улан-Удэ, представленного руководством республики, в пользу пострадавших от наводнения.

Скончался Шарлай Аюшеев в июле 1974 года в Кыренской больнице от ран, полученных в результате несчастного случая.

У Шарлая Аюшеева была большая и дружная семья. Сегодня в Оке живут его многочисленные родственники, внуки, правнуки, праправнуки.

Первые публикации о его жизни и деятельности были датированы 30-40 годами. Авторами очерков, публикаций выступали известные журналисты Сергей Филиппович Балдаев, Владимир Доржиевич Галсанов, Клим Дашевич Тулуев и другие.

Судьба Шарлая Аюшеева, выходящая из народа, живущего на окраине страны, стала ярким примером беззаветного служения Отечеству. И в это переломное время истории, как никогда важны и нужны рассказы о личности, внесшего достойный вклад в развитие нашего края.

Галина ДАШЕЕВА,
редактор газеты «Буряад үнэн».

ЗҮБШӨӨЛГҮЙ БАРИЛГА ЯАГААД ГУРИМШУУЛХАБ?

Сентябрийн 7-до Буряадай Президент Леонид Потапов Улаан-Үдэд өөрын дураар, зүбшөөлгүйгөөр гэр барилгын асуудалаар зүблөө үнгэргөө. Тийн хэлсэлгын дүн - ушар бүхэн тусгаар, ами аминдаа шийдхэгдэх, гэрнүүд нэрэ нурагуй задалагдахагүй.

Эндэ самоледуудай ниидэдэг «харгы» доогуур баригдаһан гэрнүүд задалагдажа болохо, юуб гэбэл, тус талмайнууд дээрэ ажаһуухань аюултай. Президент тэдэнэй асуудалые онср тэмдэглэжэ, түбхын түрүүндэ шийдхэхые захираа. Удаань бусад зоной гэрнүүд

тушаа шийдхэбэри абтаха. Нэгэ аргань - хото шадархи хүдөөгэй аймагуудай газарнуудые Улаан-Үдэдэ дамжуулан үгэхэ, тус дэбисхэрнүүдтэ байра байдал болбосоруулжа, инфра-структураар хангажа, хүсэндөө байгаа гуримай ёһоор зүбшөөлгүйгөөр баригдаһан гэрнүүдые иишэнь асаржа табиха. Тийгэхын тула горитой ажал бэлүүлэхэ болон гаргашалагдажа мүнгэнэй хэмжээ тоолон гаргаха хэрэгтэй. Энэ гаргашанууд хотын болон республикийн 2007 оной бюджетүүдтэ хараалагдаха ёһотой, «Гэр байра» гэнэн программа

хубилгагдаха. Улаан-Үдын мэр Геннадий Айдаев нарын сагта хотын захиргаан хуули бусаар баригдаһан гэрнүүдые задалха талаар хүдэлмэриез эдэбхижүүлхэ нэдэлгэгүй гэжэ мэдүүлээ. Газарай участогууд дурадхагдаха. Тийн дуратай зон аукциондо хабаадажа, участок худалдан абаха, үгы гэбэл, хүлэлхэ аргатай болохо. Эрхэ жэлдэ Буряадай хото барилгын устав баталагдахаар хараалагдана, тийхэдэ территорияна барилгын схемэше баталагдаха. Хотын Захиргаанай дэргэдэ

үнгэрэн митингдэ Президент өөрынгөө сэгнэлтэ үгөө. «Нахаловканыудай» ажаһуугшадые хубингаа зорилгоор хэрэглэхэ хэдэнэн хүнүүд тэдэнэй шийдхэгдээгүй асуудалуудта ханаагаа зобонотой. Тэдэнэй хубийн политическэ нэдэлгэнүүд бэлүүлэгдэхгүй. Леонид Потапов зүбшөөлгүй барилгын талаар тогтоһон байдалай түлөө бүхы гэм болон харюусалгые мэртэ тохохо туршалгануудые тэрэ доронь болуулаа.

Буряад Республикын Правительствын мэдээсэлэй таһаг.

ТОБШОХОН

2005 оной февраль салингаа абаагүй Хойто «Восток Сервис» гэй мунальна ажахын хрилэгшэд ажалаа тогт эдэе хоол баринагүй, хоногой туршада хоһоно хүдэлмэрилэгшэдэй ниинь мэдээ алдаж Тибиэше бусад тэдэнэй эрилтэнүүдые захиргаанай дүүргэ ажаадаа гарахагүй т мэдүүлээ.

Ниислэл Улаан-Үдэ талмай гудамжанууды рууалхын талаар 20 онуудта гурбан хүс тогтооодохонь. Жел рожно райондо тэмэ хүдэлмэрилэгшэдэй тэдэ орожо наһа б хашалган хамалганда зондо хүшөөнүүд бар мүн Советүүдэй талмай нэльбэн шэнэдхэлгэдэ

Буряад хэлэнэй заншалай хүгжэлтын далаар Усть-Ордын захиргаанда ехэ үнгэрөө. Тэндэ БГУ-гай Степан Калмыков, авт округой толгойлогшы дүүргэгшэ Олег К округой багшанар, э хабаадаа. Тус зүблөө зүбшэн хэлсэлгэн а нуудые округой Дүүм тэдуудай удаадахи «Үндэһэтэнэй эрдэм лай политика» гэнэн лаар хэлсэгдэхэ.

Буряадай гүрэнэй үт тэдэй Боохоной филиа бэшгэй факультэдэй Үндэһэтэнэй гуманитар институт нээгдээ. Эрхэ эндэ англи-монгол хэл таһаг нээгдэхэ юм.

Нүхэдэй аймагай нютагай 11-дэхи класса ша Петр Соколов зу Илья хүбүүнэй уһанай гэдэ абтагдажа, шэнгэ тарнь, абараа. Энэ баат түлөө Петр Соколов Э МЧС-эй зүгһөө сотово грамотада хүртэбэ.

Байгша оной сентяб до «Арадай артиста телепроекттын илагша Борхуу Буряадай АССР жэлэй ойн нэрэмжэтэ дээрэ гурбан часай концерт табиха. Биле 200-300 түхэригтэ.

Сентябрийн 25-һаа Үдэдэ «Сибирский» гэнэн регионууд хоо театральна фестивал хонь. Тус фестивальда най, Барнаулай, Эрхүүг бусад Сибирин федер округой 12 театр хаба.

Росси дотор жоло шэнэ үнэмшэлгэнү болохонь. 1968 ондо лагдаһан харгы зама пейскэ конвенциин гү тааруулагдажа шэнэ да гараха. Тэрэ конвенци жэлһээ Росси гүрэн о

Ушу нааданай чемпионат Москвада Тэрэ мүрысөөндэ 100 спортсменүүд хаба илагшад бүхэдэлхэйн нарта хабаадаха эрхэдэ Тэдэнэй тоодо Буряад түлөөлэгшэд, Зүүн Си технологическа универ оюутад Анастасия Ворс Александр Битюков, Бадмаев.

Байгал шадархи хууринда эдэ үдэр Россин барилдааша нүүдэй суглуулагдамал хорилгоёо хэжэ эхил Хитадта үнгэргэгдэх дэлхэйн мүрысөөндэ б

Е.ЦЫБ

ҮНДЭҺЭТЭНЭЙ ПРОЕКТНҮҮДТЭ - ГОЛ АНХАРАЛ

Россин Федерациин үндэһэтэнэй проектнүүдые бэлүүлгын талаар Улаан-Үдэдэ ямар байдал тогтонхойб, юун хэгдэжэ байнаб гэнэн асуудалаар хотын захиргаанда зүблөөн үнгэрөө.

Хотын Эрдэм нуралсалай управлениин начальник М.Х.Гатаулин, Элүүрые хамгаалгын управлениин начальник В.М. Очиров, хотын ажахын ба барилгын хорооной түрүүлэгшэ В.И.Хандаев гэгшэд тэрэ зүблөөн дээрэ тоособо.

ЭРХИМ НУРГУУЛИНУУД ОЛОН

Үндэһэтэнэй проектнүүдые бэлүүлгын урда тээ нургуулинуудта компьютерна классууд нээгдэжэ эхилээ һэн. Тэрэ классуудые компьютераар гүйсэд хангаха зорилго табигдажа, үнэн дээрээ бэлүүлэгдэнэ.

Энэ жэл нургуулинууд инновационно програмнуудые эрхим нэбтэрүүлжэ, «миллионер» нургуулинууд тодорлоо. Мүн тэдэнэртэ адьяар хүдэлжэ, эрхимүүдэй тоодо орохо үшөөл олон нургуулинууд бии. Дүй дүршэлтэй багшанар шалгаржа, 100 мянган түхэриг шанда хүртөө.

Эдэ бүгэдэ хэрэгүүд «Эрдэм нуралсал» гэнэн проектээр дүүргэгдэжэ, хаа хаагуур найн үрэ дүнгүүдые харуулна. Тибиэше хотын мэр Г.А.Айдаевай ажаглалтаар, Улаан-Үдэдэ нургуулиин наһа гүйсөөгүй үхибүүдэй эрдэм нуралсалай байра байдалда, юрын нургуулинуудта гол анхарал хандуулагданагүй.

Багашуулай сэсэрлигүүд үсөөн. 2010 он болотор бэлүүлэгдэхэ хотын захиргаанай зохёон программаар сэсэрлигүүд саашадаа үшөө баригдаха. Мүнөө жэл Истогто, лингвистическэ 3-дахи гимназиин хажууда, 14-дэхи гимназиин тэндэ шэнэ саадууд ашаглада тушаагдаха. Мүн «Престиж» гэжэ үмсын саадай байшанда залгаа баригдажа дүүргэгдэхэнэ.

ХЭЭЛИТЭЙ ЭХЭНЭРНҮҮДТЭ ТААРУУ БАЙДАЛ ЗОХЁОГДОНО

Хээлитэй эхэнэрнүүдтэ түрэхын урда тээ сертификат барюулагдажа эхилээд, энэ аргаар тэдэнэр өөһэдэн дураар түрэхэ али нэгэ больница шэлэдэг, поликлиникэдэ хандадаг болонхой. Тус

сертификадай түлөө үгтэдэг мүнгэнэй туһаламжаар больницануудай байра байдал найжарна, шэнэ түхээрэлгэнүүд абтана. Эндэ һая хотын Элүүрые хамгаалгын управлени мүнөө үын зургаан УЗИ аппарат худалдан абаа. Тийн хээлитэй эхэнэрнүүдэй бзеын элүүрые эртэнһээ тодорхойлохо арга олгогдохо.

Гадна энэ жэлдэ хотын 3-дахи поликлиникэ, диагностическа түб нээгдэхэ юм. 178 миллион түхэригтэй хэмжээнэй медицинскэ хэрэгсэлнүүдэй түхээрэлгэ абтахаар түсэблэгдэнэ.

ГЭР БАЙРЫН АСУУДАЛ - АМИН ШУХАЛА

«Эрдэм нуралсал», «Энхэ элүүрые хамгаалга» гэнэн үндэһэтэнэй проектнүүдые бэлүүлэгдэ федеральна туһаламжа үзүүлэгдэдэг һаа, «Гэр байра» гэнэн проектын бэлүүлгэ оройдоол муниципальна бюджетдээ хангагдана.

Тибиэше ниислэл хотын дэбисхэртэ ипотечнэ урьһаламжын корпорациин ашаар болбосон түхэлтэй гурбан гэр баригдажа байна. Энергетик тосхондо, Добролюбовай нэрэмжэтэ гудамжаар, мүн 113 микрорайондо. Сибириин федеральна округой ипотечнэ урьһаламжын корпорациин түлөөлэгэтэ мэргэжэлтэд байгша оной сентябрийн һүүл багаар Улаан-Үдэ эрхэ түсэбтэй. Тэдэнэр мүнгэнэй туһаламжа үзүүлэхэ бэлэн инвесторнуудые дурадхаха байна.

Хотын ажахын ба барилгын хороон Россин Барилгын министрствэтэй суг хамта Улаан-Үдын Советскэ районой түб газарай доодо тала ерээдүй сагта нэльбэн шэнэдхэхэ. Тийгэжэ Шмидтын нэрэмжэтэ үйлсэ хаагдажа, машинануудай гол харгынүүд Свободын ба Смолиной үйлсэнүүдээр болохо юм. Тэндэ ажаһуудаг долоо гара мянган хүн шэнэ гэрнүүдтэ нүүхэ. Харин энэ үйлсэнүүдээр баригдаһан олонхи гэрнүүд түүхэтэ хүшөөнүүд гэжэ тоологдодог байна. Тийн тэрэ гэрнүүдые энэ дороо үгы болгохонь хэсүү. Түрүүн түүхэтэ хүшөөнүүдэй реестр шэнээр зохёожо, инвентаризаци хэгдэхэ ёһотой.

Эмшэд, хүүгэдые хүмүүжүүлэн нургадаг багшанар хүндэ хэсүү жэлнүүдые дабшан гарана, ямаршые сагта ажалаа эрхим ябуулжа, урагшаа тэгүүлнэ. Теэд эдэнэртэ, эгээл хүндэтэй зондо, гэр байрын асуудал тон лэ шухала болонхой. «Доступное, комфортное жилье - гражданам России» гэнэн программа бэлүүлэгдэхэ бээ?

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

Элүүр эхын булан

ХОЖОМДОБОЛ, ХОЙШОЛОНГУУДЫНЬ АЮУЛТАЙ

Россин Колопроктологуудай эблэлэй түрүүшын пленум Улаан-Үдэдэ үнгэрбэ. Энэ пленумдэ дээдэ гарай хирургууд, мэдээжэ эмшэд хабаадаа. Тэдэнэй тоодо Южнэ федеральна округой ахамад хирург, профессор М.Ф.Черкасов, Алас Дурна зүгэй округой түлөөлэгшэ, профессор В.В.Яновий, тус форум эмхидхэгшэ, Сибириин федеральна округой ахамад хирург, Россин академийн гешүүн-корреспондент, профессор Е.Г.Григорьев, гэдэна Польшын, Монголой проктологууд энэ пленумдэ хабаадаа. Россин ахамад колопроктолог Геннадий Иванович Воробьев тус пленумэй ажал хүтэлбэрилөө юм.

Проктологическа үбшэнүүд дэлхэй дээрэ ехэл дэлгэржэ эхилэнхэй. Тэрэнэй гол шалтагааниинь гэхэдэ, манай индустриализациин хубилалтанууд ехэ нүлөө үзүүлнэ. Эдэдэ холимог эдэе эдижэ, үглөөгүүр, үдэртөө муугаар эдээлээд, үдэшэндөө лаб найнаар эдээлдэг гурим ехэ дэлгэрнэ, тэрэ тон буруу. «Үдэшингөө хоол дайсандаа барюула» гэдэг үгэ эндэ одоол таатай, - гэжэ пресс-конференциин үедэ В.В.Яновий тэмдэглэһэн байна.

Тибиэше дотор үбшэнүүдтэ, илангаяа геморрой, бүдүүн гэдэһэнэй үбшэндэ дайрагдаһан зон дары түргэн эмшэдтэ хандахага забданагүй, аягүйрхэнэ. Тийн энэ үбшэнгөө бүришые доройтуулна. Буряад орондо ори ганса проктологическа кабинет хотын 4-дэхи поликлиникэдэ бии. Тэндэ

оошорто хүгшэн залуугүй булта байна. Статистикын мэдээгээр аббал, 50-60 наһа гүйсэлхэн зон ной дунда 50 процент шахуу хүниинь энэ үбшэндэ дайрагдана. Уушханай, хотын, хүхэнэй рак үбшэнэй һүүлээр, проктологическа үбшэнүүдэй хойшолонгууд рак болоно гэжэ мэргэжэлтэд мэдүүлнэ.

Эрхэ жэлэй эхиндэ проктологическа таһаг республиканска больницын дэргэдэ нээгдэжэ, мүнгэнэй гаргаша республи-

үдэр бүри оошор тогтожо, республикын бүхы аймагуудай, Шэтэ можын ажаһуугшад хандаха баатай. Үдэрэй 14 хүниие эмшэлэн үзэхэ ёһотой аад, 25-30 - аад хүниие приемдо абана.

Республика дотор хүүгэдэй проктолог мэргэжэлтэн үгы, тиймэһээ энэ

канска бюджетдээ номологдожэ эхилхэ. Мүнөө хотын больницын мэдээдэ байбаше, эдэл бүхы тээхи үбшэнтэнөө түлбэриггүйгөөр, медицинскэ полистойл наань, абажа эмшэлэнэ.

1992 ондо Буряад орондо стомированна үбшэнтэнэй эблэл байгуулагдаһан юм. Тусхай нургуули гараһан врач П.Г. Курдюкова, медсестра Г.П.Борбоева гэгшэд операцита ороһон үбшэн хүн бүхэниинь эмшэлжэ, ямар аргаар тэдэнэртэ түрэлхид туһалха болоноб, эдэе хоолойн, харууһанай асуудалуудые зүбшэн хөөрэдэг, харуулдаг байна.

Республикадамнай нэгэ врач мэргэжэлтэниие, стомированна үбшэнтэниие хайшан гээд харууһалха гэжэ заажа үгэхэ медсестра хүнүүдэй тушаал нээжэ, ажалаа ябуулаа һаа, ехэл найн бэлэй, - гэжэ П.Г.Курдюкова хэлэнэ. Мүн тийхэдэ үбшэнтэндэ тусхай медицинскэ хэрэгсэлнүүд дутагдана. Хүн зониие социальна хамгаалгын талаар таһагта хандажа, медицинскэ хэрэгсэлнүүдые абажа болохо гээд олонхид мэдэнэгүй.

Ямаршые үбшэн аргалуулагдаха ёһотой. Тиймэһээ аягүйрхэнгүй, эртэнһээ эмшэдтэ хандаха хэрэгтэй гэжэ мэргэжэлтэд дахяад зондоо хануулна.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Россин ахамад проктолог Г.И.Воробьев, Буряад Республикын эксперт-проктолог П.Г.Курдюкова. Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото.

Ажлал. Эхинийн дугаарнуудтай).

стици шэглүүлхээр эрх талаар манай республика едерацийн субъектүүдэд дахи нуури эзэлнэ гэжэ. Инвестицинуудые хаын тула ямар хэмжээнүүд ан Мефодьевич Крутских. г. тублика руу инвестици

руулгын, дээдэ технологитой халбаринуудые хүгжөөхын, шэнэ продуки үйлдээрлэхын, транспортна инфраструктурые болон аяншалгые хүгжөөхын тула олзын хэрэг эрхилэлгын онсо гурим тогтоодог тусхай экономика зонануудые эмхидхэлгэ. Тийн 2006 ондо Буряад Республикын Правительство «Могзон станциһаа ((Шэтын область) «Озерный ГОК» станци (Буряад Республика) хүрэтэр түмэр харгы барилга» гэхэн инвестиционно

телевизор харагша Енданова мэдүүлхэ байнаб. Жэшэнь, тэдэнэй тоодо эрьсэһээ, ашагалгаһаа гаргагданан, хизаарлагданан газарай участогууд ороно. Асуугал: - Техникэ худалдажа абахын болон фермэнүүдые барихын тула эвенкнүүдэй ажахынуудта урьһаламжа үгтэхэ гү? Эльвира Моргоктоева, Хурамхаанай аймаг. Харюу: - 2006-2007 онуудта «АПК-е

Сэхэ дамжуулга

хуулин ёһоор, Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ оршодог муниципальная гэр байрын жасаһаа хүлһээлгын хэлсээнэй үндэһөөр гэр байрада хүртэхэ эрхэтэй зөөрээр бага зоние муниципальна аймагуудай болон хотын тойрогуудай захиргаанууд гэр байраар хангадаг. Тус асуудал шийдхэхын тула ажаһуудаг газарайнгаа нютагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаанда

- Миний эсэгэ Ахын аймагай Балакта нууринда ажаһуудаг. 94-тэй, инвалид, нэрээ сагааруулагданан. «Ока» автомобиль үгтэхэ гү? Базаров Бато, Улаан-Үдэ хото. Харюу: - 2005 оной январин 1 болотор хүсэндөө байһан хуулин ёһоор, тусхай транспортна хэрэгсэлдэ

ЛЕОНИД ПОТАПОВАЙ ТЕЛЕВИЗОР ХАРАГШАДТАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

кээр зохид эрхэ байдал о хадаа саашанхи хүгэй шухала эриэтэнүүдэй юно. Регионий инвестици ээр зохид эрхэ байдал гол инвестицион арга шадуудыдадаг юм. «Эксперт» интствын сэгнэһээр, 2004-удта Буряад Республика ионно арга шадалайнгаа эй талаар Россин Федер-39 субъектын дунда үнэ-ье 60-дахи нуури эзэлдэг

проектын түлэблэлгын-сметнэ данса бэлэдхэлгэдэ Россин Инвестиционно жасаһаа мүнгэн зөөри абахын тула Россин Экономическа хүгжэлтын министрствэдэ мэдүүлгэ эльгээгээ. Нийтын инфраструктура хүгжөөлгэдэ шэглүүлгэдэһэн тус регион хоорондын инвестиционно проект нийтэ гүрэнэйше, регионийше гол зорилгонуудта эгээл зохистой. Проектын бүхыдөө сэн - 6,7 миллиард түхэриг.

хүгжөөлгэ» гэхэн түрүү үндэһэн проект бэлүүлгын хэмжээндэ «Бага хэмжээнэй ажахынуудые урмашуулга» гэхэн бүлэгөөр үмсын хамнабарин ажахы эрхилдэг эрхэтэдэ 300 мянган түхэриг болотор, фермерскэ ажахынуудта 3 миллион түхэриг болотор урьһаар үгтэхөөр хараалагданхай. Энэ мүнгэн хаһын хүдэлмэринүүдые дүүргэлгэдэ, мал, шубуу, техникэ худалдан абалгада, мал үдхэ-барилгын байрануудай заһа-барилгада гаргашалагдаха ёһотой.

мэдүүлгэ бариха хэрэгтэй. Асуугал: - Олон хүүгэдтэй бүлэнуудтэ нэгэ доро үгтэдэг мүнгэн хэзээ түлэгдэхэби? О.Онутина, Восточный тосхон Улаан-Үдэ хото.

стициин асуудалнуудта и хуулинуудые болбосо-хэмжээнүүд инвестор-жал ябуулхын тула зохид йдал тогтоодог болон йдэн мүнгэээ алдаха ь хэмжээ доошлуулдаг. еспублика яһала найн нуудтай: Россин Феде-9 субъектын дунда Буряад естиционно ажал ябуулгы хангаха талаар 10-дахи элнэ. Тодорхойлобол, «РБ-дэ ионно ажал ябуулга тухай» Республикын Хуули аб-Гус Хуули инвестиционно уулгы гүрэнэй талаһаа уулгын гурим болон үүдые, инвестиционно үдэй бэлүүлгэдэ республикедэ гүрэнэй туһа-зүүлэлгын түхэл болон дорхойлоно, инвестиционно зуулгын субъектүүдэй дэй гүрэнэй найдүүлга-огтооно.

Буряад Республика федеральная болон республиканска програмнуудые бэлүүлхэ талаар яһала дүй дүршэлтэй. Мүнөө республикадамнай 18 федеральная болон 30 республиканска тусхай зорилготой программнууд бэлүүлгэдэжэ байна.

Тус урьһаламжын бүхыдөө процентнэ ставкын хэмжээндэ субсиди түлэгдэдэг: 95 процентнэ РФ-гэй бюджетдээ, 5 процентнэ Буряад Республикын бюджетдээ. Урьһаламжа абахын тула «Россельхозбанк» ОАО-гой республиканска филиал, Россин Сбербанкын филиалнуудта хандаха хэрэгтэй. Эвенкнүүдэй ажахынуудта дээрэ хэлэгдэһэнһээ ондоо, тусхай урьһаламжанууд хараалагданхай. Асуугал: - Хилэмэний сэн нэмэхэ гү? Рыжун Сергей Васильевич.

Харюу: - «Буряад Республикада олон хүүгэдтэй бүлэнуудэй социальная хамгаалгын хэмжээнүүд тухай» Буряад Республикын Правительство-стын 2006 оной апрелин 3-ай 87 дугаарай тогтоолой ёһоор, 2006 ондо олон хүүгэдтэй үхибүүн бүхэндэ 1900 түхэригтэй хэмжээндэ нэгэ доро үгтэдэг түлбэри хараалагданхай. Хэрэгтэй дансануудаа тушаалан гэр бүлэнуудтэ тус түлбэри бэлүүлгэдэ хараалагданан мүнгэн 2006 оной август нарада ажа-һуугшадай социальная хамгаалгын территориальная таһагуудта эльгээгдээ. Энэ мүнгэн хүн бүхэнэй банкын счёдо оруулагдаха. 2007 оной январин 1-һээ Буряад Республикын олон хүүгэдтэй бүлэнууд үхибүүдэйнгээ 16 наһатай болоторнь (юрэнхы нурулсалай эмхи зургаануудта нуруалдань - нурулсалаа дүүргэһэрнь, зүгөөр 18 наһатай болоторнь) тус тустань 150 түхэриг нара бүхэндэ абадаг болохо. Асуугал: - Мууян аймагай ажаһуушадай пенс нэмээгдэхэ гү? Ивана Любовь Петровна, Мууян аймаг.

хэрэгтэй инвалидууд заабол медицинская шэнжэлгын (МСЭ) бюорогой тобшололой үндэһөөр ажаһуушадай социальная хамгаалгын таһагуудта бүридхэлдэ абтанан байна.

Гэбэшые 2005 оной январин 1-һээ хүсэндөө ороһон 2004 оной августын 22-ой 122 дугаарай федеральная хуулин ёһоор инвалидуудые транспортна хэрэгсэлээр хангаха тухай хуули хүсээе буураа. Тиймэһээ 2005 оной январин 1-һээ бүридхэлдэ абалга, ээлжээндэ табилга болуулагдаа. Нэрээ сагааруулагданан эрэмдэг бэстэй зоний 2005 оной январин 1 болотор бүридхэлдэ абтанан хаань. МСЭ-гэй дансануудай үндэһөөр автотранспортна хэрэгсэл худалдан абаха мүнгэн үгтэхэ.

Асуугал: - Бага балшар наһанһаа 1-дхи бүлэгтэй инвалидби, 25 жэлэй туршда квартира абахын тула ээлжээндэ байнаб. 2000 ондо танда хандааб, тэд мүнөө болотороо туһада хүртөөгүйб. Доржиева Татьяна Петровна. - Эсэгэмни 2 бүлэгтэй инвалид. Гэр байрагүй, нютагай засагаархид гэрээр хангаһаа арсана. Дайнай инвалидуудта 225 мянган түхэриг үгэнэ гэжэ дуулааб. Хэзээ квартиратой болохо гэшэбибиди? Надежда Найданова, Хорин аймаг.

«Буряад Республикын йкодо хари гүрэнүүдэй цинүүдые хабаадуулгые аха тухай» РБ-гэй Хуули. Гадна налог татабарин үнгээлтэнүүдые үзүүлхын еспубликын экономикадо энүүдэй инвестицинуудые баадуулахаар зохид эрхэ згоолгодо шэглүүлгэдэһэн түлэб бэлэдхэлгэдэжэ байна. л, налог татабарин талаар гтэнүүд хари гүрэнүүдэй цинүүдые хабаадуула нилээд ехэ нүлөө үзүүддэг

Хүндэтэ Леонид Васильевич, пенсионернуудые, эрэмдэг бэстэй зоние эмээр хангалгын талаар байдал хэр гээшэби? Унгэрэгшэ жэлдэ энээн тухай саг үргэлжэ сониндо толилогдожо байһан аад, мүнөө жэл абагуй. Иххэдээ бүхы асуудалнууд шийдхэгдэшоо гэшэ гү? Харюу: - Бүхы асуудалнуудые нэгэ доро шийдхэхын аргагүй. Гэбэшые энэ талаар ороё байдал гаталагдаа. Бодоод үзыт. 2006 оной долоон харын туршда «РОСТА» ЗАО Буряадай региональна складые 140,7 миллион түхэригтэй эмээр хангаа, үнгэрэгшэ жэлэй энэл хугасаатай сасуулаха, энэнь 2,14 дахин ехэ юм. Нёдондо 65,6 миллион түхэригтэй эм асаргаданан байна.

Харюу: - «Буряад Республикада сэн-гүүдые (тарифуудые) гүрэнэй талаһаа гуримшуулаха тухай» Буряад Республикын Правительство-стын 2001 оной октябрийн 17-ой 362 дугаарай тогтоолой ёһоор, гүрэн хилэмэний сэн гуримшуулаха эрхэгүй, тиймэһээ тэрэнэй сэн дэлгүүрэй гуримһаа дулдыдадаг. Гансал Захын Северый аймагуудта адлидхагданан нюта-гуудта бутархай наймаанай пред-приятинуудай худалдадаг хилэмэ-нэй нэмэлтэ сэн гүрэнэй талаһаа гуримшуулагдадаг.

Харюу: - Пенсинүүд Россин Федерацийн Правительство-стын Тогтоолой ёһоор нэмэдэг гэжэ хэлэхэ байнаб. 2006 оной августын 1-һээ 2006 оной июлиын 28-ай 466 дугаарай РФ-гэй Тогтоолой ёһоор ажалай пенсинүүдэй страховой хуби 6,2 процентээр нэмээгдээ. Асуугал: - Хүүгэдэй нара бүрин тэдхэмжэ түлбэрин хэмжээн дэшилгэдэхэ гү? Би гансаараа үхибүүгээ хүмүү-жүүлээб, нарадаа 180 түхэриг абадагби. И.Жапова, Зэдын аймаг.

Харюу: - Гэр байра худалдан абалгада гү, али барилгада субсидинууд федеральная бюджетдээ үгтэдэг. Тус мүнгэн туһаламжа ветерануудта, эрэмдэг бэстэй зондо болон эрэмдэг бэстэй хүүгэдтэй гэр бүлэнуудтэ үзүүлгэдэдэг. Тийхэлээрээ гэр байрада хэрэгтэй зон 2005 оной январин 1 болотор Буряад Республикын нютагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаануудта бүридхэлдэ абтанан байха ёһотой. Энэ «Ветеранууд тухай», «Россин Федерацияда инвалидуудай социальная хамгаалга тухай» федеральная хуулинуудай үндэһөөр бэлүүлгэдэһэн. Тийн 2006 оной майн 4-дэ «Ветеранууд тухай», «Россин Федерацияда инвалидуудай социальная хамгаалга тухай» федеральная хуулинуудай ёһоор федеральная бюджетдэй мүнгэн зөөрээр гэр байраар хангагдаха эрхэтэй тусхай бүлэгтэй эрхэтэдые гэр байраар хангалгын гурим болон түхэл арга тогтоохо тухай» 1639-III дугаарай республикын хуули абтаа юм. Энэл Хуули гэр байраар хангалгын гурим тогтооно.

ин эрхэтэдэ үнэгүй болон р байра» гэхэн үндэһэн «Гэр байра» гэхэн канска тусхай зорилготой ама бэлүүлхын тула гиционно ажал ябуулга РБ-гэй Хуулида нэмэлтэ аа. Тэрэнэй ёһоор, залуугай гүйгөөр гүрэнэй найдүүл-үзүүлгэдэжэ болохо. Тус бэлүүлгэ саашадаа Буряад икада ипотекин урьһа-айгуулгын хүгжээлтэдэ найн үзүүлхэ, республикын кодо 355 шахуу миллион шэглүүлхэ.

Республикын аптеканүүд 2006 оной долоон харын туршда Федеральная регистртэ бүридхэлдэ абтанан зоной 71,7 процентые 310,3 мянган рецептээр 136,7 миллион түхэригтэй хэмжээндэ эмээр хангаа. Унгэрэгшэ жэлэй энэл хугасаатай зэргэсүүлэн харабал, 2,8 дахин ехэ гэшэ, тийхэлээрээ хүнгэлэлтэ абадаг нэгэ хүн 2005 оной энэл хугасаатай сасуулаха, 4,7 дахин ехэ (4284,7 түхэриг) эм абадаг болоо.

Харюу: - Тус түлбэрин мүнөө дээрээ хүсэндөө байгаа хэмжээнүүд Буряад Республикын 2004 оной декабрийн 7-ой 899-III дугаарай Хууляар тогтоогдонхой. Республикын бюджетдэ мүнгэнэй бага шалтагаанһаа һаядаа энэ түлбэри нэмээгдэхэгүй. Асуугал: - Би «Окада» хүртэхэ эрхэтэй гүб? Дайнай ветеран, 1 бүлэгтэй инвалидби. Очирова Вера Очировна.

Харюу: - Тус түлбэрин мүнөө дээрээ хүсэндөө байгаа хэмжээнүүд Буряад Республикын 2004 оной декабрийн 7-ой 899-III дугаарай Хууляар тогтоогдонхой. Республикын бюджетдэ мүнгэнэй бага шалтагаанһаа һаядаа энэ түлбэри нэмээгдэхэгүй. Асуугал: - Би «Окада» хүртэхэ эрхэтэй гүб? Дайнай ветеран, 1 бүлэгтэй инвалидби. Очирова Вера Очировна.

Мэдээнүүдэй ёһоор, Доржиева Татьяна Петровна 1983 оной январин 1-дэ бүридхэлдэ абтаа, нэгэдхэмэл список соо 229-дэхи ээлжээндэ; Найданов Чимит-Цырен Очир-ович 2004 оной мартын 1-һээ бүридхэлдэ абтаа, 2847-дохи ээлжээндэ. Субсиди хүсэндөө байгаа федеральная хуулиатай зохидуу-лагдан, тус туһаламжада хүртэхэ эрхэтэй хүн бүхэндэ 18 дүрбэлжэн метр хараалан гэр байрын бүхыдөө талмайн нормативһаа болон гүйсэд-хэхи засагай федеральная зургаанай квартал бүхэндэ тогтоодог Буряад Республикада гэр байрын бүхыдөө талмайн 1 дүрбэлжэн метрэй дэлгүүрэй сэнһээ уламжалан тоологдон хэмжээндэ үгтэдэг. Ажагалтада: 2006 оной гурбадахи кварталда Буряад Республикада гэр байрын 1 дүрбэлжэн метрэй сэн 12900 түхэриг гэжэ тогтоогдонхой.

ийше мэдэһээр, республи байгаалин нөөсөнүүдээр аян, тэдэниие ашаглаага - дионно эдэбхи дээшлүүл-тин шухала зорилго. Энэ буряад орон түрүү хорин үдай тоодо ороно болон 15-три эзэлнэ. Гадна аяншалга гын арга боломжо яһала э сэгнэгдэдэг.

Даб дээрээ Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ тусхай бүлэгтэй эрхэтэдэй эмээр хангалгын мүнгэн зөөрин бага лимиддэ боложо, ороё байдал тогтожо магадгүй. Үшөө нара соо министр Михаил Зурабовта нэмэлтэ мүнгэн зөөри таһалжа үгэхэ тухай бэшэг бэшээ нэм. Тиймэһээ байдал удангүй заһарха гэжэ найданаб. Асуугал: - Аукционгүйгөөр, гүрэнэй сэнгээр участогаа абажа болохогүй юм аа! Тэрэ газар дээрэ табиятай гэрэй эзэн ха юмбиб. Енданова, Аршаан тосхон, Түхэнэй аймаг. Харюу: - Россин Федерацийн Газарай кодексын 36-дахи статьягай 1-дхи пунктын ёһоор, гүрэнэй гү, али муниципальная мэдэлэй газар дээрэ байратай, барилгатай эрхэтэд тус газарай участогые үмсэлхэ гү, али хүлһээхэ эрхэтэй. Харин сүлөө газарай участогууд конкурс болон аукционуудта худалдагдадаг.

Харюу: - Россин Федерацийн болон Буряад Республикын гэр байрын

Инфраструктурын объектолон талата хэлсээнүүдтэ үлга. Иитэ гүрэнэй удхай й инвестиционно проект-бэлүүлгы Россин Феде-Инвестиционно жасаһаа дэмжэлгэ. Экономикаын болбосо-

Буряад Республикын Правительство-стын мэдээсэлэй таһаг. Дыжид МАРХАДАЕВА хэблээдэ бэлдэбэ. (Үргэлжлэлэнь угаадахи дугаарта гараха).

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН НАНАТАЙ ЗОНДО МҮНГЭ ЗӨӨРЭЭР ТУХАЛХЫЕНЬ ЭМХИНҮҮДЭЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭДТЭ, ОЛЗЫН ХЭРЭГ ЭРХИЛЭГШЭДТЭ БОЛОН БУЛТА ЗОНДО ХАНДАЛГА

Хүндэтэ нютагаархид!

2006 оной октябрийн 1-дэ «Аха үетэндэ — ёһотой анхарал» гэгээн урятай Нанатай зоной үдэр тэмдэглэхэмнай.

Мүнөө Буряад Республикада 120 мянган нанатай хүн ажаһууна, тэдэнэй олонхинь республикын социальна хүгжэлтэдэ хубитаяа оруулһаар. Аха үеын эрхэтэд социальна, соёлой болон экономика ажабайдалда ханаагаа зободог, сэдхэлэй болон зан заншалай баялигуудые гамтайгаар хадагалжа, залуу үеынхидтэ дамжуулааг, арга шада-

лаараа ажал хэжэ, бүхы наһаараа суглууһан дүй дүршэлээрөө хубалдахаар бэлэн.

Мүнөө эдэ зоннай дэлгүүрэй шэрүүн байдалһаа, гэр бүлынхидэйнгөө, залуушуулай, наһанайнгаа амаралтада гаратараа хүдэлмэрилхэн түрэл предпритинуудайнгаа хүтэлбэрилэгшэдэй хайхарамжагүй хандалһаа хамгаалаа даагүй.

Пенсионернүүдэй олонхинь — ажамидалгын хэмжээндэ арай гэжэ хүрэхөөрхэн лэ мүнгэн дээрэ ажабайдалаа зохёохо баатай болодог.

Республикын эмхидхэлэй комитет бүхы предпритинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ, олзын хэрэг эрхилэгшэдтэ, ажаһуугшадта, хүниие хайрлаха сэдхэлтэй, нанатай зоние хүндэдэг болон ерээдүй тухайгаа бододог бүхы хүнүүдтэ НАНАТАЙ ЗОНОЙ ҮДЭР үнгэргэхэ дэмбэрэлтэй хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадахыень урйална. Хэрэг эрхилэгшэдэй дунда нигүүлэхы сэдхэлэй хэмжээн, дүтүнгөө хүндэ тухалалга хэзээдэшые хүндэтэйдэ тоологдодог. Танай хубита сэгнэшэгүй, ехэ туһа боложо үгэхэл.

Танай уужам дэлгэр, нигүүлэхы сэдхэлдэ хандажа, Буряад Республикын Ажалай болон социальна хүгжэлтын министрствын ажаһуугшадые социальна хамгаалгын территориялна зургаануудаар нанатай эрхэтэдтэ, ветерануудай, үндэр нанатай болон инвалидуудай гэрнүүдтэ, ветерануудай эмхинүүдтэ арга шадалаараа тухалхыетнай гуйнабди. Эдэ зоние дүнгэһын тула ямаршые туһа хүргэбэлтнай баярлахабди.

Буряад Республикада Нанатай зоной үдэр үнгэргэлгын талаар эмхидхэлэй комитет.

Улаан-Үдэ хотын Захиргаанда

ДУЛААГААР ХАНГАЛГА: ДУУНАШАГҮЙ БЭЛДЭЛГЭ

Дулаа үгэлгын шэнэ хаһа дүтэлжэ байна. Энэ ушараар жэл бүри Улаан-Үдын гэр байрануудта, байшануудта тодхоотой дулаа ябуулааг хэрэгсэлнүүдые заһабарилжа ба шэнэлхэ хэрэг гарана. Хэр зэргэ имэ ажал хэгдээб гэгээн шалгалгын үдхатай брифинг Улаан-Үдын Захиргаанай толгойлогшо Г.А.АЙДАЕВАЙ хүтэлбэри дорой үнгэрбэ.

Эрхэ үбэл урданайһаа хүйтэн байхаар хүлээгдэнэ гэжэ уларил шэнжэлдэг албан мэдээсэнь. Тиибэшые хотын зоной ханаата болоһоной хэрэггүй, бэлдэлгын хүдэлмэринүүд дүүрэн түгэс ябуулагдаа гэгээн дүн брифинг дээрэ гаргагдаа.

Илангаяа Улаан-Үдын мэрэй орлогшо, хотын ажахын хорооной түрүүлэгшэ Г.Д. Булнаевай хэлэхээр, бэлдэлгын хүдэлмэринүүдтэ хамта дээрээ 240 миллион түхэриг гаргашалагдаа, тиихэдэ хотын бюджеттээ 76 миллион түхэриг домологдоһон байна. Улаан-Үдын Захиргаанай тогтоолой ёһоор хараалагдаһан бэлдэлгын түхээрэлгэнүүдэй 95 процент хубинь хэгдээ. Мүнөөшые дулаа дамжуулжа болохо.

400 километр утатай дулаа үгэлгын соргонууд, дулаа дамжуулгын 38 түб, уһанай 9 насосно станци Улаан-Үдэдэ тоологдоно.

4,3 километр шэнээн соргонууд шэнэлэгдээ гэжэ брифинг дээрэ тэмдэглэгдэбэ. Хотын 18 котельнэдэ заһабарилгын хүдэлмэринүүд хэгдээ. Мясокомбинат тосхойной ажаһуугшадтай байдал һайжаруулаха зорилготой дулаагаар хангалгын трасса тодхогдожо байна. Энэ трассаһаа 4 гэр, 1 поликлиникэ дулаа абахаар хараалагдаа.

Түлишын талаар бэрхэшээлнүүд үзэгдэнгүй: ТГК-14 80 хонгодо хүрэхэ нүүрхэн ба мазут түлээ бэлдэнхэй.

Һаяхана хотын гэрнүүдые халуун уһаар хангалга болуулагдаа байһанаа сентябрийн 12-то халуун уһа үгэжэ эхилээ. Дулаа үгэлгын хаһада хэр зэргэ бэлэн байһаниие жэл бүри иигэжэ шалгадаг болонхой бшуу.

Дулаа үгэлгэ эхилхын тулада 5 үдэрэй туршада +8° температура газар тогтоһон байха ёһотой. Энэниие уларил шэнжэлдэг албантай хэлсэдэг заншал бии. Тиигэжэ хотын мэрэй зарлиг гарананай удаа хотын гэр байрануудта дулаа дамжуулагдажа эхилнэ. Энэ

жэл сентябрийн 20-до дулаагаар хангалгын хаһа эхилхээр түсэблэгдэнхэй.

Хотын Захиргаанай даабаряар дулаа дамжуулгын трасса заһабарилгадана. «Хотын электрын галай сеть» 7 миллион түхэригэй бэлдэлгын хүдэлмэринүүдые хэнхэй. Тэдэнэй урда котельнэнүүдтэ резервнэ гал оруулаха хэрэг үлөөд байна.

Тиихэдэ үйлсэ гэрэлтүүдэг хэрэгсэлнүүд энэ жэл шэнэлэгдээ.

Нээмэл түхэлэй «Водоканал» бүлгэм уһанай насосно станцинуудые болоод сэрбэрэлгын түхээрэлгэнүүдые хүтэлбэрилдэг. Мүнөө дээрээ тэндэ бэлдэлгэ дүүрэхэ тээшээ болохо байна.

Хотын хүн зоной ажаһуудар гэр байрануудые 9 эмхи даан абанхай. 4 миллион 670 хоёролжон метрэй 3601 гэр байра бүхы хэрэгтэй түхээрэлгэнүүдээр хангаха уялгатай. Мүнөө эдэ эмхинүүд бэлдэлгэ 98 процент хэмжээндэ хээд байна. Подьезднүүдэй сонхонуудые сентябрьта шэллэхэбди гэжэ найдуулна.

«Зайн галай, дулаагаар хангалгын түлөө саг соогоо түлэхэ хэрэгтэй бшуу. Эдэ мүнгэнтнай түлишэ, дулаа дамжуулгын соргонуудые заһабарилгада гаргашалагдаһан, һөөргөө бусана ха юм. Жэ-шээлбэл, зунай хаһада түлишын сэн хямда байдаг һаа, үбэл тээшэ үнэтэй болоно. Танай сагтаа мүнгээ оруулжа байбал, бүхэли үбэлэй түлишэ абажа хадагалаад байха һэмди», - гэжэ Г.Д. Булнаев хэлэнэ.

Социальна үүргэтэй эмхинүүдтэ бэлдэлгын ажал хэр ябуулагдаа гэжэ хотын мэрэй социальна политикын талаар орлогшо М.А. Ян дуулгаба:

Улаан-Үдэдэ социальна түхэлэй 200 эмхин байшан тоологдоно. Тэдэниие ходо шэнэлжэ, дулаа үгэлгын хаһада бэлдэжэ байха хэрэгтэй. Тиигэжэ аюулгүй оршон байдал сахигдана. Гэбэшые бэлдэлгэдэ багахан хугасаа үлэнэ гэжэ

тэмдэглэхэ шухала. Энэ жэл бэлдэлгын хүдэлмэринүүдые бэлүүлгэдэ Буряадай Арадай Хуралай депутатууд, хотын Сөвэдэй депутатууд аргагүй ехээр туһалаа.

Мүнөө дээрээ Соёлой бүхы байшанууд дулаа ябуулгын шэнэ хаһада бэлэн. 18 эмнэлгын эмхинүүдэй 16 байшан ашагалгада абтагдаад байна. Улаан-Үдын үхибүү түрүүлгын гэртэ, инфекционно больницада бэлдэлгын ажалнууд үргэлжэлһөөр.

131 нургуулинуудай 126-ниинь дулаа дамжуулхаар бэлэн.

Манай олонхи байшанууд хуушаранхай. Муниципальна байгуулгын мэдэлдэ үгтэхэдөөшые халанхай байгаа. Тэдэ эдэ мантан томо комплексуудые һэльбэн шэнэлхэ гэбэл, аргагүй ехэ мүнгэ алтан хэрэгтэй болохонь мэдээжэ. Энэ жэл эдэ байшануудые дулаагаар хангалгын хаһада бэлдэхын тулада бүхыдөө 20 миллион түхэриг гаргашалаабди.

Һүүлшын жэлнүүдтэ аюулгүй байдал сахилгада гол анхарал хандуулагдаа. Түймэрһөө һэргылэмжын элдэб хэрэгтэй хэрэгсэлнүүд тодхогдоно.

Гэхэтэй хамта олон тоото шэнэ эмхинүүд үүдээ сэлэн, үхибүүдые угтан абана. Байгша ондо 44-дэхи нургуули нээгдээ, 4 ясли-саад баригдаа.

ТГК-14 гэжэ нээмэл түхэлэй бүлгэмэй директор Е.А. Коркиной тэмдэглэхээр, бүлгэмэй мэдэлдэ ТЭЦ-1, ТЭЦ-2, «Улаан-Үдын энергетическэ комплекс» ороно. Тэдээн мүн лэ дулаагаар хангалгада бэлэн болонхой.

Тиихэдэ дулаагаар хангалгын шэнэ хаһын урдаһана 2 миллион түхэригэй электрын галай утаһа шэнэлэгдээ.

Гэхэ зуура МУП «Хотын маршрутууд» хэлсээнэй ёһоор үхибүүдые нургуулидань хүргэдэг болонхой.

«Управление трамвая» гэжэ байгуулгын директор Н.И. Хонгоровой хэлэхээр, трамвай 7-9 минутын зайтайгаар һубарилдан ябаһаар. Авто-унаагай жолоошодой хаалта хэзүгй һаа, трамвай саг соогоо хүн зоние хүргэн байха. Тиихэдэ үшөө федеральна хангамжын хүнгэлэлтэнүүд туһаа бэрхэшээлнүүд үзэгдэнэ.

Иигэжэ хотын дулаагаар хангалгын хаһын захалхын урдаһана хүтэлбэрилхы зургаанда дүнгүүд согсологдобо.

Сарюна ЭРДЫНЕЕВА.

ХУУЛИ БУСААР БАРИГДАА НААНЬ...

Хуули бусаар баригдаһан гэрнүүд туһаа олон янзын зүрилдөөнүүд болоо гэжэ булта мэдэнбди. Нилээд сууда гараһан Комушка һууриной гэрнүүдтэ, мүн хотые хүрээлэн баригдаатай бусадшые гэрнүүдтэ хүнэй хуби заяа шийдхэдэг бурхан мэтээр һанагдадаг болонхой судэбнэ приставүүд ерэжэ, газар сүлөөлхые дайлажа эхилээ. Гэбэшые зарим гэрнүүдын бүри һаяхана баригдаа гэжэ хэлэхын аргагүй.

Иимэ гэрнүүдтэ ажаһуугшад арга шадалаараа толгой дээрээ оройтой болохо хүсэлтэй хүдөөһөө борохоншые һаа, өөрын гэжэ нэрэтэй гэрнүүдтэ асаржал мэдээ. Тиихэдэ эдэнэрэй зариман болохогүй газарта асаржа байһанаа, хуули бусын ябадал хэһэнээ огто ойлгоогүй. Иигэһээр байтар, республикын прокуратура болон сүүд руу мэдүүлгэнүүд орожо, хүнүүдэй табиһан гэрнүүдые абан, газар урданайхи хэбтэнь болгогты гэһэн шийдхэбэринүүд гаража эхилээ. Тиигэжэ судэбнэ приставүүдтэ имэ шийдхэбэри бэлүүлхэ хүнгэн бэшэ даабари даалгагдаһан байна. Арад түмэнэй урда үзэгдэһэн үйдхарта ябадалнуудгүйгөөр хуулиа ёһоор эб нэгэн шийдхэбэридэ ерэхээр байгаа гү гэжэ судэбнэ приставүүдэй федеральна албанай Управленийн даргын орлогшо Александр Юрьевич РИНЧИНОВТЭЙ хөөрэлдэһэн байнабди.

- Хуули бусаар баригдаһан гэрнүүдтэ эзэдтэ табан жэлэй үмэнэ газар сэрбэрлэхыень дуулагдаһан байбашые, энэ бэрхэшээл бүри һаяхана бодотоор усадхахые шийдээ. Ехэнхи ушарта хуули бусаар баригдаһан гэрнүүдтэ эзэд хоёр гэртэй байна.

- Гэрэй эзэд газар сүлөөлхэ мэдүүлгэ абаад, яагаад юушые хэхые оролдоногүй?

- Энэ асуудалда тодо харюу үгэхын аргагүй. Ондоо газар олохын, худалдан абахын аргагүй байхадаа, яахаб даа. Тээд хаанашыеб ажаһууа хэрэгтэй бшуу. Тиймэһээ судэбнэ приставүүд албанайнгаа даабари бэлүүлхэдээ, элдэб янзын эсэргүү ябадалнуудтай дайралдана. Мүнөө үшөө 80 гэрэй газар сүлөөлхэ шийдхэбэри манай албан руу ороод байна.

Харин энэ орёо байдалһаа гараха арга олохоор гү? Сүлөөлхын саг үргэлжэлүүлхэ, арендын ёһоор абан ажаһууа - энэ аргануудые хүнүүд хэрэгсэлхые хүсэдэг болонхой.

- Хүнүүдые гэрнүүдтэ түрүн гаргаха ушар үбэлэй хаһада хуули бусын ябадал бэшэ гү?

- Бидэ үбэлэй хаһада гэрнүүдтэ хэниешые гаргахагүймнай ойлгосотой. Хуули бусаар баригдаһан гэрнүүд хотын газар дээрэ үгы гэжэ тоологдоно бшуу. Тиймэһээ хүнүүдшые үгы болоно.

- Улаан-Үдэдэ үшөө 40-өөд онуудта хуули бусаар баригдаһан гэрнүүд байна ха юм.

- Тэдэниие мүн лэ хуулиа ёһоор шийдхэбэри. Мүнөө дээрээ 90-ээд онуудһаа эхилхэн барилганууд дээрэ хүдэлнэбди.

- Иимэ гэрнүүд хаана хадагалагданаб?

- Эзэдтэнь гэрэй бусаан абахын түлөө үшөө гурбан жэл үгтэнэ.

- Иимэ үйлэ ябадал хүн зондо ёһотой хэһээл боложо үгэбэ бшуу?

- Хуули бусын барилгануудые бүри эхинһээ болигоохо байгаа. Хотодо коттеджын түхэлэй гэрнүүд баригдаха ёһотой аад...

РЕДАКЦИНН ЗҮГНӨӨ:

Интервью үгэлгэ боложо байха үедэ Буряадай Президент Л.В. Потапов эгээл энэ хэрэгээр зүблөө үнгэргэжэ байгаа. Тэрэнэй дүнгүүдээр, хуули бусаар баригдаһан хүн бүхэнэй гэр хараада абтан, зүбшэн хэлсэгдэхэ болоо. Тиигэжэ бүхы гэрнүүд бүтүү хадагалганад орохогүй гэһэн шийдхэбэридэ ерээ. Гэбэшые самолёдой нийдэдэг газар нэн түрүүн сүлөөлэгдэхэ ёһотой.

Уһанай үертэ ородог газар дээрэ табяатай гэрнүүд хүнэй ажамидаларда аюултай гэжэ мэдэһэн аад, маргангүй гэрнүүдтэ асардагынь харамтай. Байгааһин ааша зан хубилна гэжэ һаяын жэлнүүдтэ ажаг-лагдана, тиймэһээ элдэб эсын гэмтэ ушарнууд болоно гэжэ олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ нилээд хэлэгдэнэ бшуу. Хүнэй ами наһан сэгнэ гү, али борохон гэр үлүү сэнтэй гү гэжэ һайн бодомжолжо үзэхэ хэрэгтэй.

Эндэ хуули бусаар гэр табигшад али тэдэниие хуули хазгайруулһан этэгээд мэтээр гэрһээ үлдэн гаргадаг засаг түрэ буруу гү?

Татьяна ПЕРЕВАЛОВА.

ХЭЖЭНГЫНХИД ХЭШЭГТЭЙ

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Хэжэнгын 1-дэхи хургуули энэ намар яһала хайн ургаса абаха түсэбтэй юм. Тэдэ хургуулингаа дэргэдэхи талмайн баялгаар хүн зоноороо республиканска «Ургаса-2006» гэхэн заншалта харалганда хабаадалсаһан байна.

1-дэхи хургуулин дэргэдэхи талмай 4 гаран гектар эзэлдэг гэшэ. Үшөө холын 1975 ондо бии болгодоо бэлэй. Тэрэ үеһөө хойшо талмайн газар үргэдхэгдэжэ байгаа. «Энэ талмай хуралсалай болон хүмүүжүүлгын ажалда аргагүй ехэ нүлөө үзүүлнэ. Ургамал тухай хайн мэдэсэ абана, өөһэдөө тарималнуудые ургуулжа, тэрэниие харууһалжа шададаг болоно», - гээд, хургуулин директорэй орлогшо Цыренма Бабуевна Гомбоева хөөрэнэ.

Талмайн 2 гектар дээрэ хартаабха, хапууста таригдана. «Энэ жэл яһала хайн ургаса абахамнай хаш. Үгэр-сэ, салат, морхооб мүн лэ хайн ургаса. Харин сэсэг ехэ гоёор сэсэглэжэ байтарнь, гэнтэ хүйтэн болоод хүдэшөө», - гэжэ Цыжидма Онжаповна Барсадуева хэлэнэ.

Ургаса - 2006

Эртээр хэды хүйтэн болобошье, талмайн дэргэдэхи жэмэс мүн лэ хайн ургаса. Цыренма Бабуевнагай хэлэһэнэй ёһоор, эндэ суглуулагдаһан жэмэсээр хэгдэһэн варени үхибүүд дуратай эдидэг юм. Өөһэдын гараар харууһалагдаһан, уһалагдаһан эдээн амтатай ааб даа. Тиймэһээ түхэрээн жэл соо хургуулин столоводо өөһэдын талмайн эдээн байна бшуу.

Зарим нэгэ бага үлүү ургаса наймаанда гарана. Ехэнхи ушарта багшанар, хургуулин хажуугаар байрладаг зон худалдан абана.

Хажуугаарнь үхибүүд ойдо ошоно, талмай дээрээ ургадаггүй жэмэс, хархяаг суглуулдаг. Эм домто ногоошье асардаг байна. «Энэ талаар ехэхэн ажал хэгдэнэ. Манай хургуули университетскэ комплексын дэргэдэ оролсоно. Экологическа сөбэр эдэе хоол ургуулгын талаар тусхай эрдэмэй шэнжэлэл ябуулнабди. Экологическа хуралсалаар манай хурагша Аюна Цыренжапова нёдондо жэл бүхэрэссин олимпиадада II нуури эзэлэе. Мүнөө Аюна Сибириин гүрэнэй академин оюутан юм», - гээд Цыренма Гомбоева хөөрэнэ.

Баян ургаса абаһан хэжэнгынхидтэ баясаад, саадахи шэнжэлгэдэнь амжалта хүсэе.

ХАПУУС, АРБУЗ...

ХУУЛ УРГАНА

Иимэ дохёо доро хэдэн жэл соо Ивалгын аймагта «Газар» гэхэн СПК ажалаа ябуулжа байдаг. Огородой овоц ургуулдаг эгээл томо эмхинүүдэй нэгэн юм. «Газарай» поли дээрэ ургаһан хартаабхада, хапуустада, үгэрэсэдэ ганса ивалгынхид бэшэ, мүн ниислэл хотын ажаһуугшад хүртэнэ бшуу.

Хэды сагай уларил муу байбашье, бидэ яһала хайн ургаса абаха ханаатайбди. Тариһан 100 хапуустын үрэхэнһөө 99-ниинь хайн ургана. 3-4 бутанаа найман литрэй хүнэг хартаабха гарана, - гээд «Газарай» хүдэлмэрилэгшэ Алан хөөрэнэ.

«Газар» СПК-да хүүлэй үедэ арбуз ургуулдаг болошонхой. Бэээрээ хэды бага байбашье, амтатай, шүүһэ ехэтэй юм. «Арбуз асарһаар дүрбэ-табан жэл боложо байнабди. Жэл бүри дулаанда дуратай энэ ургамал манай эндэхи байгааада дадажа эхилэнхэй. Нэн түрүүн, арбаад арбуз хуулгаад үзөөбди. Харин мүнөө 2-3 гектар газар эзэлнэ. Дулаан теплицэ соо, гэртээ сонхо дээрээ стаканчик соо рассада ургуулнабди, хүүлдэнь газарта оруулнабди. Энэ жэл хүйтэн байгаа. Тиймэһээ, арбуз бүхэниие хүнииндөө хушадаг болообди», - гээд Анатолий Тен хөөрэнэ.

ӨӨНЭДЫН ХҮСӨӨР УРГАСА АБАА

Зэдын аймагай Дэрэстэйн дунда хургуулин дэргэдэхи талмай оройдоошье хахад гектар газар эзэлнэ. Иимэ бага талмайда томо томо үгэрэс, морхооб, хапууста ургуулжа шадаһан.

9-дэхи классай хурагша гушаад сантиметр ута үгэрэс харуулжа, намай гайхуулаа. Харин 6-дахи классай Стас Попов 12 килограмм 700 грамм хүндэ тыквэ ядаа гэжэ үргэнэ. Томо тугалай толгойтой адли хапуустаяа 9-дэхи классай Валерия Цыбикова хайрхан харуулна. Иимэ томо ургаса эндэхи

хургуулин хүүгэд өөһэдын хүсөөр ургуулһан байна. Юуб гэхэдэ, талмай дээрэ нэгэдэхи классһаа арбадахи класс хүрэтэр бүгэдэ хурагшад заал наа хүдэлнэ бшуу.

Үхибүүднэй бэрхээр хүдэлөө. Табан жэл соо иимэ хайн ургаса абаагүйбди. Байгааилин уларил үнгэрһэн зун ехэ тогтууриггүй байгаа. Июнь соо аяма халуун болоо, удаань бороо тогтонгүй ороо. Хэды тингэбэшье үхибүүднэй тон хайнаар ургасаяа хараа, - гээд биологийн багша, талмайе даагша Людмила Ивановна Зарубина хөөрэнэ.

Элүүр энхын булан

АЯТАЙ ДАА, ӨӨНЭДЫН АМБУЛАТОРИТОЙ

Урдандаа «Забайкальский» хууринда томо гэгшын үнэгэ үдхэдэг совхоз байһан юм. 90-ээд онуудай хөморолдоондо тэрэ хаагдашоо бэлэй. Эндэхи олон хүн ажалгүй үлэшэһэн байна. Хүүлэй үедэ зверосовхозойхид олоор Улаан-Үдэдэ хүдэлнэ.

«Забайкальский» хууриной амбулатори хүүлэй үедэ үрэ дүнтэйгөөр хүдэлнэ. «Нэн түрүүн бүхы ажалгүйшүүлэе шалгалта гаргаабди. Зарим хүнүүдые эндээ уржад, зарим хүнэйдэ гэртэнь ошоно, бултандань медицинскэ дэбтэр үгөөбди. Өөһэдөө тэдэ эмнүүлхээ ершэдэг болошоо», - гээд ахамад медсестра Валентина Васильевна Котовщикова хөөрэнэ.

Тус амбулаторийн даагшаар дээдэ гарай мэдрэлтэн Александр Тепкесов олон жэл соо хүдэлжэ байһанай. Тэрэнэй ашаар материально-техническэ бааза шэнэлэгдэнэ. «Элүүрые хамгаалгын талаар үндэлхэтэй проект манайшье эндэ хүрбэе гэшэ. Маанадта шуһанай саахар шалгадаг шэнэ оньһон техникэ үгтөө. Энэ хэрэгтэ хотын мэр Геннадий Айдаев туһа хүргөө», - гээд, даагша хөөрэнэ. Ушар гэхэдэ, зверосовхозойхид шуһанай анализ тушаахаяа хара үглөөгүүр бодожо, Улаан-Үдэ ошодог нэн. Автобусой

ганса саг болзор соогоо ябадагһаа боложо, заримашуул хэдэн үдэр ябажа, ядаа гэжэ шуһаа тушаадаг бэлэй.

Үнгэрһэн зун манай хууриной ажалладаг хүнүүдые дахар медицинскэ шалгалта гаргаһан байнабди. 55-дахи хургуулин багшанар ба хүдэлмэрилэгшэд, хүүгэдэй сээрлигэй ажалшад, клубта, магазинда хүдэлдэг хүнүүд тэрэ тоодо оролсоо. Харин Улаан-Үдэдэ ажалтайшуул тэндээ шалгалта гарана бшуу. Үшөө тинхэдэ хууринойнгаа бүхы хүүгэдые заал наа шалгажа, тусхай прививкэ бүхэниинь дууһан табуулаабди, - гээд, Валентина Васильевна мэдээсээнэ.

БЛАГОДАРНОСТИ

Как хорошо, что ты есть, Госпиталь для ветеранов войны и труда! Слава твоя держится и поныне и пусть бюджет так всегда. Ибо человек со старческой немощью нуждается в тебе. Мы приносим благодарность вам, всем сотрудникам госпиталя, - за ваш профессионализм, - за вашу человеческую доброту и чуткость, - за чистоту и уют, создаваемые вами.

Особенно: начмеду госпиталя Галине Иннокентьевне, из кардиологического отделения врачам: Марие Батомункуевне - заведующей отделением, Ларисе Батоцыреновне, Елене Дамбиевне, Эржене Гармаевне, Марине Александровне, Инне Федоровне; медсестрам: Ларисе Петровне, Галине Михайловне, Татьяне Бадмаевне, Людмиле Александровне, Светлане Николаевне; младшему персоналу - всем.

И нашему неутомимому, благородному Владимиру Абогоевичу Гарнуеву. Мы желаем вам Байкало-Саянского здоровья, творческой новизны в медицине. От имени фронтовиков и тыловиков Ч.Б.ШАДУРОВ.

ДИАГНОСТИКЫН ШЭНЭ ТҮБ

Хүндөөр үдэхэн хүнүүд хайн шанартай шалгалта гарахаяа Новосибирск, Эрхүү, Москва хото руу ошодог юм. Харин манай эндэ анха түрүүшын диагноз табижа газар үгы байгаа бшуу.

Сентябриин нэгэнһээ түргэн туһаламжын больницын хажууда диагностическа шэнэ түб баригдажа эхилбэ. 1200 дүрбэлжэн метр талмайтай энэ түб хүүлэй үеын шэнэ оньһон медицинскэ техникээр хангаданхай юм.

20-ёод жэл соо иимэ томо медицинскэ байра ашагалаада тушаагаагүйбди. Тус түб туһаламжын ашые үшөө дээшэнь үргэхэ, - гээд, хотын мэр Геннадий Айдаев хөөрэнэ.

Республикадаманай дээдэ гарай мэргэжэлтэд тон олон бшуу. Ганса томо түб ба шэнэ түхэлэй оньһон техникэ дуталдана. Ганса манай больницада 976 медицинскэ хүдэлмэрилэгшэд, тэрэ тоодо 132 врач ажаллана. Энэ манай баялиг, - гээд түргэн туһаламжын больницын ахамад врач Валерий Амагиров хэлэнэ.

Бидэ ямаршье үйлэдбэрийн бүтээлүүдые хэдэггүйбди. Манай ажал - хүн зоной элүүр энхэ бэе. Хүүлэй үедэ элүүрые хамгаалагда гүрэнэй анхарал хандуулагдажа байхадань, ехэ хяуртай байнабди, - гээд тус больницын биурчическа таһагые даагша Николай Горбачев хэлэнэ.

Энэ ехэ барилга Москвагай «Медиа» гэхэн фирмэ ябуулна. Тэрэнэй дарга Татьяна Амарова 2007 оной сентябрь соо дууһаад байхабди гэжэ найдуулна.

Тус хуудаһа Борис БАЛДАНОВ бэлдэбэ.

Хандиб үргэе

«ЗАНДАН ЖУУ» БУРХАНАЙ ОРДОН

Хэндэшье мэдээжэ Эгэтын дасанай ехэ барилга боложо байна гэшэ ааб даа. Энэмнай дэлхэй дээрэ эрдэни зэндэ-мэниһээ үнэтэй «Зандан Жуу» бурханай хэтэ мүнхэдөө байха ордон. Барилгада ехэ багашье гэнгүй оролдожо, өөрынгөө хубитые хүзэгшэд, залуушуул оруулхадань, ехэ найшаалтай байна.

Үнгэрһэн зундаа бүлэг залуушуул концертнэ програм-матой Мужыха, Эгэтын-Адаг ба Үльдэргэ тосхонуудаар хоёр үдэрэй туршада ябажа, марафон үнгэргөө. Энэ концертдэ суутай артистнууд Эрдэни Батсук, композитор Цырен Шойжонимаев, «Байгал» ансамблин дуушан Гэрэма Жалсанова, хатаршад Арюна Жанчикова (Иисингэ), Дарима Дамбаева (Хэжэнгэ), Гэрэма Бальжанова (Үльдэргэ) ба оперын залуу дуушан Мэргэн Санданов, дүү басаганинь Роксана Санданова (Мужыха), «Үльгэр» театрай артист Даша Рабданов (Нарһата) хабаадажа, БГРК-гай диктор Гунсэма Тудупова (Мужыха) гээд хүтэлжэ, ехэ гоё найхан концерт харуулба. Артистнуудһаа гадуур стилист-парикмахер Зина Очирова (Эгэтын-Адаг), стилист-визажист Екатерина Назарова гэгшэд өөһэдүнгөө эди шэди харуулжа, нютагаймнай зоние хужарлуулаа хэн. Эдэниймнай ехэнжинийн сэнхир номин Яруунаһаа гарбалтай залуушуул болоно.

Эдэ бүгэдэнийе манай Үльдэргэ нютагай ехэ хүзэгтэй, урагшаа ханаатай, Улаан-Үдэдэ байдаг басагад Долгорма Дондоковна Цыренова, Любовь Дэмбрыловна Доржиева гэгшэд үүсхэл эдэхи гаргажа, ехээн ажал ябуулаа бэлэй, 1974 ондо түрһэн, Үльдэргын дунда хургуули дүүргэһээр тэбхэр 15 жэл болоһон үетэн нүхэдэнь үүсхэлэнь дэмжэбэ. 1991 ондо 11-дэхи класс дүүргэһэн 21 үхибүүд энэ хэмжээ ябуулгада хабаадаба. Тоолобол, Аюр Цырендэлыков, Лариса Раднаева, Татьяна Митыпова, Соелма Дутарова, Арсалан Жимбуев, Дугдан Дондоков болон бусад. Энэ классай үхибүүд сугтаа наадажа өөдөө болоһон, 11 жэлдэ хамта хургуулида хураа. Тиихэдэ арбаад жэлдэ Энэдхэг ороной Гомон дасанда хуража, философиин эрдэмэй кандидатай нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Аюр Цырендэлыков лама дэмжээ. Мүнөө Аюр лама Эгэтынгээ дасанда хүдэлжэ, «Зандан Жуу» бурханай ордон бариха ехээн ажал ябуулжа байна.

Энэ хоёр үдэрэй туршада сугларһан 27 мянган шахуу түхэриг мүнхээ бултень дасанай барилгада, буян үйлэдэлгэдэ Үльдэргын клубай тайзан дээрэ Эгэтын дасанай Чимит ламада барюулба.

Мужыхынхид - 6060 түх., эгэтын-адагайхид - 3530 түх., үльдэргынхид - 6110 түх., Доржиев Жамьянай үхибүүд болохо Мэдэма Долгор хоёр - 1 мянган түхэриг, «Юбилейнын» худалдаа наймаанай байшангай генеральна директорын Раднатарова Ольга Максимовна - 5000 түх., маркет «Юбилейнын» генеральна директор Елена Владимировна Менжикова - 3000 түхэриг үргөө.

Манай нютагай басагадые - Долгорма Дондоковнае ба Суранзан Гармаевнае дэмжэжэ, нигүүлэхы сэдхэлһээ хандиб үргэжэ туһалһандань, Ольга Максимовнада, Елена Владимировнада Үльдэргын зонһоо доро дохин хайниие хүргэнэбди, хэжэ байһан ажалтай амжалтатый, урагшатай, олзотой байг, үри бэстнай эрдэмтэй, бэлитэй болог. Эдэ зоние хоёр үдэрэй туршада микроавтобусоор шэрэжэ, Аюр Цыденов Үльдэргын хүрэгэн Пүнсэг Доржиев хоёр туһалаа.

Энэ ябадалын булганда жэшээ болохо бээ гэжэ найдагдана. Цырен-Дулма ДОРЖИЕВА.

Үльдэргэ тосхон.

МАЙДАРИ БУРХАНАЙ ОРДОН МАНДАХАНЬ

Улаан-Үдын Бабушкинай гудамжаар оршодог байшан-гуудай дундаһаа гансата илгаран богхооггожо байгаа гасан Майдари бурханай ордон Россин Буддын шажантанай заншалта Сангхын эгзбхи үүсхэлээр баригдажа эхилһээр табан жэл үлүүтэй боложо байна. Барилгын бэрхэшээлнүүд тушаа, гасанай онсо үүргэ тухай гасанай шэрээтэ Еши ламбагай хөөрэнэ.

- Барилга хэзээ дүүрэхээр хараалагданаб?

- Барилга бүхыдөө дүүрэхэ тээшээ боложо байнхай. Дулаа үгэлгын хэрэгсэлнүүд лэ дуталдана. Манай буддын шажанай бүлгэмэй бүридэлдэ ородог 10 гаран ламбагайнар өөрын арга шадалаар, өөрынгөө гараар сүлөө заб гарахада, эд хэрэгсэлэй бии боломсаар, барилгаяа үргэлжэлүүлнэ. Ерэхэ жэлдэ дасанай барилга эсэстээ хүрэхэ аабза гэжэ найданабди. Энэ ушараар сентябриин 15-да үдэһын 18.00 части нигүүлэхы сэдхэлэй марафоной хэмжээн соо концерт-наада Бурядай драмын театрта эмхидхэхэмнай. Кон-

церт-наадандамнай «Байгал», «Удиян» ансамбльнууд, Мэдэма Доржиева оролсохо юм. Арга шадалаараа хүн бүхэн хандиб даадхажа, дасан бүтээлгэдэ буянта нэмэри оруулха аабза.

- Танай дасанда Майдари бурхан тодхоотой гэжэ мэдэнэбди.

- Тиймэ. Эгээл түрүүн хүнэй түхэлөөр бүтээгдэһэн Майдари бурхание дасандаа залажа асараад, шэнэлүүлээд, арамнайлаа нэмди. Майдари

бурхандаа мүнөөшье мүргэжэ болохо.

- Дасанай баригдажа дүүрээгүйдэ, танай ударидадаг буддын шажантанай бүлгэм хаана ажалаа ябуулна бэ?

- Дасанайнгаа дэргэдэ багахан дугантайбди. Тэрээн соогоо хурал уншана, хүн зоной хэрэгүүдые бүтээнэбди. Эмшэ, зурхайша, баряша ламанар бии. Гэдэнэр бүтэн хоногой туршада хүн зондо туһалхаяа бэлэн.

Сарюуна ЭРДЫНЭЕВА.

Авторай фото-зураг.

МАРАФОНДО ХАБААДАЛСЫТ!

Буддын шажантанай эблэлэй шэнэ барилга дүүрэнтэжэ байна. Красногвардейскэ гудамжын, 15 гэнэн хаягтай. Энэ дуганда Буряад орондо эгээл ехэ хэмжээнэй Майдари бурханай хүрэг тахигдажа байдаг. Үдэр бүри үглөөнэй 8 сагһаа сахюуса хурагдана. 10 ламанар уншалга бүтээл хэжэ, хүзэгшэдые хүлээн абадаг.

Дуганай барилгын һүүлшын шатын хүдэлмэринүүдые бүтээхэ, дулаасуулгын түхээрэлгэнүүдые тодхохо хэрэгтэ тон хэрэгтэй мүнхэн зөөри оруулха зорилгоор республикымнай мэдээжэ артистнууд хайн дураараа уран найханай концерт-наада харуулжа,

марафон үнгэргэхэнь.

Марафон сентябриин 15-да 18 сагта Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай байшанда болохо байна.

Улан-Удэнская местная религиозная организация

Буддийская община «Зандан Жуу» Буддийской традиционной Сангхи России

ИНН/КПП 0323111131/032301001

Р/с 40703810900170000005

В АКБ БФ «Связь Банк» г.Улаан-Удэ

к/с 30101810500000000711

БИК 048142711

УРАН МАНЗА ШЭРИ БУРХАН

Бүри эртэ урдада Буддын шажангай дэлгэржэ байһан үе сагта хэн ха. Хара шажанһаа (бөө шажан) Буддын (шара шажанда) зүүн урда зүгтэ ажаһуудаг арад зоние (хитад, япон, солонгос, вьетнам) орууда хэжэ даабаритайгаар Манза Шэри бурхание Бурхан багша ябуулба.

Эдэ дүрбэн гүрэнүүдээр ябажа, буддын шажангай хара шажанһаа үлүү булуотгень, эди шэдиень үнэншэмэ бэрхээр ойлгуулжа, үгэдөө оруулжа, дээдэ түрэлтэ ноёд сайдануудаарнь бараалхажа, хэлсээ баталжа, буддын шажанда оруулан юм ха гэжэ домог бии юм. Манза Шэри өөрыгөө табан Манза Шэри бурхад болгожо хубилгаад, табуулан зэргэлэн һуужа, буддын шажанда мүргэлтэй болоһонийн ушараар эдэ зоний дунда ехэ уншалга үнгэргэбэ.

Домог

Нэгэ бурхан байһанаа табан бурхад болошоод уншалга хэжэ хуухадань ехээр гайхалдажа, буддын шажангай эди шэдидэ бүришье ехээр үнэншэжэ, бүришье ехээр хүзэгын дээшэлбэ.

«Бурханда мүргэхэдөө, бодоод байжа наманшалаад байһанаа хоёр альгануудаараа ниилээд байһан гарнуудаа духа дээрээ байлганаа, нюур дээрээ асаржа, һүүлдэнь сээжэдэ барижа, һүүлдэнь альгануудаа халгажа, газарта альгануудаараа тулажа байтараа хоёр гарнуудаа урагшань тохоногһоо газарта ниилүүлэн тэниилгэжэ (альгануудаараа доошонь харуулжа), духаараа газарта хүрэхэ мүргэхэт», - гэжэ Манза Шэри хэлэбэ. «Энэ зальбарилһаатнай бидэ

бээ газарта няалдуулжа мүргэхэт. Энэ хунажа мүргэлгэ болоно.

Үшөө бодоод байжа наманшалаад (хоёр ниилээд байһан альгануудаараа гарнуудаа духа дээрээ байлганаа нюуртаа асаржа, һүүлдэнь гарнуудаа сээжэдэ барижа), һүүлдэнь альгануудаа халгажа, газарта альгануудаараа тулажа байтараа хоёр гарнуудаа урагшань тохоногһоо газарта ниилүүлэн тэниилгэжэ (альгануудаараа доошонь харуулжа), духаараа газарта хүрэхэ мүргэхэт», - гэжэ Манза Шэри хэлэбэ. «Энэ зальбарилһаатнай бидэ

арсанабди, наманшалжа, үбдэг дээрээ нэхэржэ, газарта толгойгоороо хүрэхэ, бодонгүйгөөр мүргэхэбди. Хунажа мүргэхээ бидэ баһа арсанабди», - гэһэн юумэд ха. Ондоо буддын шажантанай бурханда мүргэдэгһөөнь илгаань - бодонгүйгөөр, үбдэг дээрэһээ духаараа газарта хүрэхэ мүргэхэ, хунажа мүргэхэгүй. Мүнөө зүүн зүгэй зон өөһэдүнгөөрээ мүргэдэг гэдэг. Үшөө Манза Шэри иигэжэ хэлэһэн юм ха: «Буддын шажанда ороһон зүүн урда зүгтэ зондо өөрынгөө уран бэрхээр үгэнэб, буряад-монголнуудта өөрынгөө баяниие үгэнэб, ород зондо өөрынгөө ухаае үгэнэб». Манза Шэри бурханай үршөөл - хайра өөрынгөө уран хайниие эдэ зондо залажа дамжуулан хадань эдэ зон юрэдөө иимэ хуби заяатайшье, энэнь зүбтэйшье байжа болоо гү гэжэ ханамаар байна.

Ким БУДАЕВ.

Суулгын дасанай түүхэнээ

Улзы-Жаргал ДОНДУКОВ

Сэлгээ сагаан, уужам дэлгэр Түгнын талын хойд орто хабсагайгаар нэмэрхэн Гэр Шулуун хадын үбэртэ нэмжын ошдог Өөнийн булаг гэжэ нэрэтэй айл тосхон байһан юм. Энэ тосхон айл болбол минии түрэнэн, гараһан тоонто нютаг байгаа. Балшархан бага үхибүүн наһаяа наһаадам, түрэнэн нютагайм түмһэн амтатайгша хэн. Өөнийн булагайм үбаниинь намдаа эм домтой аршаан хэн. Эхэ нютагни хэзээдэшье эльгэндэм найхан хэн. Түрэнэн тодорһон дайдымни түхэрээн жэлүүдын минии багада ходоодоо ульһатай дулаан бэлэй. Иймэ найхан: хойгуураа ой модоор шэмэ-лэгдэһэн, урдуураа үбһэ ногоогоор баян нуга талын бэлшээрэтэй нютагы минии элинсэг хулинсагайм шэлэжэ нютаг-жаһаниинь гайхалгүй. Соохор боро мори унаатай, хэсэ хэнгэрэг зүүдхэлтэй, тэнгэрийн оройгоор нидэжэ жэгүүртэнэй далитай, айхабтар эди шэдитэй Гэр Шулуунэй эзэндэ минии элинсэг хулинсаг, аба эжынэрни бүхы наһан соогоо мүргэжэ, шүтэжэ ябаһан юм даа. Би өөрөө хэдышье удаа дараалан өөрынгөө нютагһаа гаража, хэды дахин хөөрхы нютаг үргөөгөө орхижо ябаашье хаа, түрэнэн үндһэн нютагайнгаа алтан дайдаа, Гэр Шулуунайнгаа хэрзэги бөө эзэндэ шүтэжэ, мүргэжэ, нангин бурхандад адлихан ханажа, сэдхэжэ ябадагби.

Өөнийн булагһаа минии гурбатайхан байхада минии түрэлхид Түгнэ Сулхара гэдэг горхонуудай бэлшэр дээрэ Гарматан айл тосхондо нүүжэ ерэнэй түүхэтэйбди. Энээхэн айл тосхондо тодорон томожооб. Энэл тосхондо «...Хабсагайн хүнды суурятай, хатаран ошоһон бага наһам хүсэтэ Сулхар Түгнын долгинуудтай хүтэрэлдэн зорихон дорюун наһам...» иигэжэл дуугаа дууладаг бэлэйди даа.

Миний уг гарбал хадаа Хориин арбан нэгэн эсэгын хүбүүдэй одхон хүбүүн болохо Харганаһаа эхитэй юм. Мүнөө дээрээ 23-24 үе болоод, манай айл аймаг аба эжынгээ буянгаар мүнөө сагай хэдышье зүрилдөөтэй, бэрхэшээлтэй, эрхүү байдалые ухаан бодолоороо, эршэ хүсэ шадалаараа дабажа, бурханайнгаа үршөөлөөр үнэр баян, үри хүүгэдээрээ, аша гушанараараа олон ажабайдалай, ажамидаралайнгаа талаар элбэг дэлбэг, амгалан лагшан тайбан ажаһуужа байдагынь харахада, бурхандаа үдэр бүри наманшалмаар лэ даа.

Миний элинсэг, абамни аба Буйтын Шойбоон дүрбэн үхибүүдэйнгээ (Пүрбэ, Дондог, Молон; Хандасуу) багханууд байхада, үбшэндэ нэрбэгдэжэ, эртүүр бурханайнгаа орондо талийһан юм гэдэг. Өөрын һамган Сэндэмэ гэжэ нэрэтэй эхэнэрын ухаагаараа айхабтар абьяастай, хүбэлгэн, солбон, ажал хүдэлмэридөө шадатар шүүмгай, үгэ хүүгэдээрээ бардам, хорон хурса хэлэтэй, ноёд хайдһаа юрэдөө айхагүй, тэдээнэртэй ана-мана болохо арга боломжтой эхэнэр байгаа ха даа. «Тиймэл хадаа эсэгэнээ эртэ гээгдэһэн үхибүүдэй минии хайрата эжы маанадаа, үхибүүдээ, үншэрөөгөөгүй, хүлымнай дүрөөдэ, гарымнай ганзагада

хүргэжэ шадһан юм», - гэжэ минии хайрата аба намдаа хөөрэдэг хэн. Пүрбэ Молон гэдэг хоёр хүбүүдэй Сэндэмэ эхэнэ дасан дуганай хургуулида үгэжэ, тон мэргэжэлтэй саг зуура гэгбшэ, гаржа нэрэ зиндаатай ламанар болгоһон габьяань гэршэлэ. Пүрбэнь хожомын Суулгын дасанай унзад зиндаатай лама болоод, хүүлдэнь Түбэдэй Ламрим дасанда хураһанайнгаа ашаар дооромбын зиндаатай болоо юм гэдэг. Пүрбэ дооромбо дасанайнгаа хаагдатарнь тэндэ ламынгаа үүргэ дүүргэһээр лэ байгаа. Сэндэмэ хүгшөөдэй өөрөө үри хүүгэдээ гансаараа үншэрөөнгүй, айл зоной хүбүүдэй зэргэ хүндэтэй, шадатар бэрхэ болгоһонойнь аша габьяаень

амисхалаа алдажа унаад, мордошоһон юм гээд хэлсэдэг. Уданшьегүй нэгэтэ жоодшо ламын хүн зоной гайхамаар эди шэдитэй Пүрбэ унзад Түгнын уужам талын дардам харгы зам дээрэ Цэдэндэмба гулваатай алгасалдан гараха зуураа гулваада хандаба хаш: «Гулваа, ойгоорой, шинии хамаг нүгэл хилэнсэг, арад зондоо гай гасалан, гай зоболон татаһанайшни түлөө, уршагта муухай үйлэ хэрэгэйшни түлөө хүнхэндэшни гориоджо ерэнэн альбан шүдхэр, боохолдойнууд тэргыншни хойно хубарилдаад гүйдэжэ ябанал, анхарыш!» - гэбэ ха. Цэдэндэмба гулваа жоодшо ламын хэлэһэндэ хүрдэһын ехээр хүрдэжэ, айхын ехээр айжа, ухаа мэдэжээ

ПҮРБЭ УНЗАДАЙ ЭДИ ШЭДИ

тойрожо хууһан айлайнь олон зондээгүүр сэгнэжэ, тооложо, Сэндэмэ Пүрбэ, Сэндэмэ Дондог, Сэндэмэ Молон гэжэ нэршээһэнийнь гайхалгүй гэжэ мүнөөнэй ахмад үбгэдэ, хүгшэд хая болотор хэлсэдэг хэн.

Суулгын дасанда Сагаан харын Дүжүүдын гү, али ондоошье бурхан шажанай хуралай болоодо, Пүрбэ унзадай олон ламанартай хамта бүдүүн баас хоолойгоороо номоо уншахадань, Түгнын уужам дардам талаар, айл тосхонгоор үүрэй сууряанаар дорьботон соностожо байдаг юм хэн гээд Суулгын үбгэдэ, хүгшэд намда хая болотор хэлэдэг юм хэн.

Пүрбэ лама унзад байхадаа, дасанайнгаа уялгата унзадай уншалгаһаа гадна альбан шүдхэр шолмосые даража шадха, нүгшэһэн хүнэй замбуулинда төөришэһэн хүнхыень оложо, зүб замдань аргадан оруулжа шадха тусгаар эди шэдитэй жоодшо лама ябаһан юм гэжэ элдэб уршагта үйлэ хэрэг тухайнь Түгнэ голый зон элбэгээр хэлсэдэг байгаа. Пүрбэ унзад, жоодшо лама болбол тоомосхо үндэр гоё бээтэй, хурдан хээр мориёо рессортой ходоог тэргэдээ хүлэжэ хуугаад, Түгнэ голый эрьээр хуудаг айл зоной урилгаар айлшаддаг байгаа.

Нэгэтэ Цэдэндэмба гулваагай дангина һамгандань унзад лама ханилхаяа айлшаддаг болобо гэжэ хураг тараһан байгаа. Батанай Харганын хушуунай Цэдэндэмба гулваа дасанайнгаа Пүрбэ унзад ламые энэ баршаатай хэрэгэйнь түлөө хэлэжэ гэжэ шидээд, унзад ламые хушуунайнгаа үргөөндэ дууджа асараад, нургынь бургааһаар сохихо гэжэ хэдэбэ ха. Пүрбэ унзад лама бөөэр томо, гоё найхан хүрдэмэ баас хоолойтой, шэг шарайгаараа сэбэрхэн, хошорхон жоодшо лама ябаһан юм гэжэ Суулгын зон хэлсэдэг байгаа. Цэдэндэмба гулваа наамуухан һамгаа унзад ламаяа алхаад, дэбһээд гара гэхэдэнь, һамганиинь гулваагай захиралтые эсэд арсажа, жоодшо ламаһаа айжа, хүрдэжэ,

алдахаар айһан, сошоһондоо унишье болонгүй, долоо хоноод, доодо замбида талийһан юм гээд Суулгын зон айл хэлсэдэг.

Пүрбэ унзад хожомын Суулгын дасанда гэбшын шойро хаялсаха, гэбшын эрдэмэй зиндаатай болоод, Октябрийн хубисхалай уридхана Түбэд ороной Лавран хийд-һүмэ ошожо, дооромбын эрдэмэй үндэр нэрэ солотой болоһон юм. Энэнь хадаа Суулгын дасанай хоёрдох дооромбо болоо юм гээд абамни намдаа ехэл омогорхожо хэлэдэг хэн. Үшөө аха лама тухайгаа хэлэхэдээ: «Ахымни хүн гүхэнэй доторойнь гүн ухаан сэдхэлые хүдэлгэмэ, хүрдэмэ эди шэдитэй бүдүүн гоё баас хоолойдонь хайхашаан найража, үндэр зиндаата нэрэ солодонь дура сэдхэлээ булягаджа, жоодшо ламын эди шэдиэнь хүрдэжэ, Агваан Доржиев - хамба лама хадаа хоёр удаа Эхирэд-Булдагай Кырман дасанай олон Алайрай Алайр дасанай арамнайгандаа Пүрбэ унзадые урижа, хани болгон нүхэсэжэ ябаһан юм гэлсэдэг. Арамнайглын уншалганда Пүрбэ унзадай бүдүүн гоё баас хоолойнь Оһын голый эрьээр Зүлхэ мурэн хүртээр суурятан эдэлхэдэ, тэрэ газарай айл тосхонуудта ажаһууһан буряад зон эжэлүүдгүй хүгэдэн наманшалжа, бурхандаа мүргэжэ эхилдэг байгаа гэдэг. Иигэжэ Агваан хамба лама элдэб олон арга боломжые хэрэглэн, далайн хойнодохи бөө мүргэлтэй буряадуудые Буддын мүргэл шажантай болгохо гэхэн зорилгын түүхэ мүн байгаа», - гээд минии аба намдаа аха лама тухайгаа олон дахин дурдадаг хэн.

Пүрбэ унзад дооромбо 1923 оной зунай эхин харын эхээр улаан засагһаа айжа, нютаг оронһоо зайлаха, тэрэбдэхэ баатай болоод Молон габжа лама дүүтэйгээ Монгол орон оргодон нүүжэ ябаһан юм. Монголой Урга (Улаан-Баатар) хотын Гандан хийдтэ, тэрэнэй хаагдатарнь (1936 он) тэндэ унзадайнгаа үүргэ дүүргэжэ байгаа. Тэндээ 1936 ондо Пүрбэ унзад дооромбо 70 наһан дээрээ бурханайнгаа диваажанда мордоо хэн

гээд, минии аха Чимит-Дорж Улаан-Баатарһаа түрэнэн абадаа бэшэг бэшээ юм гээд Зандараа ахамни намда нэгэтэ хөөрөө хэн.

Абамни нэгэтэ намдаа хэлээгшэ хэн: «Шинии түрэхэдэ, би ахадаа Улаан-Баатар хото бэшэг бэшээб, энэ оной август харын табанай үдэр, тимэ гарагта, үлгөөнэй 10 сагта би одхон хүбүүтэй болооб, хэн гэжэ нэрэ үгэлтэйб гээд асуужа бэшэг дээрээ бэшэхэдэмни, лама ахамни бэшэг соогоо иигэжэ бэшээ: «Хүбүүндээ Улзы-Жаргал гэжэ нэрэ үгөөрэй, абьяас бэлиттэй, аза талаантай, хэтэдээ алдар суу солотой үришни байха даа!» - гэжэ ахамни Алтан-Булагһаа бэшэһэн юм», - гээд абамни намдаа хэлэһэн юм.

Абга ламынгаа намдаа бурханай абаралаар үршөөһэн тон дэмбэрэлтэй нэрынь бүхы эдлэжэ ябаһан наһандаа бахархажа, омогорхожо ябааб. Энэ зүүжэ ябаһан нэрэмни бүхы минии ажамидаралда, ажабайдалда дэмбэрэлтэй, нүлөөтэй байһаниинь эли даа.

Эхэ ороноо хамгаалгын дайн соогуур гүлмэр залуу наһандаа байлдаанай хүнэй ами наһанда тон аюултай бэрхэ-шээлнүүдые дабажа гарахадаа, Улзы-Жаргал нэрэмни намайгаа абараа еһотой гэжэ ходоодоо ханажа ябагшаб. Багадамни абамни намдаа хэлээгшэ бэлэй: «Хүбүүмни, эртын наран наран бэшэ, эртын жаргал жаргал бэшэ»; «Эрэ хүн зобохо бүрээ ухаа ородог, эржэн тана элэхэ бүрээ үнгэ орохо»; «Зориг ехэтэ зэмсэг ехэтые илаха» г.м.

Би хадаа өөрынгөөл залиршагүй эрлэхэ зоригойнгоо ашаар хүшэр хүндые дабажа, эрдэмэй оройн манлайда хүржэ, зол заяата алтан нараяа мандуулжа, абга ламынгаа үгэһэн нэрые, абынгаашье хүндэтэй нэрые буряад арадайнгаа дунда шадхаа зэргээрээ, арга боломжоороо нэрлүүлхэ гэжэ аһан ехээр оролдооб даа.

Улзы-Жаргал ДОНДУКОВ, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, Россин Федерацийн эрдэм ухаанай габьяата ажал ябуулагша, Буряадай университетэй профессор.

ГУРБАН АХА ДҮҮНЭР

Гунгаа ЧИМИТОВ

Урин дулаан сагта
Уһан голый эрьедэ
Гурбан хүбүүтэй бараг айл
Гуниггүй хуугаа юм хэн ха.
Тэршээ дорюун, бүхэриг
Тэгшэ найхан хүбүүдын
Үдэр бүри үндэжэ,
Һара бүри һардайба.
Эдэ гурбан юундэшьеб
Эбгүй хүбүүд байшаба,
Эрхээр һураа гэхэдэ,
Эгээш тиймэ бэшэл ха.
Хэрбээ бэрхээр һураа ха,
Хэмгүй эбтэй байха хэн.
Хүбүүд үгэ хэлээ
Эдэд ойлголсодоггүй:
Халтад гэбэл арсалдаад,
Хараал, хэрүүл үүсхэжэ,
Зан буруугаар ашалажа,
Зада наншадашана.
Эжын тоомгүй хүбүүдээ
Эбтэн оруулха ханаатай
Элдэб заабари үгэнэ,
Энээнһэнь үрэ гаранагүй...
Үгын өөдэ абадаггүй

Үхибүүдтээ гомдожо,
Нюусаар, хүнэй үгэдэ
Нюдэнһөө нулимса
дуһалуула.
Гурим дүримөө алдаһан
Гурбан хүбүүдэй эсэгэ
Баһал өөрын бодолтой
Байһан байгаа гэсыл даа.
Нэгэ үдэр хүбүүдээ
Нэрын нэрлэн дууджа,
Зэл татаса урдаа
Зэргэлүүлэн зогсоогоод:
- Эбгүй та гурбанай
Эндүү алдууе заһахам,
Гэжэ абань халташы
Гэмэрэнгүй хэлээ хэн.
- Яагаад? - гэжэ ууганиинь
Яб гэтэр һурабал даа.
- Байтараа мэдэхэт... - гээд,
Баабайнь үргэлжэлүүлэбэ.
- Энэ сагтаа гол ошоод,
Эрьеын шугы соһоо
Багса улаан бургааһа
Баабайдаа абаад ерэгты!
- Голый улаан бургааһаар

Голдомнай хүрэхэ гээ гү? -
Гэжэ одхон хүбүүннинь
Гэнтэ айнгар асууба.
- Үгы! - гэжэ эсэгэн
Үгэлбэл даа хүбүүдтээ.
- Хүн гээшэ мал бэшэ,
Хүрһэтэ дэлхэйн ухаатан.

Һабаадажа хүниие
Һайн юумэндэ хургахагүйш.
Бургааһадажа, хүниие
Буруу юумэндэ оруулхаш.
Һаруул ухаа абаһан хүн
Һайн болодог табисууртай.
Үльгэр жэшээ харуулхада,
Үрэтэй байхань дамжатгүй.
Бушуул ошоод, шугыһаа
Бургааһа асарагты, - гэхэдэнь,
Аха дүүнэр гартэһээ
Абьяагүйгөөр гаража,
Багса бургааһа хухалаад,
Баабайдаа асаржа үгэбэ.
- Энэ багса бургааһа
Ээлжээ ээлжээгээр
хухалагты! -
Гэжэ абань хүбүүдтээ
Гэмгүй зохидоор хэлээ хэн.
Хүбүүд хоёр гарлан,
Хүсэ шадалаа гарган,
Ородлобо хойно-хойноһоо,
Огто хухалжа шадбагүй.
Ганса-ганса бургааһа
Гартань эсэгэн барюулба.

Булайн бэлээр хүбүүдын
Бургааһа хухалба.
Эсэгэн гурбан хүбүүдтээ
Энээбхилэн хэлээ лэ:
- Улаан бургааһаар
харуулан
Удха ехэтэ жэшээ лэ!
Эбтэй, хамта ябахадаа,
Энэ багса бургааһанда,
Хээээш, хэндэш диилдэхгүй
Хэтэдээ бата байхалта.
Элдэб ааша гаргажа,
Эбээ таанад таһаржа,
Ганса амяа хараа хаа,
Ганса бургааһан шэнги.
Бэлэхэнээр хухаржа,
Бээ дууһаха байна бшуут.
Тэрэ гэхэнһээ хойшо
Тэдэ хүбүүд гурбан
Хоорондоо ехэ эбтэйнүүд
Хорбоо гэлхэйдэ ябаа хэн.
Ута наһа наһалжа,
Удаан жаргал эдлээ хэн.

Боолон Түмэрһөө Байгал далай хүрэтэр

Байгал далай гаталаад, орьёл үндэр Баргажанай хадануудай хормойгоор «Баргажан-Могойто» гэдэн үргэн харгы нээгдэнэ. Байгал далайһаа хадын хабшалнуудаар хэрюүхэн нэбшээн һоно, батаганаа тууна. Бэе бзэтэйгээ хүтэрэлдэһэн шэнги байсануудай хурса шобогор оройнууд зунай аяма халуундашье нюдэ һаргама саһан малгайнуудаараа хүнэй анхарал хандуулна.

туһатай али болохо хэрэг ушарха гү гэжэ һананаб. Мүнөө хүдөөдэ ямар нэгэ дахин туһаламжаһаа үлүү һайн засагай шуран дарганар - кадрнууд эгээл хэрэгтэй гэжэ тоолоноб. Хүдөөгэй кадрнуудые ургуулаха, туһалха, урмашуулаха саг тулажа ерээ. Би Баргажан голой ажахы-

суутай, мориёо Хурамхаанай «Курумканский колхозник» гэжэ редакциян хорёодо уяжархиба. Энээнине газетын редактор Сергей Иннокентьевич хараад: «Мориншни «Курумканский колхозник» газетэ уншажа байна»,- гэжэрхибэ. Урдаһаань Базар Будаев: - «Моринойше уншаха газетэ гаргаһаншни болоо байна»,- гэжэ хэлээд, энээлдэшоо бэлэй.

оролсодог, нютагайнгаа шарайе һайжаруулхын түлөө оролдодог хоморой хүн һэн.

Будажап Батуевич Будаев нютагтаа дуратай, колхозой түрүүлэгшээр, түрүүлэгшын орлогшоор урагшатай ажаллаһан. һали-були заншалтай, юрын хүндэ тон һайнаар хандадаг, туһалдаг колхозой һайн дарга байгаа. Мүнөө хүбүүниинь Баатар Будаев абаяа һажаажа, үндэр, үрбэгэр һайн золголтотой, РСФСР-эй габыята артист, Гомбо Цыдынжаповой нэрэмжэтэ оперо болон баледэй театрай түшэмэл хүнүүдэй нэгэниинь болоно.

Тэлин Станислав Ревмович эгээ хүшэр сагта Уланай колхозой түрүүлэгшээр ажаллажа, унаһан ажахые хүл дээрнэ бодхоогоо. Зонойнгоо дунда хүндэтэй байһандаа 2000 ондо Арадай Хуралай депутатаар һунгагдһан, 2003 ондо Баргажанай аймагай засаг толгойлжо, урагшатай ажаллаһаар.

Баргажан голдоо Уланай дунда хургуули аха заха хургуулинуудай нэгэниинь юм. Лугшахаан, Яаратга, Хиагана нютагуудһаа гараһан бэрхэ шуран хүнүүд Уланай дунда хургуулида һураһан.

Доржо Кондратьевич Мужанов Уланай дунда хургуулин хүгжэлтэдэ горитой хубита оруулаһан. Бэрхэ багша, тон зөөлэн заншалтай, шадамар эмхидхэгшэ-директор, «РСФСР-эй гэгээрэлэй отличник», «Буряад-Монголой АССР-эй габыята багша» гэдэн нэрэ зэргэнүүдтэй. Хани нүхэрынь Галина Семеновна Семенова хургуулин дэргэдэ арадай музей эмхидхэгшэн, олонитын ажилда хам оролсодог, урагшаа һанаатай, «Буряадай АССР-эй габыята багша» гэдэн үндэр нэрэ зэргэтэй юм. Уланай хургуулида бэрхэ багшанар олон. Бултыень газетын нэгэ хуудаһанда бэшэхэ аргагүйдэнэб.

Уланай дунда хургуули шэнэ сагай шэнэ амисхалда хүртэжэ, олон һонин аргануудые хэрэглэжэ, хурагшадые алишые талаһаань шадамар бэрхээр һураһана. Үндэһэн проектын гуримаар али бүхы бэрхэ-шээлнүүдые дилэжэ, олондо мэдэгдэгшэй дабаануудые дабана. Энэнь нютагай, аймагай багшанарай, хурагшадай, олонитын ажалшатай ехэ хүндэтэй зүб сэгнэлтэ гэжэ һананаб. Баргажан голдо - Баргажанай болон Хурамхаанай аймагуудта эрхим хургуулинууд олошоргоо лэ гэжэ юрөөнэб.

Владимир БАТОРОВ.

11. УЛАН

дээрэ, бэшэше суглаануудта яб байса аймагай, республикын засагай дарганарай алдуу эндүүень шүүмжэлхэ, ерээдүйн асуудалнуудта тогтохо. Мүнөө аймагта, республикада суглаануудта шүүмжэлэл, дутуу дундануудшые хэлэгдэхэеэ болгдоо, багашые, ехэшые засаг бариһан «чиновнигууд» дуран соогоо аашалаад, ямаршые сүүдэй урда харюусанагүй. Республикын газетэнүүд тэдэнэрэй элдэбын ашануудые дүүрэн бэшэнэгүй бшуу. Би республиканска библиотекэдэ Эрхүүгэй, Шэтын, Якутскын газетэнүүдые уншахадамни, дутуу дунданууд үргэнөөр бэшэгдэнэ. Хэрбээ ойрын сагта дутуу дундануудые, дээгүүр зиндаатанай алдуу эндүүень бэшэгүй, харуулаагүй һаань, манай республика хэзээдэшые урагшаа дабшахагүй. Гансал тэдэнэ али нэгэн процентээр юумэмнай һайжараа гээд лэ зоной сэдхэл садхаана. Үнэн дээрээ хүдөөдэ багшанар, эмшэдһээ бэшэ үргэн арад зон ажалгүй зобоһоор байна бшуу. Би ехэнхидээ хүдөөгэй хүтэлбэрлэгшэдэй ажал тухай бэшэхэдээ, мүнөөнэй дарганарта - ажахын хүтэлбэрлэгшэдтэ

нуудые, хүдөө нютагуудые бэшэхэдээ, урдынхидал С.И. Тараскин, С.А. Цыбиков, Ц.Д. Батуев, Д.Ц. Дондупов, В.Д. Цыренов, Л.Б. Раднаев, С.Л. Гатапов шэнги ажахын хүтэлбэрлэгшэд мүнөө ургажа гараһай гэжэ хүсэнэб.

Сергей Тараскинай үгэ хэлэхэдэнь, бидэнэр, зал соо һуугшад гэнгэ абяагүй боложо, ехэ анхаралтайгаар шагнадаг һэмди. Тэрэ «чиновнигуудай» алдуу эндүүень шүүмжэлдэг бэлэй. Тон хурса, хадхуу үгэтэй һэн.

1964 ондо Баруун Хүнтэйдэ бараг тарьян ургаба. Заншалта ёһоороо А.У. Модогоев тарьянай полинуудые харахаа ерээб. Уланай колхозой полинуудые харахадаа, А.У. Модогоев С.И. Тараскинда иигэжэ хэлэбэ: «Тарьяншни бараг лэ байна, юу муушаг гэжэ хэлээ һэмши?». «Андрей Урупхеевич, үшөө хурдаар ябаа хаатнай, үшөө һайнаар тарьян харагдаха», - гэбэ Сергей Иннокентьевич. Тиигэжэ хэлэхэндэнь, Андрей Урупхеевич сухалтайгаар харюусаа ха.

Үшөө иимэ ушар бии. Гааргын сомоной түрүүлэгшэ баһа хадхуу үгэтэй Базар Будаев, Баргажан голдо Оншорхойн Базар гэжэ

СССР-эй Верховно Соедэй 2-дохи зарлалай депутат, Ажалай Улаан Тутай болоод Ленинэй орденот хонишон Ц.А. Бадмаева, «Октябриин Революциин» орденот хонишон С.Э. Тыхеева, зууһаа зуун хурьга абһан Д.Б. Галсанова, Д.Ж. Бадлуев, С.Б. Будаева, Б.Э. Балданов, А.А. Самбилов, П.Б. Буянтуев, Д. Надмитов, М. Бильдушкинов, В. Цыбиков гэгшэдэй даадаг отаранууд тодорбо. Эдэ отарануудай болон бүхы хонишодой ашаар Гааргын совхоз 1972 ондо анха түрүүн Баргажан голдо 100 эхэ хонинһоо 100 хурьга абажа, ехэ амжалта туйлаа бэлэй. Энэ амжалтада совхозой директор Сергей Гатаповай, ахамад зоотехник Доржо Гомбоевой үүргэ онсо дурдамаар. С.Л. Гатаповай «Ульонский» колхоздо түрүүлэгшээр ажаллахада, эбэртэ бодо гунан мал 400 килограмм амиды шэгнүүртэйгээр гүрэнэ тушаажа, мяханай түсэб холо үлүүлэн дүүргэжэ, Баргажан голдоо түрүүшын ажахы ЦК КПСС-эй, Совминэй, ВЦСПС болон ЦК ВЛКСМ-эй Улаан тугаар шагнагдһан баян түүхэтэй. 1975-1980 онуудта РСФСР-эй колхозуудай Соедэй гэшүүнээр һунгагдаа. 1975-80 онуудаар заха холын Захааминай райисполкомой түрүүлэгшээр, райком партиин секретаряар Сергей Ламажапов урагшатай ажаллаһан. Мүн С.И. Тараскинай хургаалда хүртэлсэһэн Владимир Шагжиевич Гармаев түрэхэн нютагтаа мүн лэ ехэ ажал бүтээһэн. Гуржаб Бадмаев олонитын ажалда хам

ДУМЫ ПЕШЕХОДА

1 Во мне солнца живой язык Диктует свое состояние, И трех времен неразрывный стык Измеряет это расстояние. 2 Я в ответе за каждое слово, Сказанное мною в стихах. 3 Мысль моя уставая бредет, Как по пыльной дороге пешеход. 4 Сижу, плывут стихи, Словно рождаются ниоткуда. 5 На улице снег и ветер, А для кого-то это - поэзия, для кого - и проза. 6 Утренняя мгла таит то, Что было прошлой ночью, Но как узнать ее тайну? 7 Чтобы душа не ушла в пятки, Человек должен смотреть В небесную даль...

8 Стихи когда-то родились, Первые строки на Земле. С тех пор пространство не пустое.

9 Распускается листик березовый, И сколько жить ему, Знают только солнце, ветер и вода.

10 У верблюда два горба. Интересно, как могла такое Выдумать природа?

11 На пустыре растут три сосны - Трое дружных братьев стоят. Они выжили оттого, что дружны.

12 Мне найти бы того, Чей ключ нашла на дороге... И вернуть ему.

ВЕЧНОСТЬ В ДОЛГУ У ПОЭТА

13 Если век двадцатый Был железным, Мой двадцать первый, Моим тебя назовет поэт?

14 Медленно плывут Облака надо мною, Как будто хотят узнать, Что я думаю о них.

15 Я не напрасно родилась На моей планете Земля, Не об этом ли жаворонок поет На рассвете?

16 Обманывать жизнь Не пыталась Зернами истины Свое сердце наполняю.

17 Я смотрю на ночное небо, Где звезды играют беспечно Друг с другом, Думаю, как хорошо им.

18 У каждого народа есть Свой неповторимый путь во Вселенной. Ведущая к звезде нетленной.

19 Человек приходит Иль уходит, А земля по-прежнему Крутится по своей оси.

Дулгар ДОРЖИЕВА

20 Степь, затаив дыхание, Слушает кузнечиков голоса И птенчиков щebetание. Какая у нее счастливая полоса.

21 Распускаются зеленые листья Умножать летнюю благодать. Но лето еще не знает, Как придется их благодарить.

22 Сидит женщина на тротуаре С маленьким ребенком на руках. Кажется, человечество в трауре,

23 Потеряв свое сердце на торгах. Вхожу в зимний лес С замиранием сердца, Не знаю, как наступить На белый-пребелый снег.

24 Когда и кто нарисовал Кошечку без седла на скалах? Сколько было бы, лет тому, Кто на них тогда ускакал?

Из сборника стихов «Солнцестояние».

Уянга

Михаил БАТОИН

I. АЯНАЙ ШУБУУД

Далан үнгын шубууд! Далланабди, түрэл дайдаа бусахыетнай дууданабди! Урайни найхан заншалаараа уурагта хүнэй дээжэ үргэжэ, угтахалди таанадаа! Аянай шубууд! Далан үнгын жэгүүртэн!

Аянай шубууд... Аянай шубууд... Аялга дуунай гүлэгтэй уянга эдэхэн үгэнүүд соо соностоно бэшэ аал? Хабарай уриной уянаада, «далан үнгын шубууд» бусахань гэжэ уладнай гүн сэдхэлхэ баясадаг юм даа. Байгаалин үбэлэй нойрһоо һэрижэ, үнгэ шарайгаа хубилган, үлгэн дэлхэймнай эхын энхэргэн энебхилэл мэтээр амитан зүйл бүхэндэ үзэгдэхэ сохотой. Зуулыг энэ хаһые далан үнгын шубуудай ерэхэ үе гэжэ анхан сагта нэрлэгдэхэний уаһые ухаандаа дэлбэлхые оролдожо, уудам тэнгэри өөдэ шэртэжэ, хушууран ниидэһэн жэгүүртэни обёорходоо, сэдхэлээ уяран зогсоно. Үнэндөө хэды зүйлэй жэгүүртэд тоонто нютагтам үринэрые үдэхэеэ аян холые дабажа ерэнэб?

Энэ асуудалдамни таанад тодо харюу үгэжэ, һонюуша сэдхэлхемни ханааха гүт? Үнэхөөрөө далан үнгын шубууд ердэг юм гү даа, али ... Арадай үгэ алгад байгаагүйл ёһотой. «Ульгэр домогой үгэ» гэдэнэ зариман. Анхан тэрэ сагта аянай шубууд далан үнгын байһан гээд арсалдаха дуран хүрэнэ. Эдэ зари-

машуудла баримта дурдан, бурууень балшыса харуулан, торгохо хүсэлдэ абтажа, бага наһандаа бусанаб.

Зуһалан гэрэймнай зүүн хойтохи уянада үбсүү шарахан хоёр хараасгай зун бүри уурхайгаа заһадаг һэн. Үнишье болонгүй уурхай соо дальбараануудайнь абьян соностожо, эртэ үглөөһөө үдэшин харанхы болотор эхэ эсэгэн тэдэндэ эдэ зөөхэ. Эдэ түрэлхидөөһөн дутуугүй дальбараануудтань ханаагаа табишаш, хэзээ дэгжэхыень хүлээжэ ядааш. Тэдэнэй дэгжэжэ, үрхөөрнай орон гаран ниидэжэ эхилшэхэдэ, үхибүүн сэдхэлһни дэбэрэн хүхижэ, эдэниэ тэнжээлсэхэн хүн бологшо һэм. Хойто зунинь тэдэнэй бусахыень яатараа хүлээдэг гэшэ һэмби! Тээд эгээ мүнөө? Аша, эзэнэрэй ирим найхан золдо хүртэхэ хубигүйдэ хэн гэмэ зэмэтэйб? Үндэһэ угаа таһарһан

мэтэ эдэ шубуудай харагдахыаа болишоһондонь, сэдхэлһни үгыржэ, гуниг дүүрэн уянгын зүрхэндэмни уурхайлаар забдахадань, яагаад эсэргүүсэлтэйб?

Далан үнгын шубууд... Эдэ жэгүүртэниэ бурханай шубууд гэжэ дэмы хэлэдэггүй юмэл! Үглөө бүхэндэ үнгэ бүрийн жэгүүртэниэ үзэжэ үндыһэн намда орон нютагһаа хулжан ошожо эхилһэн, тэдэнэй үсөөрхые үзэхэдэ үбшэнтэйл байна даа! Оройдоол ганса хүнэй нэгэ наһан соо ороггүй үгы болошоһон жэгүүртэнэй урда гэмэ зэмэтэйгээ ойлогохо тухатай юм гүбди?

Ай даа! Ай даа! Далан үнгын шубуудгүйгөөр түрэл арадайм түүхэ домогууднай, уянгата дуунууднай үгырхэ шэнги! Уудам тэнгэридэ жэгүүртэниэ үри саданарнай үзэхгүй бол, сэдбэг сэдхэлдэ нэрбүүлжэ болохол!

II. ХУУШАА ДУГАН СОО

Тамчын дасанай согшин дуганай гурбадахи дабхар соо һуунаб. Анханда «Хамбын Хүрэн» алдартай энэ хийдтэ харын болзортой ерһэн аад, хахад жэл тухай болошобод. Гэр бүлэдөө бусаха саг гаргааад, эндэһэ ябашахамни амар хэрэг бэшэ байшаба. Орхигдошоһон хуушан дуган соо һүнийн зоргондо мүнөө һууһамни нэгэ удхатайл бээ. Бүри залууһаа зонһоо сүлөө газарта, уһа голдой эрседэ, ой хүбшын тунгалаг-ташье һүнийн сагта һууха дуратайб. Оршон тойрон, одо мүшэдшье ори гансаараймни орхидоггүйл юм даа. Энэ мүнөөшье сэдхэлһни хэргүү байдалай оршондо. Хуушанай дуганай намдуу үгэлхые эли соносноб.

«Ута юм даа памтарни. Эндэхи түбийн сагаар болоо һаа, хүнүүдэй олохон үйлэ хэрэгүүд намтар соомни хадагалагдаһанхай байха. Тиигэшье һаа, юртэмсын түүхэдэ миһин наһан хумжин тооһоной жэшээтэй багахан. Хизаар гэжэ байдаггүй замбуулин юртэмсын сагласагүй үе саг ойндоо багтаажа шадаха бол, хүмүүн түрэдэ ябагша ши өөрынгөө богонихон наһанда голхоржо магадши. Энэш дэмы. Алад саадахы холын хизаарта хүрэгшэ оюун бэлигтэн энэ эндүүень заһажа, заажа үгэхэ, тээд ши мүнөө эгээлэй байдалай

барилдалһаа мултарха тухандаа арайл хүрөөдүйхэн ябанаһ. Тиимэһээл сэдхэлһни бури буртагһаа арюудхагдажа үрдигдөөгүй».

Урдамни табигдаһан багахан шэрээ дээрэхи зула эдэ үгэнүүдые дэмжэһэн мэтэ дэлдээд орхибо. Хооһон дуганай гурбадахи дабхарай харанхы түригдөөд, хэдэн жэлэй урда эндэхи дасанай хэргээлгын ажалда хүдэлһэн дархашуулай гаргаһан модоной тайрадаһан, шорой шохой углуу шанаада эли харагдаад орхибо...

«Таанар, хүнүүд, туха зэргэ соохоноол хамагые өөрынгөө ухаанда тааралдуулан болгожо, ойлохые оролдодогта. Энэ шалтагаанһаа хамаг юумэнэй бодото шэнжые ухамайлан обёоржо, үнэнтэ ёһоорнь мэдэжэ абаха сэнэгээ алда-жархидогта...»

Бидэ хүнүүд сагайнгаа эрхээр ажамидарна юумэд бээбэди...

«Тиимэ даа, сагай эрхэ хүсэтэй. Энэ бодолһни яһалал зүйтэй. Сагай эрхые дабажа шададаг бэлиггүй ухаанда хүрэхэ гэшэ эгээлэй байдалһаа алад сааша хараха тухагүй таанадта сагласагүй ута аян зам гэжээр байдаг юм даа. Ши мүнөө

эндэ ори гансаарханаа, үйлын үймөөһнөө бээ зайлууланхай һуунаб гэжэ бодоно хэбэртэйш. Үнэндөө ши эндэ үгыш. Биб гэхэ энэ бээшин, ухаан ханаанһни огтолон байхагүй. Мүнөө ши намайе һөөргэдэхэ бодолтой һуунаш. Ухаанһни төөришгэнхэй хадаал энэ бодолдоо сүм абташанхай, шөө юушьеб даа сэдхэлдээ шэбшэжэ, гуурһа барижа, саарһа шаршагнуулаһ. Энэһни үри сада-нартаһни хүрэхэ хабатай юумэ болоошье һаа, агшан зуураханһн лэ хэрэг гээшэл даа. Тиимэшье һаань, ши бү голхоро. Сэдхэлэйтнай хэдэн дабхарнуудай дорохи үнжэгэн нимгүүдэн мэдэрэл соо хамагые дабаха эршэ зоригой элшэнүүд үлэ мэдэгхэн һүлэмхитэн байдагые мэдэхэ, ойлогохо зэргэтэйт. Тэрээхэн ошохоһни бада-раахын тула өөһэдөө өөһэдүйгөө зула бологты гэжэ номноһон Агуу нургаалай мүр таниха, тэрээндэ бүхы сэдхэлээрээ эрмэлзэхэ ёһотой юм. Тиигэжэ зоригго танижа, хамагые дабаха хүсэл өөртөө ши түхөөбэл, хойтохи үеынгөө хүнүүдтэ ойлогдохо юумэ бүтээжэ, аян замдаа үргэлжэ ябаһан хүндэ ашаанайнь гансашые тооһо гү-

бин унагаажэ, харгыень хүнгэдхэхэшье ааламби гэжэ сэдхэлдээ найдал түрэхэ ёһотойш».

Хуушан дуган дуутай болошобо. Поездын дүтэлжэ ябаһан абьян бии боложо, түмэр замай эндэхи станциин дежурнын соносхол нойрсоһон тосхоной даруу номгон байдал таһалдуулаба. «Наушки-Иркутск» пассажирска поездын дохёолгон соогур һууриной үйлсөөр автомашинануудай гүйдэжэ эхилэхэнь, зарим нэгэнэйнь фарын гэрэл дуганай сонхын затагар шэлнүүдтэ тудажэ, хооһон ханаар туяараад, үгы болошоно. Поездын саашала абьянай һуладан замхахада, үүрэй сайхын урдахи дулин номгон байдал һуурин дээгүүр һөөргөө тунашана.

Һүнийн тэн болотор хуушан дуган намда ондоо бэшэ юумэ хөөрэхэгүй. Гуурһаа табижархёод, хүдэлэнгүй һуужал һуунаб. Үемүсэмни эзэгүй болон, гүнзэгы нойрой эхин шэнжэнүүд ухаемни үлгыдэн бөөмэйлжэ, зубхинуудни анидаба. Үнгэрһэн үни холын үзэгдэлнүүд сэдхэлдэмни һүлэмхи һүүдэр мэтээр бүүдһээр дүтэлжэ, нюдэндэмни

харагдаха, шэхэндэмни шэбэнэхэ хабатай боложо эхилэхэдэнь, альгадаа хабсарган, зулын гал шэртэн, мэдэхэ тарнинуудайнгаа үгэ ойндоо тодо оруулжа, оршолонто дэлхэйн эрьсын эршые дабаха арга өөртөө зальбарнаб...

Үглөөнэй һэрюухэн амиие эли мэдэрбэб. Нюурни үлэ мэдэгхэн дулаа урьяд орхибо.

«Ши хүмүүн түрэдэ ерһэн удхыаа алдахагүй зэргэтэйш. Тээд ши энэнээ гүйсэд ойлогонгүйш. Сансар соо ябагшадай сэдхэлээ төөрюулжэ, үнэн мүртэ хүрэхые оролдодогһын харамтай. Хүмүүни үринэр сэдхэл бодолоо ходоодоо сээрлэжэ, арюудхажэ ябаха ёһотой. Гасалан, зоболон үндэһөөрнь усадхаха напгин номнолой үрһэ нимгэхэн гүн сэдхэлдээ тарижа үшөөл биранагүйт».

Хуушан дуган соо хүнгэхэн һэбшээн үзэгдэбэ. Байрадаа ошохоёо тэгүүлжэ, гэшүүрэй эгсэ табсангуудые дамжан ябахадамни, дуганай шэбэнээн шэхэндэм соностоно:

«Энэ наһандаа эгээл нимгэхэн сэдхэлээ хирэ бородо даруулангүй, ада баршадгүй яба, хуряһан буянаа эхэ зургаан зүйл хамаг амитанай аша туһада сүм зорюула».

III. АЯ-ГАНГА

Ургамал бүрийн тон өөрынхээрээ хүнэй сэдхэл тэдхэдэгын эрдэмтэд элирүүлнэ. Сэсэг набшын эм домто шанарые амитад алдуугүй таниха, үбшэлхэ үедөө эдижэ гэнхэдэгын гайхалтай шэнги. Ургамалуудай нимэ шанарыень ууган уладаймнай бүри үнинэй мэдэдэгын үльгэр домогууд, уянгата дуунууд сооһоо элитэ бэшэ аал? Байгаалида үлүү гэжэ байдаггүй, бултадаа өөрын байра һууритай, ажамидаралта юртэмсэдэ аргагүй шухаг юумэнүүд ааб даа. Улад зоной байдал дээрһээ энэнни хаража болоно. Урда тэнь үзэгдөөгүй үбшэ хабшанай бии болоһонинь газарай габаһаа гай тодхорой гаража ерһэндэл байхань, үбшэ таһаржа үгы болоһон ургамалай дэлхэй түбидэ дутадаһанһаа гээбэл, хэр алдуутай хаб?

«Ом маани бад май хум» гэжэ һүзэгдэхэний «орон түбийн гайхал бадма линхуа сэсэг» гээд нэгэ оршуулгатай. Булангир шабарай оёорто үндэһэлжэ түрөөд, номин огторгой, наранай гуяа гэрэл тээшэ тэгүүлжэ, тунгалаг уһанай шюруу дээрэ

сэсэгээр халбараад, хамаг олоной сэдхэл баясууддаг шэнжые буддын номнолой эрдэмтэ габьяатан эдэ үгэнүүдээр хүнүүдтэ дамжуулан, нангин нургаалай урда дэлбэлһэн гэшэл.

Хүн амитанай абари зангай хубилаалга, элдэб усалта аюулай тохёолдодогһын элбэгжэлгэ мүн лэ эндэһээ шалтагаантайе ойлогохо шухала.

Үндэһэ таһаржа, үгы болохо хирэндэ хүрһэн ургамалууд «Улаан Ном» соо оруулагдажа, улад зоной һэшхэлэй анхаралда табигдана. Энэ номой хуудаһанда хабарай урин сагай һүлдэ мэтэ үзэгдэдэг тэрэнги, хүдөө талын хэшэг бологшо улаалзай сэсэг оруулагдаба. Эдэ маанад шанга хоригой хонхын абяа соносоно гэшэ гүбди? Ом маани бад май хум! Сэдхэлэймнай энхэ элүүрые тэдхэгшэ сэсэг набшяа нюдэнэйнгөө сүсэгы мэтэ химгадан энэ түбидэ ажамидархамнай болтогой!

Ургамалай шэдигтэ шэнжэ тухай ородой бэлигтэ поэт Аполлон Майковой һонин шүлэг бии. Энэ шүлэгэй оршуулга уншагшадай һонорто дурадхан, богонихон хөөрөөгөө түгсэхэнүү.

АЯ-ГАНГА

АПОЛЛОН МАЙКОВ

Аажмы калуунгымал ногоон Ан-гаһа хатаһые һаа, халгалтай. Аяһан сэдхэл гэнгэ хүмүүн, Аяһан түрээ йэргэһынь тайхалтай.	Кавказ шадрай хыяг уладан Халһини, боложо тэрөөш һууныяй.	Отроог хаан хүмэдхөө буулган. «Омог, нба!» - гэбэ уураһан. Үгэ дууламгой нүхэдөө халһан, Үгэр үдхэгхыһынь хыяг үндэнэ.
Аажмы талыр нүүдэллэ арадай Ажамидаран ябаһан үе сагы Отроог хаан, Сырчан хаан алдартай Аха дүү баатарнууд байһан гээ.	Хүсэһини мүйе, хаһини үлэ. Хангал байһан тала дайдада Харыжа ерэхэ сапһия дүхөө!	Айһан солоһон үбэрөө һуулиба, Асарһан ногоогоо хаанда һарбайба. Хангалынь абаһар хаан Отроог Харанхалан алдаад, табиба оог.
Орос орондо долбоһоод айһан, Олоо өкэтэй бусаһан урмындаа, Архи, дарһа уужа найрлан, Аял аймагаараа хүһиндэ барындаа.	Уяжэ байһан дуугаа дуулаарай, Уяржа үгэдэһн орологүй болболнь, Бургад талынгаа ая-ганга барыарай, Бусаһал байха тиикэдэһи заабол».	Ордон сооһид мэгдэбэ, соһобо, Отроог хаанаа гайхан хараба. Олониие һүрдэгшэ хаан аад, одоо.
Үхэлтэ аюул үүрээр тохёолдоо! Улаан шубанай харгы зурьлган, Зэбын дуун, һэлмын дарһаан соо Зутадабад үргэһэн хүн шубуудтал.	Алтан дэбэртэ ордондоо Отроог Абхааз дартинанарай дунда сэһгэнэ. Алтан, мүнгэн табатууд сооһоо Албата ноёдоо тэрэ хүндэһнэ.	Ориано, озонол багса ногоо!
Оросой сэсэг Мономах ударыдаад, Орожо ерээд үһөө нэхэн; Ошобо Сырчан Дон уруудаад, Отроог зутадаа Кавказ шэглэн.	Элһэн солоһон ороһоор: «Дары Эддин таладаа тэхэриши!» гэбэ. «Орос ороной нээгдээл харгы - Омог Мономах одоош үхээ!»	Хашхарна Отроог: «Хаан ябаһам Хяран ошог! Тонилхом эндэһээ! Арюухан таладаа яһаа хаяһам Ара газарай солоһоо сэһгэй!»
Он жэлнүүд һубарин үнгэрөө, Ордһолоон үлэһэ талын халһын. Омог Мономах наһанһаа нүгшөө- Оросто бусаһал хохидол дахин.	Харюутэй уряадань Отроог һууба, Хүйтөөр мийһэрээд, шүдөө зууба. Сэһгэлгэн дэбэрэн, эндэһид бултадаа Соло дууданад эзэн хаандаа.	Үглөөнэй манатай дэгдэжэ үсэлээр, Үндэрэй оройн алтарха хир нээр Орьел хадын хаялгаар яаралтай Отроог үсөөхэн сэһэгтэй ябалай.
Солоһоо Сырчан нэгэгтэ дуудаад, «Соёрголши ахадам, гэбэ, - шамдаад,	Тэрэнэй урда дүүгэһинь солоһон Талын зоной домог түүрээбэ. Эһинсэг эсэгэнэрэй мундуу оггом Эршэ зоригые магтан дуулаба.	Уулын оройдо гарахал бүридөө Урагшаа үгсын хаймадан харана. Ая-гангадайдаа оруулаад үндэ Адха ногоогоо үнэһэн уярна. Михаил БАТОИН буряадшалба.

«ЭЖЫМ ТҮЛИНЭН АЛТАН ЗУУХА...»

Буурал эсэгым бууса, энгэр наруули Бэлшэр дайдам найхан даа. Энэ нотаг дайдые мэдэхэ хүнүүд хомор, мүнөө тэндэ нэгэ-хоёр үбгэд, хүгшэд үлэнхэй. Энэ талаан дайдые түхэрэлэн баруун тээһэнь Баруун-Хэбли горхон, мүн зүүн тээһэнь Сагаан-Морин гэжэ гогсоной зүүн урдахи хүбшын нуурһаа эхнээ абahan Зүүн-Хэбли горхон урдажа, Зүүн-Бэе гэжэ нууриной урда зүгтэ горход хамтараад, Хэбли гэжэ нэрэтэй хадари, нулгар, збэ, гутаар гэхэ мэтын загана-нуудаар элбэг томохон горхон болоод, Дархинта голдо шудхана. Дархинта гол саашадаа Хамни, Зэдэ голнуудтай хамтараад, Сэлэнгэ мурэндэ орожо, агуухэ Байгал далайда ородог.

Цыдүү (1908-1943) гэгшэдэй ашаар хүл дээрээ бодожо, хүн болоһон юмбди, илангаяа бидэниие эрдэм номдо хургаа. Дүү басагамни Цахирай дунда хургуулида Санжид абгазынгаа аша туһаламжаар хураад, һүүлдэнь хадамда гаража, хоёр үхибүүдые түрээжэ, хүл дээрэн гаргаа.

Ехэ хүбүүн Сергей гэгшэн мүнөө техникийн эрхим мэргэжэлтэй, телефонно мастераар ажаллана. Тэрэнэй дүү Лена Цахирайнгаа дунда хургуулиие дүүргээд, һүүлдэнь Зүүн Сибирийн гүрэнэй соёл болон искусствын академийн библиотекын факультет дүүргээд, түрэл аймагтаа ажаллана, хүбүүн басаган хоёртой. Би өөрөө хоёр университет, эрдэмэй аспирантура дүүргээб.

«Эжым түлиһэн алтан зууха - Эртн сагай домог түүхэ»

Хүбүүн басаган хоёрни мүнөө дээрээ хошоод университет дүүргээд, мэргэжлээрэ ажалланад. Энэниие юундэ дурданабиб гэхэдэ, уг гарбалаймнай үндэһэн миил талаар ошонгүй, зуун наһа наһалхан Сэрэмжэ тэбшымнай юрөөл, 1943 ондо сэрэгэй албанада наһа бараһан Бальжин эсэгымнай, тэрэнэй дүүнэр Янжаб, Жигжид, Санжид гэгшэдэй анхарал оролдолго сэгнэшэгүй аша туһатай байба.

Мүнөө минии дүүнэр гэхэдэ, Янжаб абгазымни басаган далан табатай Дулма тэбшии, Цыдүү абгаймни хүбүүн жаран табан наһатай Шагдар гэгшэд өөһэдэньгөө уг гарбалые тон найнаар мэдэнэ. Энэ хоёр Санжид абгазын, Дархинтаһаа угтай Захаамин соогоо мэдээжэ суута хүнүүдэй нэгэн, нотагайнгаа олон хүбүүд, басагадые 1929-1932 онуудай үедэ хуушан монгол хэлэндэ хурганан Дымпил Дашеевич Гармаев (1892-1972 он) гэгшын ашые наһан соогоо ханажа ябадаг. Гадна Дымпил Дашеевич нотагайнгаа, аймагайнгаа хүн зоной түүхэ тон найнаар мэдээдэг үсөөн хүнүүдэй нэгэниинь юм. Дулма Шагдар хоёр, минии дүү Пама-Сэрэн гэгшэд Санжид абгазын хөөрөһэниие ехэ анхаралтайгаар шагнажа абадаг байгаа. Дымпил Дашеевич тухай хөөрөхэ болоо һаа, тэрэ Захааминай аймагай хүндэтэй, хуушан монгол хэлэ ба бэшэг тон найнаар мэдэхэ хүнүүдэй нэгэниинь, тиихэдэ эрхим яһа барниша - гартаа эмтэй домтой хүн байһан юм.

Нэгэ иимэ үйлэ ушар минии түрэл хүбүүндэ 1934 ондо туданан юм. Тэрэ зургаатай хүбүүн гэрэй орой дээрһээ һүрээжэ буухадаа, зүүн хүлөө хуха татаад, ябажа шадахаяа болёод, долоон хоног соо хэбтэхэдэнь, Дымпил Дашеевич ерээжэ үзөөд, харлагай түүхэй бүлээн һүн соо ямаршьеб ногоо набшатай холёод, хухарһан

хүлһын шинхажэ зөөлөн болгоод, хухарһан шэлбыень холбожо, хуушан хэмдэнь оруулһан юм. Тэрэ хүбүүн тиихэдэ 6 наһатай байгаа. 58 хоногой үнгэрөөд байхада, хүбүүнэй хүлһын хуушан хэмдэе орожо, һайн болоо һэн гэжэ минии Сэрэмжэ тэбшии хөөрөгшэ бэлэй.

Дымпил Дашеевич 1903-1905 онуудта Цахирай церковно-приходской училищи дүүргээд, тэндэ хуушан монгол хэлэ ба бэшэг заһан юм. Һүүлдэнь 1918-1921 онуудта партизан ябажа, барон Уингерны плендэ абалсаһан; 1921-1923 онуудта Буряад-Цахирай хушуунай секретаряар ажаллаһан; 1929 оной январь һарада Дархинта нотагтаа «Улаан Малшан» колхозой байгуулагдахада, нотагайнгаа олон хүн зониие хамалһанһаа абарһан юм.

2005 оной зун Дархинтын Бэлшэр нууринда ошохоодоо, Баруун-Хэбли гэжэ горхоной хойто талада Дымпил Дашеевичэй түрэлхидэй - Шүүшхээн (Гарма) гэгшын, мүнөө зэрлиг дайда болошоһон бууса хараабди. Хараадамнай, эндэ дала-наян жэл соо хүн хүлөө табяагүй хүдөө нотаг байба. Гэрэй, малай, далай нуури, хашаанай хургааг модод үзэгдөө. Энэ хадаа Дымпил Дашеевич Гармаевэй эсэгын бууса. Энээн тухай минии дүү Дулма тэбшии һайн мэдэнэ, ондоо залуушуулай хэниинше мэдэнэгүй.

Нотагайнгаа түүхэ мэдэхэл хэрэгтэй. Саг жэлүүд үнгэржэл байна. Энээн тушаа манай Буряад Республикын Хорини, Хэжэнгын, Яруунын буряадууд ехэл һайн жэшээ харуулдаг. Тэдэнэр уг гарбал, эхэ, эсэгэ тухайгаа радио, телевиденээр, газетэнүүдтэ саг үргэлжэ харуулдаг. Захааминай буряадууд тухай, Дархинта нотагай уг гарбал тухай хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат, поэт Сергей Дамдинович Бабуев (1959 он) нилээд ехэ шэнжэлэлгэ хэнэ. Тэрэнэй нотаг Дархинтада XVI-XVII зуун жэлүүдхээ эхилээд, уяада, хамнигад, тэртэ, хүрхүүд, хонгоодор, шошоолог, боолдой, соохор, һөөд гэхэ мэтын үндэһэ яһатар ажамадарһан, тэндэ 1880-1890 онуудһаа эхилээд, Манзын, Ханхабайн, Хаарлын аймагай буряадууд хоорондоо ехэ эбтэй эетэй ажаһуудаг байһан гэжэ Сергей Дамдинович бэшэнэ. Мүнөө тэдэнэй үри һадаһад - аша, гуша, дүшэнэр саашадаа бултадаа жаргалтай, буянтай ябадаг. Тон зүб, эбтэй эетэй ажаһууха гээшэ урдын 4 сагай юрөөл болоно. «Эбтэй эетэй зониие шүдхэр боохолдой эдихэгүй юм», - гэжэ минии Сэрэмжэ тэбшии хэлээдэг бэлэй.

Мүнөө һанаһадам, зуун наһа наһалһан тэбшии зүб лэ хэлээдэг байгаа. Бидэ, мүнөө амиды яһанан дайнай, ажалай ветеранууд, үхибүүд, аша, гушанар, дүшэнэрнай һайн һайхан хураһай даа гэжэ юрөөнбди.

Дагба ШАГДУРОВ, журналист, дайнай ба ажалай ветеран.

ҮБГЭН ХОЦА ТУХАЙ ДУРДАЛГАНАА НАБАГШАЛАН...

Минии арбан гурба, дүрбэтэй ябахадамни, манай абга Очир-Доржо Батуевайда 1937-1938 онуудаар ехэ айлаһан, мэдээжэ шүлэгшэ, бэшээшэ Хоца Намсараев хоёр дахин айлаһалаа һэн. Ушар юуб гэхэдэ, Очир-Доржо абга, манайхид хасаг улаа байһамди. Албанай болзорой ерэхэдэ, Очир-Доржо абга, түрүүн минии үбгэ эсэгэ (баабай) Бальчин Батуев гэгшэд станична хоёр жэлэй хургуули дүүргэһэн байгаа. Харин хургуули хоёр жэлэй гэжэ нэрлэгдээ һаа, дүрбэн жэл шахуу хурадаг һэн. Үбһэ, орооһо таряагаа хуряалгын үедэ гэгтээ ажаладаг байгаа. Ехэнхинь үблэй хүйтэн һарануудта монгол, ород бэшэгүүдтэ ба тоо бодолгодо хурадаг байгаа. Минии үбгэ эсэгэ Бальчин Хяагтада албанынгаа үедэ хурахадаа, хурандаа зиндаатай болоһон аад, аюудда гэмтэжэ, наһа бараһан байһа. Абга Очир-Доржо саашаа алба хээгүй, гансал жэл бүрийн хургуулида (спорт) хабаададаг байгаа. Монгол, ород бэшэг һайн мэдэхэ, өөрөө түбэд бэшэгтэ хураһан. Лубсан-Доржо Загастайн дасанда габжа ламын дамжаа туйлаһан, дасанай гэгшэ байһан. 1937-38 онуудай хамалһанаар абтажа, хураггүй үлэһэн. Гэртээ Очир-Доржо абга ехэ олон монгол, түбэд хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн номуудтай һэн. Томо абдар соо хадагалаатай байгша бэлэй. Тэрэ үсын үбгэд сугларжа, үльгэр, түүхэ хөөрөлдэдэг бэлэй. «Үбгэн Жэбжээнэй мэргэн», «Чингис хаанай туужа» ба нотагай түүхэнүүд тухай хөөрөлдэгшэд һэн.

Хоца Намсараевай айлашаар буугаад байхада, би сай аягалаашан болоод, тэдэнэй хөөрөлдэхые пэшэнэй саана һуужа, бага сага шагнагша һэмби. Минии мүнөө һанахада, айлаһан томо зузаан дэбтэр дээрэ ехэл юумэ бэшэжэ һуухан харагдагша һэн. Юу бэшэһыень би яагаа мэдэхэбиб, магад өөрынгөө бэшэһэн номуудта али нэгэн ушарнуудые оруулһанше байжа болоо. Эгээ мин хөөрөлдөөд лэ дүүрээгүй байгаа ёһотой.

Гансахан үльгэр, туужа тухай бэшэ, харин урда үсын байдал һуудал тухай, ёһо заншал тухай хөөрөлдэдэг һэн ха. Тиихэдэ алтан шара харганын наадан тухай хөөрөлдэдэг һэн ха. Алтан шара харганын наадан үни сагай бүхы монголшуудай наадан байһан ха гэжэ ойлгонобди. Мүнөө һайса бодожо үзэхэдэ, ямар ушараар алтан шара харганые магтанан ушар байгаа гэхэдэ, нимэрхүүл ха:

«Хаа-хаанагай үргэн ехэ сэлгээ дайдаар ургадаг, унашьегүй газарта, ямаршые хүйтэндэ үндэһэниинь хүлдэдэггүй, нэгэл сагтаа гоёор сээглэдэг, хадхууртай ургамал. Энэ ургамалые би талын һүлдэ гэжэ нэрлэжэ бэшэһэнб. Алтарганын сээглэхэ үедэ бүхы уужам талын ургамалууд, ан амитад булта түрээ абанад.

Табан хушуу малай түлнүүд - хурьга, эшэгэ, тугал, унага, ботогон тала дайда зэдэлнэд. Ан гүрөөлэйшые түлнүүд ой модо зэдэлүүлнэд. Уужам талын тарбаган, зумбараанай мүндэлэнүүдшые шадал зэргээрэ абяа үгэнэд. Мойһо, үхэр нюдэ, зэдэгэнэ гэхэ мэтын хүдөө жэмсүүд багаханшые һаа, болсойхоодожо эхилнэд. Бүхы ургамалууд сээгээ гүбинэд, дахин, дахин шэнээр ургахаая. Хамаг амитанай, ургамалуудай шэнэ түрөөр мүндэлһэниие алтарганын наадан гэршэлнэ ха гэжэ бодомоор. Тиигээд юундэ орхигдоһон юм, али ямар ушараар мартагдаһан байһаб гэжэ бодоходо, нимэрхүү байна. Бүгэдэ Монголһоо эхилээд, Буддын шажанай дэлгэржэ эхилээд энэ нааданай үндэһэн удхыень ондоо болгожо, бурханай номнолой хургаалтай тааралдуулан, бурханай номнолой удаа оруулжа, тэрэнэй хургаалай ёһо, гол удхань боложо хубилаа ха гэжэ һанамаар. Мүнөөнэй зунай «Нур харбаан» наадан урданай «Алтаргана» наадан болоо бэшэ гү гэжэ һанамаар?

Хээрэ ургадаг бодото харганаанда шүтэхэ, магтаха ябадал буруу гэжэ үзэгдэжэ, харин хамаг амитан зургаан зүйл бурханай табисаар маңдана, болбосорно гэхэн хургаалда тааруулба бэшэ гү гэжэ һанамаар.

Иимэрхүү ушарнууд яһала олон бэшэ гү, обоо уула тахихаһаа эхилээд, хуушан заншалуудта шэнэ удха оруулһан ушарнууд болоно ха. Тиигэбэ ябашые урда үни сагайнгаа ёһо заншалуудые мартангүй, удхаарнь тааруулан сахижа, найрлажа байхада, алдуу болохогүй ха.

Та, уншагшад, бодожо үзэгтэ, өөрынгөө бодолнуудые толилхые уринаб».

Бимба ПУРБУЕВ, дайнай ба ажалай ветеран. Бурядай АССР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ. Тохой тосхон.

БУРЯТСКИЕ ИМЕНА

(Үргэлжлэл. Эхинийн ургахи гу- гаарта).

НЭРЭГҮЙ НЭХЫТЭ ГҮҮЛЭХЭГҮЙН ТУЛА...

Харин мүнөө үйлсэд гараад, Даширабдан Батожабайн хэлэндээ, хургаараа хадхаал наа, заабол Оюна, Туяана, Саяана, Баяр, Алдар, Саян, Нарана, Алтана гэхэн ород юм гү, али буряад юм гү, али мүнөө сагай холимог грамматическа аргаар бии болгогдонон юм гү гэж эжлүүдгүй ханахаар нэрэнүүд байдаг.

Гэбшье энэ ушарта жэнхэни буряад нэрээ үгхье оролдонон маягтай тулань, дан үлүү гарамаар муушалжа, буруушааха аргаамаани холодуула. Юуб гэхэд, хэлээ мартажа, ород боложо ябаһан буряадууд, угайд хадаа, нэрэнүүдээшье зүүгээд, агууехэ ород хэлэн дээрэ шан-шун гэддэжэ ябаг лэ гэжэ баһал эжлүүдгүй ханаха юмши!

Тиигэбэ яабашье, нэрэ хадаа хүниие гоёохо ябана, мүн хүншье нэрээ дээрэ үргэжэ ябаха ёһотой гэжэ сэхыень хэлэе. Номин гэжэ нэрэтэй басаган гү, али Амгалан, Баяр, Саян, Чингис гэжэ нэрэтэй хүбүүн гү - түрмэ сооһоо гарахаяа болёод, кодол хаалгатай ябадаг гээшэ.

Эдэ мэтһээ уламжалан хэлэхэдэ, нэрэ үгэлгэ хадаа угаа харюусалгатай хэрэг болоно. Тиимэл хадань урдань нэрэ олголын ёһо заншалнууд олон байгаа, мүн нэрэ нэлгэлгын ёһо гуримууд дэлгэрэнхэй байгаа ха юм. Юуб гэхэдэ, ямаршьеб талаараа нэрэдэ таарангүй, тэрэндэ таһа даруулаад ябаха ушарнууд али олон ха юм. Харин мүнөө энэндэ анхаралаа табингүй ябаха гээшэ муу хойшологтуудтай байжа болохо.

Буряад хэлээ мэдэхэ, буряад дьхэлтэй хүн наа, заабол буряад нэрэ зүүжэ, буряадби гүүлэжэ ябаха дуратай байхал бшуу.

Мүн хоёр нэрэ абашоод, зобохо, тулижа, элдэб энедэтэйшье, бэшэше ушарнуудта дайрагдажа ябаха али олон ушарнууд дайралдадаг. Ганса энэ муу талатай наань, үшөө эбсэмээр байгаа. Тээ тэрэмнай үшөө ондоо хажуутай юм. Тэрэ хадаа хэндэ зориулжа, үргэл хэхэ болоноб? Дулмада гү, али Танида гү?

Эндэ горитой гэгшын асуудал табижархёод, үхибүүдээ хоёр нэрэтэй болгожо болохогүй гэжэ баталаа.

Гадна, илангаяа, совет үедэ ехэ худалаяа буряад арадай нэрэн «ажахыда» хэгдэнэ байна. Онсолхоод, олон нэрэнүүд, обогүүд буруугаар бэшгэдэхэнэ гадна, элдэб ондоогоор бэшгэдэг болошонон байна. Жэ- шээлхэдэ, ганса Доржо нэрэ абаад харая. Доржо, Доржи, Доржей гэжэ бэшгэдэхэнэ гадна тэрэ нэрэнэ гараһан обогүүд баһал ондоо ондоогоор бэшгэдэ юм аабза. Доржоев, Доржиев, Доржеев. Хажуугаарнь ород бэшгэлэ нажаажа, Доржин гэжэ түхэл бии болошонон байна. Иймэ байдал нэрэ бүхэнтэй шахуу ушараа.

Эндэ нэгэ энедэтэй ушар тухай дурдаһуу. Буряадай элитэ шүлэгшэн Георгий Дашабылов нургуулияа дүүргээд, дээдэ нургуулида гү, али сэрэгтэ татагдаха болоод байхадаа, сомоной зүблэлэ ошожо, паспортаяа абаха талаар ябуулга хэбэ ха. Тиигээд мэдэн гэхэдэ, тэрэ холын 1938 ондо сомоной зүблэлдэ нууһан бэшээшэн Георгий гэжэ нэрэ Гоошо гээд бэшэжэрхиһэн байба. Энедэтэйшье, хара буумааршье ушар байгаа. Тиихэдэнэ мүнэгэ түлэжэ, Георгий болгоо нэм гэжэ Георгий Цыренович хөөрөө бэлэй. «Тиихэдэ нэгэ мүнэн «Гоошо» дээрэнэ «То» гэжэ үе нэмээд лэ Тогоошо гэжэ нэрэтэй болошохо арга байһан юм. Тээд би тэрэ усын моодоор ород нэрэ абаха сэнэгтэй байшоо хүн бди...» гэжэ хара буунгяар шоморхониень би мартадаггүйб.

Юуб гэхэдэ, илангаяа, буряад хэлээ мэдэхэ, буряад сэдхэлтэй хүн наа, заабол буряад нэрэ зүүжэ, буряадби гүүлэжэ, ябаха дуратай байхал бшуу. Харин ородоор дуугараад, ородоор сэдхээд, ородоор мэдэрээд, үнгэрхэдөө, ород шажанда шүтөөд ябаһан зондо ямаршье нэрэ зүүгээ наа, хамаан үгы бшуу.

Цыдын ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

(Үргэлжлэлын хожом гараха).

(Түгэхэл. Эхинийн ургахи гу- гаарнуугта).

СОСОП (тиб.) - Обычный.
СРОНЗОН (тиб.) - Прямолинейный, неги- бающийся. Имя в сочетании с Гампо (Сронц- зан Гампо) - прославленного царя Тибета VII века, создавшего обширное тибетское государ- ство и считавшегося покровителем буддизма.
СУБАДИ, СУБДА - Жемчуг, жемчужина.
СУЛЬТИМ (тиб.) - Нравственный. Буддийс- кое понятие о моральной чистоте (мысли, речи и деяний); одна из парамит (см. Абармит).

СУМАТИ (санскр.) - Ученый, образованный.
СУМАТИРАДНА (санскр.) - Драгоценное знание, или сокровищница учености. Имя Ри- чена Номтоева (1820-1907) - видного бурятс- кого ученого, литератора и просветителя вто- рой половины XIX в.
СУМБЭР (санскр.) - Бурят-монгольская фор- ма от Сумеру - царь гор. Название мифичес- кой горы, центра вселенной.
СУНДАР (тиб.) - Распространяющий настав- ления.

СУРАНЗАН - Магнит.
СУРУН (тиб.) - Охрана, амулет.
СУХЭ - Топор.
СУХЭБААТАР - Топор-богатырь. Имя Мон- гольского революционера, полководца. Одно- го из основателей Монгольской Народной Рес- публики.
СЫЖИП (тиб.) - Защищенный, охраняемый жизнью.

СЭБЭГМИД (тиб.) - Вечная жизнь, неизме- римая жизнь. Имя будды Амитаюс, божества дололетия.
СЭМЖЭД (тиб.) - Радующая ум. Эпитет бо- гини Умы, царицы небес.
СЭНГЭ (санскрит.) - Лев.
СЭНГЭЛ, СЭНГЭЛЭН - Веселый, радост- ный.

СЭНДЭМА (тиб.) - Львиноликая. Имя не- бесной феи (дакини) мудрости.
СЭНХЭ - Иней.
СЭРГЭЛЭН - Проворный, шустрый.
СЭРЖИМА (тиб.) - Золотистая.
СЭРЖИМЭДЭГ (тиб.) - Золотой цветок.
СЭРЭМЖЭ - Бдительность, чуткость.
СЭСЭГ, СЭСЭГМА - Цветок.
СЭСЭН - Умный, мудрый.
СЭСЭРАИГ - Цветник, сад.
ТАБХАЙ (тиб.) - Искусный, способный.
ТАГАР (тиб.) - Белый тигр. Имя божества класса нагов.

ТАМИР - Сила (физическая), энергия, здо- ровье.
ТАМЖИД (тиб.) - Всеблагостный.
ТОГМИД, ТОГМИТ (тиб.) - Не имеющий начала, изначальный, вечный; эпитет Адибуа- ды.

ТОЛОН - Луч, блеск, сияние, чистота.
ТУБДЭН (тиб.) - Учение Будды, буддизм.
ТУБЧИН, ТУБШИН (тиб.) - Великий, святой, эпитет Будды.
ТУВАН (тиб.) - Владыка аскетов, эпитет Буд- ды.

ТУВАНДОРЖО (тиб.) - Алмазный владыка аскетов.
ТУГЭДЭР - Полный, преисполненный.
ТУГЭС - Полный, заверченный.
ТУГЭСБАТА - Крепкий, полный.
ТУГЭСБАЯН - Полный богатства.
ТУГЭСБАЯР - Полная радость.
ТУГЭСБАЯСХАЛАН - Полная радость.
ТУГЭСЖАРГАЛ - Полное счастье.
ТУГЭТ - Тибетец.
ТУДУП, ТУДЭБ (тиб.) - Мощный, магичес- кий.

ТУДЭН (тиб.) - Сильный, могущественный.
ТУМЭН - Десять тысяч, много избобилия.
ТУМЭНБАТА - Крепкое избобилие.
ТУМЭНБАЯР - Изобильная радость.
ТУМЭНЖАРГАЛ - Изобильное счастье.
ТУМЭР - Железо.
ТУМЭРБААТАР - Железный богатырь.
ТУНГАЛАГ - Прозрачная, чистая.
ТУРГЭН - Быстрый, проворный. Ср. Турге- нев.

ТУШЭМЭЛ - Вельможа, сановник, министр.
ТУШИН (тиб.) - Великая сила магии.
ТУЯНА - Стилизованная форма от «туяа» - заря, лучи света, сияние.
ТЭМУЛЭН - Устремляющаяся вперед, стре- мительная. Имя дочери Чингисхана (1153-1227).
ТЭХЭ - коза.
УБАШИ (санскр.) - Мирянин, принявший обеты.

УДБАЛ (санскр.) - Голубой лотос.
УЕН - Горностай.
УЛЗЫ - Распространяющее счастье.
УЛЗЫЖАРГАЛ - Счастье.
УЛЭМЖЭ - Много, избобилие. Планета Мер- курий, что соответствует среде.

УНЭРМА - Счастливая.
УНЭРСАЙХАН - Красивое счастье.
УРЖАН (тиб.) - Головное украшение, коро- на.
УРЖИМА (тиб.) - Диадема.
УРИН - Нежная, ласковая, приветливая.
УРИНБАЯР - Нежная радость.
УРИНГЭРЭЛ - Нежный свет.
УРИНЖАРГАЛ - Нежное счастье.
УРИНСЭСЭГ - Нежный цветок.

УРИНГУЯ - Нежная заря.
УЯНГА - Гибкая, пластичная, мелодичная.
ХАДАН (тиб.) - Имеющий богов, эпитет Ла- сы.

ХАЖИД (тиб.) - Небожитель, пребывающий на небесах.
ХАЖИДАМА - Женская форма от Хажид.
ХАЙБЗАН (тиб.) - Духовное лицо, монах, уче- ный и праведный.
ХАЙДАБ, ХАЙДАП (тиб.) - Умный, святой.
ХАЙДАН (тиб.) - Мудрый, стойкий.
ХАЙМЧИГ (тиб.) - Выдающийся знаток, из- вестный ученый.

ХАМАЦЫРЕН (от Хамацырен) (тиб.) - Бо- гиня долгой жизни.
ХАНДА (тиб.) - Шествующий по небу; эпи- тет солнца.

ХАНДАЖАП (тиб.) - Покровительствуемый небесной феей (дакиней).
ХАНДАМА (тиб.) - Дакини, небесные феи, женские боги. Буквально: шествующая по небу.
ХАШ - Халцедон.

ХАШБААТАР - Халцедоновый богатырь. Имя прославленного монгольского полководца во время создания Монгольской Народной Рес- публики.

ХОНГОР - Милый, обаятельный, ласковый.
ХОРЛО (тиб.) - Круг, колесо.
ХУБДАЙ - Янтарный.
ХУБИСХАЛ - Изменение, перемена.
ХУБИТА - Имеющий судьбу.
ХУЛАН - Антилопа. Имя одной из жен Чин- гисхана.

ХУРЭЛ - Бронза.
ХУРЭЛБААТАР - Бронзовый богатырь.
ХУЯГ - Кольчуга, броня.
ХЭРМЭН - Белка.
ХЭШЭГТЭ - Счастье, благополучие, милость.
ЦОКТО - То же, что Сокто.

ЦЫБЕГМИТ - То же, что Сэбэгмид.
ЦЫБАН, ЦЭБЭН (тиб.) - Владыка жизни.
ЦЫБИК, ЦЭБЭГ (тиб.) - Бессмертный.
ЦЫБИКЖАБ, ЦЭБЭГЖАБ (тиб.) - Защищен- ный бессмертием, вечностью.
ЦЫДЕН, ЦЭДЭН (тиб.) - Крепкая жизнь.
ЦЫДЕНБАЛ, ЦЭДЭНБАЛ (тиб.) - Увеличи- вающий крепкую жизнь.

ЦЫДЕНЖАБ, ЦЭДЭНЖАБ (тиб.) - Защищен- ный крепкой жизнью.
ЦЫДЕНДАМБА, ЦЭДЭНДАМБА (тиб.) - Свя- тая крепкая жизнь.
ЦЫДЕНЕШИ, ЦЭДЭНЕШИ (тиб.) - Всеведе- ние крепкой жизни.

ЦЫДЫП, ЦЭДЭБ (тиб.) - Жизнедатель.
ЦЫМБАЛ (тиб.) - Процветание. Также встре- чается часто как - Сымбал.
ЦЫПЕЛМА (тиб.) - Умножающая жизнь.
ЦЫРЕМЖИТ, ЦЭРЭМЖИТ (тиб.) - Счас- тье, благо долгой жизни.

ЦЫРЕН, ЦЭРЭН (тиб.) - Долгая жизнь.
ЦЫРЕНДАШИ, ЦЭРЭНДАША (тиб.) - Бла- годействие долгой жизни.
ЦЫРЕНДОРЖО, ЦЭРЭНДОРЖО (тиб.) - Алмаз долгой жизни.
ЦЫРЕНДУЛМА, ЦЭРЭНДУЛМА (тиб.) - Дол- гая жизнь освободительницы, т.е. Белой Тары.
ЦЫРЕНДЫЖИД, ЦЭРЭНДЭЖЭД (тиб.) - Благополучная долгая жизнь.

ЦЫРЕНЖАБ, ЦЭРЭНЖАБ (тиб.) - Защищен- ный долгой жизнью.
ЦЫРЕТОР (тиб.) - Сокровищница долгой жизни.
ЦЫРМА - Женская форма от Цырен, хотя существует и форма Цыренма.

ЦЭПЭЛ (тиб.) - Продлевающий жизнь.
ЦЭРИГМА (тиб.) - Целительница.
ЦЭРЭМПИЛ (тиб.) - Умножающий долгую жизнь.
ЧАГДАР (тиб.) - С ваджрой в руке. Имя Ва- джралани (Ошорвани), гневного божества, сим- волизирующего силу, уничтожающего неведе- ние.

ЧИМБЭ - Форма от Жимбэ.
ЧИМИТ (тиб.) - Бессмертный.
ЧИМИТДОРЖИ (тиб.) - Алмаз бессмертия.
ЧИМИТЦУ - женская форма от Чимит.
ЧИНГИС - Имя человека тысячелетия, ос- нователя Великого Монгольского государства.
ЧОЙБАЛСАН (тиб.) - Прекрасно процвета- ющее учение.

ЧОЙБОН - То же, что Шойбон.
ЧОЙЖОЛ, ЧОЙЖИЛ (тиб.) - Царь, правя- щий согласно учению. Служит эпитетом Ямы, владыки царства мертвых.
ЧОЙЖОЛ (тиб.) - Защитник религии.
ЧОЙМПЭЛ (тиб.) - Распространяющий Уче- ние.

ЧОЙНЖИН (тиб.) - Религиозное подноше- ние, милостыня.
ЧОЙНХОР - тибетский перевод санскритс- кого слова «дхармачакра», т.е. колесо учения Будды». Это один из широко распространен- ных атрибутов, символизирующий проповедь буддийского учения. Символ Чойнхор (Хорло) устанавливается на фронтоне буддийских хра- мов в сопровождении лежащих лани и олени, что связывается с первой проповедью Будды в «Оленьем парке» в Бенаресе. Восемь спиц колеса символизируют «благородный восьме- ричный путь», заповеданный в этой пропове- ди:

- праведное воззрение.
- праведное поведение;
- праведная решимость;
- праведная речь;
- праведный образ жизни;
- праведное усилие;
- праведное осознание;
- праведное созерцание.

Так же называется путь, по которому паломники совершают обход вокруг Лхасы, столицы Тибета и молитвенное колесо.

ЧОНСРУН (тиб.) - Охраняющий учение.
ШАГДАР - Форма от Чагдар.
ШАГЖИ (тиб.) - Буддийский термин, озна- чающий мистический жест - мудра - опреде- ленное положение руки и пальцев буддийс- ких святых и лам. Буквально: знак пальцев руки.

ШИРАБ, ШИРАП (тиб.) - Интуиция, муд- рость.
ШИРАБСЭНГЭ (тиб. - санскр.) - Лев мудро- сти.

ШИРИДАРМА (санскр.) - Великолепное Уче- ние.

ШОДОН (тиб.) - Бурятская форма от тибетс- кого «чортен». Чортен (санскр. ступа) - буд- дийское ритуальное сооружение определен- ных пропорций, воздвигаемое над мощами Будды, великих святых лам и т.п. Нам же боль- ше известен под названием «субурган».

ШОЕН (тиб.) - Сфера религии.

ШОЙБОН (тиб.) - Поданный Учения, посл- едователь буддийского Учения.

ШОЙДАГБА (тиб.) - Проповедник.

ШОЙЖОН - То же, что Чойжон.

ШОЙЖИНИМА (тиб.) - Солнце Учения.

ШОЙНХОР - То же, что Чойнхор.

ШОНО - Волк.

ШУЛУУН - Камень.

ШУЛУУНБАТА - Крепкий камень.

ШУЛУУНБААТАР - Каменный богатырь.

ШУЛУУНСЭСЭГ - Каменный цветок.

ЭДИР - Юный, молодой.

ЭЛДЭР - Любезный, деликатный, учтивый.

ЭЛБЭГ - Обильный, изобилующий.

ЭЛДЭБ-ОЧИР (монг.-санскр.) - Монгольс- кий вариант имени Нацагдоржи, употребляю- щийся наравне с ним.

ЭНХЭ - Спокойный, благополучный.

ЭНХЭАМГАЛАН - Благополучное спокой- ствие. Имя Маньчжурского императора Кан- си 17 века.

ЭНХЭБАТА - Крепкое благополучие.

ЭНХЭБААТАР - Мирный богатырь.

ЭНХЭБАЯР - Радостное благополучие.

ЭНХЭУЛАД - Мирная сталь.

ЭНХЭЖАРГАЛ - Счастливое благополучие.

ЭНХЭТАЙБАН - Благополучный мир.

ЭНХЭЭЛ - Нежность.

ЭРДЭМ - Наука, знание.

ЭРДЭМБАЯР - Радостное знание.

ЭРДЭМЖАРГАЛ - Счастливое знание.

ЭРДЭНИ - Драгоценность, сокровище.

ЭРДЭНИБАТА - Твердая драгоценность.

ЭРЖЕНА - Стилизованная форма от бурятс- кого «эржэн» - перламутр.

ЭРХЭТЭ - Полноправный.

ЭТИГЭЛ - Надежный.

ЮМ (тиб.) - Имеет несколько значений: во- первых - мать, во-вторых - шапки, божествен- ная сила (творческий женский аспект высше- го божества - Шивы), в третьих - как буддийс- кий термин - высшее знание, интуиция, все- охватывающий женский источник, из которо- го все происходит и куда все возвращается). Наконец, в-четвертых - Юм - название тре- тей части Ганчжур. Имя Юм редко встреча- ется отдельно, в основном в сложных компо- зициях.

ЮМДОЛГОР (тиб.) - Мать - Белая спаси- тельница, т.е. Белая Тара (бур. Сагаан Дара- Эхэ).

ЮМДОРЖИ (тиб.) - Алмаз (ваджра) интуи- ции.

ЮМДЫЛЫК (тиб.) - Счастье, благополучие матери.

ЮМЖАНА (тиб.) - Украшение матери, или око интуиции.

ЮМЖАП (тиб.) - Покровительствуемый высшим знанием.

ЮМЖИД (тиб.) - Счастье матери.

ЮМСУН, ЮМСУМ (тиб.) - Королева-мать.

ЮНДУН (тиб.) - Первое его значение - мис- тический крест, свастика, которая является одним из древнейших индийских символов благоденствия); второе - неизменный, неруши- мый.

ЯБЖАН (тиб.) - Украшение отца.

ЯМПИЛ (тиб.) - Умножающий мелодию.

ЯНДАН (тиб.) - Мелодичный, звучный.

ЯНЖИМА (тиб.) - Владычица мелодии, об- ладающая мелодичным голосом. Эпитет Са- расвати, богини красноречия, песнопения, по- кровительницы искусств и наук.

ЯНЖИН - То же, что Янжима.

ЯНЖАЙ (тиб.) - Чудесная мелодия.

Иннокентий СОТНИКОВ.

Понедельник, 18

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

13.00 Новости
13.20 «Лолита. Без комплексов»
14.20 «Детективы»
15.00 Другие новости
15.30 «Контрольная закупка»
16.00 Новости
16.20 Криминальная Россия
17.00 Т/с «Любовь как любовь»
18.00 «Федеральный судья»
19.00 Новости
19.20 Жди меня
20.10 Т/с «Пять минут до метро»
21.00 Т/с «Сестры по крови»
22.00 «Время»
22.30 Т/с «Остаться в живых»
23.20 Д/ф «Звездные матери-одиночки»
00.30 Ночные новости
00.50 «Язык запятов»
01.30 «Гении и злодеи». «Иван Бунин. Сочинение на свободную тему»
02.20 «Сиднейский аквариум. Расстояние страха»
02.50 Х/ф «Поспешное бегство»

«РОССИЯ»

12.00 Вести
Канал БГТРК
12.30 Вести-Бурятия

Канал "Россия"

12.50 «Комната смеха»
13.50 «Частная жизнь»
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести

КАНАЛ БГТРК

15.20 Вести-Бурятия

Канал "Россия"

15.40 Х/ф «Счастье по рецепту»
17.40 Вести. Дежурная часть
18.00 Вести

КАНАЛ БГТРК

18.20 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал "Россия"

18.40 Т/с «Обреченная стать звездой»
19.40 Т/с «Волчица»
20.40 Вести. Дежурная часть
21.00 Вести

КАНАЛ БГТРК

21.45 Вести-Бурятия

Канал "Россия"

22.05 «Спокойной ночи, малыши!»
22.15 Т/с «Тайны следствия»
00.15 «Мой серебряный шар. Алла Демидова»

01.15 «Вести+»
01.35 «Честный детектив»
02.05 «Синемания»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
10.00 «Следствие вели...»
11.00 «Сегодня»
11.25 «Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю»
12.00 «Кулинарный поединок»
12.55 «Квартирный вопрос»
14.00 «Сегодня»

15.20 Вести-Бурятия

Канал "Россия"

15.40 «Суд идет»
17.00 «Кулагин и партнеры»
17.40 Вести. Дежурная часть
18.00 Вести

КАНАЛ БГТРК

18.20 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал "Россия"

18.40 Т/с «Обреченная стать звездой»
19.40 Т/с «Волчица»
20.40 Вести. Дежурная часть
21.00 Вести

КАНАЛ БГТРК

21.45 Вести-Бурятия

КАНАЛ "РОССИЯ"

22.05 «Спокойной ночи, малыши!»
22.15 Т/с «Тайны следствия»
00.15 «Ту-104. Последние слова летчика Кузнецова»

01.15 «Вести+»
01.35 Х/ф «Преступник»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
10.00 «Наше все!»
11.00 «Сегодня»
11.25 «Чистосердечное признание»
12.00 Т/с «Все включено»
12.55 «Две правды»
14.00 «Сегодня»
14.25 Т/с «Автономка»
15.30 Т/с «Кодекс чести-3»
16.30 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.20 Т/с «Улицы разбитых фонарей»
19.35 Неонный проспект

КАНАЛ БГТРК

19.50 Тамир

КАНАЛ НТВ

20.00 «Сегодня»
20.45 Т/с «Автономка»
21.50 Т/с «Кодекс чести-3»
22.50 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»

23.00 «Сегодня»
23.40 Х/ф «Анализируй то»
01.35 «Тор деаг»
02.10 Т/с «Не сорваться, девочки»
03.55 Д/ф «Секретные архивы КГБ»

14.30 Х/ф «Райское яблочко»
16.30 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.30 Т/с «Опера. Хроники убойного отдела»

КАНАЛ ВГТРК

19.35 «Твой шанс»
19.50 В кадре и за кадром. Игра по правилам

КАНАЛ НТВ

20.00 «Сегодня»
20.45 Т/с «Автономка»
21.50 Т/с «Кодекс чести-3»
22.50 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»
23.00 «Сегодня»
23.40 Х/ф «Анализируй это»
01.40 «Школа злословия»
02.35 Х/ф «История Хелен Морган»

АРИГ УС

07.30 «С утра полезно». Погода
08.15 «Знаки зодиаки»
08.20 «Глобальные новости»
08.25 М/ф
08.35 М/с «Даша-следопыт»
09.00 М/с «Крутые бобры»
09.30 Предприниматель
09.45 Наши песни. Погода
10.00 «Любовь с первого взгляда»
12.00 «Счастливы вместе»
12.55 «Жизнь, полная радости»
13.25 М/с «Ракетная помощь»
13.55 «Любовь и тайны Сансет Бич»
15.00 «Деньги на проводе»
15.30 «Лучшие анекдоты России»
16.00 Т/с «Замуж за миллионера»
17.00 «Такси»
17.30 Победоносный голос верующего
18.00 «Москва. Инструкция по применению»

18.30 М/ф «Знаки зодиаки»
18.45 «Восточный экспресс». Погода
19.00 Т/с «Счастливы вместе»
20.00 «Такси». «Знаки зодиаки»
20.30 «Восточный экспресс». Погода
21.00 «Няня спешит на помощь»
22.00 «Дом-2. Новая любовь». «Знаки зодиаки»
23.00 «Восточный экспресс». Погода
23.30 Х/ф «Дневник Бриджит Джонс»

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

АРИГ УС

07.00 «Восточный экспресс»
07.30 «С утра полезно»
08.15 «Знаки зодиаки»
08.20 «Глобальные новости»
08.25 М/ф «Веселая карусель»
08.35 М/с «Даша-следопыт»
09.05 «Восточный экспресс»
09.30 «Звезда на дороге». «Знаки зодиаки»
09.45 Наши песни
10.00 Х/ф «Дневник Бриджит Джонс»
12.00 «Счастливы вместе»
12.55 «Жизнь, полная радости»
13.25 М/с «Ракетная мощь»
13.55 «Любовь и тайны Сансет Бич»
15.00 «Деньги на проводе»
15.30 «Лучшие анекдоты из России»
16.00 Т/с «Замуж за миллионера»
17.00 М/с «Новая жизнь Рокко». «Знаки зодиаки»

17.30 Победоносный голос верующего
18.00 «Москва. Инструкция по применению»
18.30 М/ф
18.45 «Восточный экспресс»
19.00 «Счастливы вместе». «Знаки зодиаки»
20.00 «Такси». «Знаки зодиаки»
20.30 «Восточный экспресс»
21.00 «Другая жизнь»
22.00 «Дом-2. Осень = Любовь». «Знаки зодиаки»
23.00 «Восточный экспресс»
23.30 Х/ф «Ноттинг Хилл»

ТИВИКОМ

07.00 Музыкальный канал
07.20 Погода
07.25 «День за днем»
07.30 «Наш город». «Есть разговор»
07.55 «Неформат»
08.20 М/с «Дейгандр»
08.40 «Ради смеха»
09.00 «Наш город». «Есть разговор»
09.25 Т/с «Солдаты-9»
10.30 Новости «24». Погода
11.00 «Час суда». «День за днем»
13.00 «Жить вкусно с Джейми Оливе-

ТИВИКОМ

07.00 Музыкальный канал
07.20 Погода
07.25 «День за днем»
07.30 М/с «Таракан-робот»
07.55 М/с «Гаргули»
08.20 М/с «Дейгандр»
09.00 «Ради смеха»
09.20 М/с «Гриффины». «День за днем»
09.45 Т/с «Солдаты-9»
10.30 Новости «24». Погода
11.00 «Час суда». «День за днем»
13.00 «Жить вкусно с Джейми Оливером (Англия)»
13.30 Новости «24». Погода
14.00 «Сделка?!»
15.00 Т/с «Друзья»
16.00 М/с «Гриффины»
16.30 «Ради смеха»
17.00 Т/с «Дружная семейка»
18.00 Т/с «Солдаты-9»
19.00 «Званый ужин». «День за днем». Погода

20.00 «Наш город». «Есть разговор»
20.30 Новости «24». Погода
21.00 «Сделка?!». «День за днем». Погода
22.00 Т/с «Солдаты-9»
23.00 «Личная жизнь»: «Зверская любовь». «День за днем»
00.00 «Наш город». «Есть разговор»
00.30 Новости «24». Погода
01.00 «Камера кафе»
01.15 Т/с «Друзья»

ОСТС - «БАЙКАЛ»

06.00 Т/с «Новая семейка Адамс»
06.45 М/с «Дудочка и кувшинчик»
06.55 М/с «Смешарики»
07.00 Т/с «Дедушка моей мечты»
07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
08.00 Т/с «Петя Великолепный»
09.00 Истории в деталях
09.28 «Настроение» с Евгением Гришковцом
09.30 «Снимите это немедленно»
10.30 Х/ф «Кейт и Лео»
13.00 Т/с «Кто в доме хозяин?»
13.30 М/с «Приключения Вуди и его друзей»

14.00 М/с «Смешарики»
14.05 М/с «Путешествие к центру земли»
14.30 М/с «Звездный десант»
15.00 М/с «Волшебницы»
15.30 М/с «Охотники за привидениями»

16.00 Т/с «Банда Быстрого Дьявола»
16.30 Т/с «100 подвигов Эдди Макгауда»
17.00 Т/с «Зачарованные»
18.00 Т/с «Не родись красивой»
19.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 Истории в деталях. Погода
20.00 Т/с «Петя Великолепный»
21.00 Т/с «Кадетство»
22.00 Х/ф «Добейся успеха»
00.00 Истории в деталях
00.28 «Настроение» с Евгением Гришковцом
00.30 Детали
01.30 Т/с «Мертвая зона»
02.15 Х/ф «Уроки любви»

ДТВ

09.30 М/ф
11.00 Самое смешное видео
11.30 «Как ухаживали кумиры». «Александр Гомельский»
11.55 «Неслучайная музыка»
12.00 Телемагазин
12.30 Автоновости «Карданный вал плюс»
12.55 Х/ф «Кордебалет»
15.05 Т/с «Рыцарь дорог»
16.05 Т/с «Крутой Уокер»
17.05 «Каламбур»
17.35 М/ф
18.30 «Как ухаживали кумиры». «Александр Гомельский»
19.00 Х/ф «Лиловый шар»
20.55 «Неслучайная музыка»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 Т/с «Рыцарь дорог»
23.00 Самое смешное видео
23.30 «Каламбур»
00.00 «Фабрика смеха»
01.00 Т/с «С.С.I. Место преступления Майами»
02.00 Т/с «Лас-Вегас»
03.00 Автоновости «Карданный вал плюс»
03.30 «Каприз»
04.25 Музыка на ДТВ

Вторник, 19

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «Доброе утро»
10.00 Новости.
10.05 Т/с «Сестры по крови»
11.20 Т/с «Остаться в живых»
12.10 «Малахов+»
13.00 Новости
13.20 «Лолита. Без комплексов»
14.20 «Детективы»
15.00 Другие новости
15.30 «Контрольная закупка»
16.00 Новости
16.20 Вне закона. «Закрытые друзья»
17.00 Т/с «Любовь как любовь»
18.00 «Федеральный судья»
19.00 Новости
19.20 «Пусть говорят»
20.00 Т/с «Пять минут до метро»
21.00 Т/с «Сестры по крови»
22.00 «Время»
22.30 Т/с «Остаться в живых»
23.20 Д/ф «Батальон оборотней»
00.30 Ночные новости
00.50 Х/ф «Из Африки»

«РОССИЯ»

06.00 «Доброе утро, Россия!»
Канал БГТРК
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 Бамбаахай
10.00 Улгур
10.15 Тайзан
10.35 Тамир

Канал "Россия"

10.45 Вести. Дежурная часть
11.00 Т/с «Тайны следствия»
12.00 Вести

КАНАЛ БГТРК

12.30 Вести-Бурятия

Канал "Россия"

12.50 Т/с «Тайны следствия»
13.50 «Частная жизнь»
14.50 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести

КАНАЛ БГТРК

КАНАЛ НТВ

20.00 «Сегодня»
20.45 Т/с «Автономка»
21.50 Т/с «Кодекс чести-3»
22.50 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»
23.00 «Сегодня»
23.40 Х/ф «Анализируй то»
01.35 «Тор деаг»
02.10 Т/с «Не сорваться, девочки»
03.55 Д/ф «Секретные архивы КГБ»

ром) (Англия)
13.30 Новости «24». Погода
14.00 «Сделка?!»
15.00 Т/с «Друзья»
16.00 М/с «Гриффины»
16.30 «Ради смеха»
17.00 Т/с «Дружная семейка»
18.00 Т/с «Солдаты-9»
19.00 «Званый ужин». Погода. «День за днем»
20.00 «Наш город». «Есть разговор»
20.30 Новости «24». Погода
21.00 «Сделка?!». «День за днем». Погода
22.00 Т/с «Солдаты-9»
23.00 «Личная жизнь»: «Куда падают звезды». «День за днем»
00.00 «Наш город». «Есть разговор»
00.30 Новости «24». Погода
01.00 «Камера кафе»
01.15 «Друзья»

09.30 М/ф
11.00 Самое смешное видео
11.30 «Как ухаживали кумиры». «Владимир Басов»
11.55 «Неслучайная музыка»
12.00 Телемагазин
12.30 «Карданный вал плюс»
12.55 Х/ф «Замороженный»
15.00 Т/с «Рыцарь дорог»
16.00 Т/с «Крутой Уокер»
17.00 «Каламбур»
17.30 М/ф
18.30 «Как ухаживали кумиры». «Владимир Басов»

19.00 Х/ф «Весенний призыв»
20.55 «Неслучайная музыка»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 Т/с «Рыцарь дорог»
23.00 Самое смешное видео
23.30 «Каламбур»
00.00 «Шоу российских рекордов»
01.00 Т/с «С.С.I. Место преступления Майами»
02.00 Т/с «Лас-Вегас»

06.00 Т/с «Новая семейка Адамс»
06.45 М/с «Зай и Чик»
06.55 М/с «Смешарики»
07.00 Т/с «Дедушка моей мечты»
07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
08.00 Т/с «Петя Великолепный»
09.00 Истории в деталях
09.28 «Настроение» с Евгением Гришковцом
09.30 Т/с «Кадетство»
10.30 Х/ф «Добейся успеха»
12.30 Т/с «Талисман любви»
13.00 Т/с «Кто в доме хозяин?»
13.30 М/с «Приключения Вуди и его друзей»
14.00 М/с «Смешарики»
14.05 М/с «Путешествие к центру земли»

14.30 М/с «Звездный десант»
15.00 М/с «Волшебницы»
15.30 М/с «Том и Джерри»
16.00 Т/с «Банда Быстрого дьявола»
16.30 Т/с «100 подвигов Эдди Макгауда»
17.00 Т/с «Зачарованные»
18.00 Т/с «Не родись красивой»
19.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 Истории в деталях. Погода

Продается участок в п.Каменске, в прибрежной зоне оз. Байкала, с коммуникациями и фундаментом.
Тел.: 62-20-46.

Современное лечение алкоголизма, табакокурения, ожирения.
Поликлиника №2.
Ост. Саяны,
Бульвар
Карла Маркса, 12
Ежедневно: с 18 - 20 ч.,
суббота: с 14 - 16 ч.,
воскресенье: с 9 - 12 ч.

Среда, 20

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «Доброе утро»
10.00 Новости
10.05 Т/с «Сестры по крови»
11.20 Т/с «Остаться в живых»
12.10 «Малахов+»
13.00 Новости
13.20 «Лолита. Без комплексов»
14.20 «Детективы»
15.00 Другие новости
15.30 «Контрольная закупка»
16.00 Новости
16.00 Вне закона. «Охота на детство»
17.00 Т/с «Любовь как любовь»
18.00 «Федеральный судья»
19.00 Новости
19.20 «Пусть говорят»
20.00 Т/с «Пять минут до метро»
21.00 Т/с «Сестры по крови»
22.00 «Время»
22.30 Т/с «Остаться в живых»
23.20 «Виталий Соломин. Последние 24 часа»
00.30 Ночные новости
00.50 Х/ф «Обет молчания»
02.30 Х/ф «Как в старое доброе время»

«РОССИЯ»

06.00 «Доброе утро, Россия!»
КАНАЛ БГТРК
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
КАНАЛ «Россия»
09.45 «Семь тайн Третьяковской галереи»
10.45 Вести. Дежурная часть
11.00 Т/с «Тайны следствия»
12.00 Вести
КАНАЛ БГТРК
12.30 вести-бурятия
КАНАЛ «Россия»
12.50 Т/с «Тайны следствия»
13.50 «Частная жизнь»

14.50 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести

КАНАЛ БГТРК
КАНАЛ «РОССИЯ»

15.20 Вести-Бурятия
15.40 «Суд идет»
17.00 «Кулагин и партнеры»
17.40 Вести. Дежурная часть
18.00 Вести
КАНАЛ БГТРК
18.20 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
КАНАЛ «РОССИЯ»
18.40 Т/с «Обреченная статья звездой»
19.40 Т/с «Волница»
20.40 Вести. Дежурная часть
21.00 Вести
КАНАЛ БГТРК
21.45 Вести-Бурятия
КАНАЛ «РОССИЯ»
22.05 «Спокойной ночи, малыши!»
22.15 Т/с «Тайны следствия»
00.15 «Роковой треугольник. Исаак Бабель»
01.15 «Вести+»
01.35 Х/ф «Дезертир»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
10.00 «Наше все!»
11.00 «Сегодня»
11.25 «Особо опасен!»
12.00 Т/с «Все включено»
12.55 «Две правды»
14.00 «Сегодня»
14.25 Т/с «Автономка»
15.30 Т/с «Кодекс чести-3»
16.30 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.20 Т/с «Улицы разбитых фонарей»
КАНАЛ БГТРК
19.35 Толи
КАНАЛ НТВ
20.00 «Сегодня»
20.45 Т/с «Автономка»
21.50 Т/с «Кодекс чести-3»
22.50 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

21-62-62

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

23.00 «Сегодня»
23.40 «К Барьеру!»
00.55 Х/ф «Бедный, бедный Павел»
03.00 Х/ф «Каскадеры»
04.30 «Кома. Это правда»
05.10 Т/с «Медицинское расследование»
05.50 Т/с «Морская полиция. Спецотдел»
06.35 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»

«АРИГ УС»

07.00 «Восточный экспресс». Погода
07.30 «С утра полезно»
08.15 «Знаки зодиаки». Погода
08.25 «Глобальные новости»
08.35 М/с «Даша-следопыт»
09.05 «Восточный экспресс». Погода
09.30 Ваши деньги. «Знаки зодиаки»
09.45 Наши песни «Голубоглазый Микки»
10.00 Х/ф «Голубоглазый Микки»
12.05 «Счастливы вместе»
12.55 «Жизнь, полная радости»
13.25 М/с «Ракетная мощь»
13.55 «Любовь и тайны Сансет Бич»
15.00 «Деньги на проводе»
15.30 «Лучшие анекдоты России»
16.00 Т/с «Замуж за миллионера»
17.00 М/с «Новая жизнь Рокко». «Знаки зодиаки»
17.30 Победоносный голос верующего
18.00 «Москва. Инструкция по применению»
18.30 М/ф
18.45 «Восточный экспресс». Погода.
19.00 «Счастливы вместе». «Знаки зодиаки»
20.00 «Будни»
20.30 «Восточный экспресс». Погода
21.00 «Клуб бывших жен»
22.00 «Дом-2. Осень = Любовь». «Знаки зодиаки»
23.00 «Восточный экспресс». Погода
23.30 Х/ф «Амели»

«ТИВИКОМ»

07.00 Музыкальный канал
07.20 «Погода»
07.25 «День за днем»
07.30 «Наш город». «Есть разговор»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

21-62-62

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

10.45 «Мусульмане»
11.00 Т/с «Тайны следствия»
12.00 Вести
КАНАЛ БГТРК
12.30 вести-бурятия
КАНАЛ «РОССИЯ»
12.50 Т/с «Тайны следствия»
13.50 Х/ф «ХА»
14.00 «Орлодок». Дайджест
14.30 «Вся Россия»
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
КАНАЛ БГТРК
15.20 Вести-Бурятия
КАНАЛ «РОССИЯ»
15.40 «Суд идет»
17.00 «Кулагин и партнеры»
17.40 Вести. Дежурная часть
18.00 Вести

«РОССИЯ»

06.00 «Доброе утро, Россия!»
КАНАЛ БГТРК
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
КАНАЛ «Россия»
09.45 «Мой серебряный шар»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
10.00 «Наше все!»
11.00 «Сегодня»
11.25 «Особо опасен!»
12.00 Т/с «Все включено»
12.55 «Две правды»
14.00 «Сегодня»
14.25 Т/с «Автономка»
15.30 Т/с «Кодекс чести-3»
16.30 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.20 Т/с «Улицы разбитых фонарей»
КАНАЛ БГТРК
19.35 Телевизионная приемная
19.50 Новости без политики
КАНАЛ НТВ
20.00 «Сегодня»
20.40 «Следствие вели...»
21.40 Х/ф «Миссия невыполнима-2»

Четверг, 21

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «Доброе утро»
10.00 Новости
10.05 Т/с «Сестры по крови»
11.20 Т/с «Остаться в живых»
12.10 «Малахов +»
13.00 Новости
13.20 «Лолита. Без комплексов»
14.20 «Детективы»
15.00 Другие новости
15.30 «Контрольная закупка»
16.00 Новости
16.20 вне закона
17.00 Т/с «Любовь как любовь»
18.00 «Федеральный судья»
19.00 Новости
19.20 «Пусть говорят»
20.00 Т/с «Пять минут до метро»
21.00 Т/с «Сестры по крови»
22.00 «Время»
22.30 Т/с «Остаться в живых»
23.20 «Человек и закон»
00.30 Ночные новости
00.50 Х/ф «Успеть до полуночи»
03.20 Х/ф «Последний киносеанс»

«РОССИЯ»

06.00 «Доброе утро, Россия!»
КАНАЛ БГТРК
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 «Буряад орон»
10.10 Музэ зула
10.30 Толи
КАНАЛ «Россия»
10.45 Вести. Дежурная часть
11.00 Т/с «Тайны следствия»
12.00 Вести
КАНАЛ БГТРК
12.30 вести-бурятия
КАНАЛ «Россия»
12.50 Т/с «Тайны следствия»
13.50 «Частная жизнь»
14.50 Вести. Дежурная часть

15.00 Вести

КАНАЛ БГТРК
КАНАЛ «РОССИЯ»

15.20 Вести-Бурятия
15.40 «Суд идет»
17.00 «Кулагин и партнеры»
17.40 Вести. Дежурная часть
18.00 Вести
КАНАЛ БГТРК
18.20 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
КАНАЛ «Россия»
18.40 Т/с «Обреченная статья звездой»
19.40 Т/с «Волница»
20.40 Вести. Дежурная часть
21.00 Вести
КАНАЛ БГТРК
21.45 Вести-Бурятия
КАНАЛ «РОССИЯ»
22.05 «Спокойной ночи, малыши!»
22.15 Т/с «Тайны следствия»
00.15 «Чертовое колесо Арно Бабаджаняна»
01.15 «Вести+»
01.35 Х/ф «Блеск»
03.30 Дорожный патруль

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
10.00 «Наше все!»
11.00 «Сегодня»
11.25 «Главная дорога»
12.00 Т/с «Все включено»
12.55 «Две правды»
14.00 «Сегодня»
14.25 Т/с «Автономка»
15.30 Т/с «Кодекс чести-3»
16.30 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.20 Т/с «Улицы разбитых фонарей»
КАНАЛ БГТРК
19.35 Осенний вальс
19.45 Улгур
КАНАЛ НТВ
20.00 «Сегодня»
20.45 Т/с «Автономка»
21.50 Т/с «Кодекс чести-3»
22.50 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

21-62-62

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

08.00 М/с «Гаргулы»
08.20 М/с «Дейгандр»
08.40 «Ради смеха»
09.00 «Наш город». «Есть разговор»
09.25 Т/с «Солдаты-9»
10.30 Новости «24». Погода
11.00 «Час суда». «День за днем»
12.00 «Час суда»
13.00 «Жить вкусно с Джейми Оливером»
13.30 Новости «24». Погода
14.00 «Сделка?!»
15.00 Т/с «Друзья»
16.00 М/с «Грифины»
16.30 «Ради смеха»
17.00 Т/с «Дружная семейка»
18.00 Т/с «Солдаты-9»
19.00 «Званый ужин». Погода «День за днем»
19.00 «Сам себе хозяин» с А.Кушнаревым
19.20 «Радар-спорт»
20.00 «Наш город». «Есть разговор»
20.30 «Новости «24». Погода
21.00 «Сделка?!» «День за днем». Погода
22.00 Т/с «Солдаты-9»
23.00 «Суперняня». «День за днем»
00.00 «Наш город». «Есть разговор»
00.30 Новости «24». Погода
01.00 «Камера кафе»
00.15 Т/с «Друзья»
01.45 Х/ф «Волк-одиночка»

«ТИВИКОМ»

07.00 Музыкальный канал
07.20 «Погода»
07.25 «День за днем»
07.30 «Наш город». «Есть разговор»

Пятница, 22

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «Доброе утро»
10.00 Новости
10.05 Т/с «Сестры по крови»
11.20 Д/ф «Потусторонний мир»
12.10 «Малахов +»
13.00 Новости
13.20 «Лолита. Без комплексов»
14.20 «Детективы»
15.00 Другие новости
15.30 «Контрольная закупка»
16.00 Новости
16.20 Вне закона. «Клеймо зверя»
17.00 Т/с «Любовь как любовь»

18.00 «Федеральный судья»
19.00 Новости
19.20 «Пусть говорят»
20.00 Поле чудес
21.00 Т/с «Сестры по крови»
22.00 «Время»
22.25 «КВН-2006». Высшая лига
00.40 Х/ф «Слезы солнца»
03.00 Х/ф «Подержанные автомобили»
05.00 Т/с «Дефективный детектив»

«РОССИЯ»

06.00 «Доброе утро, Россия!»
КАНАЛ БГТРК
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
КАНАЛ «Россия»
09.45 «Мой серебряный шар»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
10.00 «Наше все!»
11.00 «Сегодня»
11.25 «Особо опасен!»
12.00 Т/с «Все включено»
12.55 «Две правды»
14.00 «Сегодня»
14.25 Т/с «Автономка»
15.30 Т/с «Кодекс чести-3»
16.30 «Обзор. Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.20 Т/с «Улицы разбитых фонарей»
КАНАЛ БГТРК
19.35 Телевизионная приемная
19.50 Новости без политики
КАНАЛ НТВ
20.00 «Сегодня»
20.40 «Следствие вели...»
21.40 Х/ф «Миссия невыполнима-2»

«СТС - БАЙКАЛ»

06.00 Т/с «Новая семейка Адамс»
06.45 М/с «Кем быть?»
06.55 М/с «Смешарики»
07.00 Т/с «Дедушка моей мечты»
07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
08.00 Т/с «Петя Великолепный»
09.00 Истории в деталях
09.28 «Настроение» с Евгением Гришковцом
09.30 Т/с «Кадетство»
10.30 Х/ф «Саймон говорит»
12.15 Ну, погоди!
12.30 Т/с «Талисман любви»
13.00 Т/с «Кто в доме хозяин?»
13.30 М/с «Приключения Вуди и его друзей»
14.00 М/с «Смешарики»
14.05 М/с «Путешествие к центру земли»
14.30 М/с «Звездный десант»

«СТС - БАЙКАЛ»

08.00 М/с «Гаргулы»
08.20 М/с «Дейгандр»
08.40 «Ради смеха»
09.00 «Наш город». «Есть разговор»
09.25 Т/с «Солдаты-9»
10.30 Новости «24». Погода
11.00 «Час суда». «День за днем»
12.00 «Час суда»
13.00 «Жить вкусно с Джейми Оливером»
13.30 Новости «24». Погода
14.00 «Сделка?!»
15.00 Т/с «Друзья»
16.00 М/с «Грифины»
16.30 «Ради смеха»
17.00 Т/с «Дружная семейка»
18.00 Т/с «Солдаты-9»
19.00 «Званый ужин». Погода «День за днем»
19.00 «Сам себе хозяин» с А.Кушнаревым
19.20 «Радар-спорт»
20.00 «Наш город». «Есть разговор»
20.30 «Новости «24». Погода
21.00 «Сделка?!» «День за днем». Погода
22.00 Т/с «Солдаты-9»
23.00 «Суперняня». «День за днем»
00.00 «Наш город». «Есть разговор»
00.30 Новости «24». Погода
01.00 «Камера кафе»
00.15 Т/с «Друзья»
01.45 Х/ф «Волк-одиночка»

«ТИВИКОМ»

07.00 Музыкальный канал
07.20 «Погода»
07.25 «День за днем»
07.30 «Наш город». «Есть разговор»

15.00 М/с «Волшебница»
15.30 М/с «Том и Джерри»
16.00 Т/с «Банда Быстрого дьявола»
16.30 Т/с «100 подвигов Эдди Макдауда»
17.00 Т/с «Зачарованные»
18.00 Т/с «Не рожись красивой»
19.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 Истории в деталях. Погода
20.00 Т/с «Петя Великолепный»
21.00 Т/с «Кадетство»
22.00 Х/ф «Любовь к деньгам»
00.00 Истории в деталях
00.28 «Настроение» с Евгением Гришковцом
00.30 Детали
01.30 Т/с «Мертвая зона»
02.15 Х/ф «Лишь море знает»

ДТВ

10.00 М/ф
11.00 Самое смешное видео
11.30 «Как уходили кумиры». «Сергей Бодров»
11.55 «Неслучайная музыка»
12.00 Телемагазин
12.30 «Карданный вал плюс»
12.55 Х/ф «Великий Мерлин-2»
15.00 Т/с «Рыцарь дорог»
16.00 Т/с «Крутой Уокер»
17.00 «Каламбур»
17.30 М/ф
18.30 «Как уходили кумиры». «Сергей Бодров»
19.00 Х/ф «Веселенькая поездка»
20.55 «Неслучайная музыка»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 Т/с «Рыцарь дорог»
23.00 Самое смешное видео
23.30 «Каламбур»
00.00 «Шоу российских рекордов»
01.00 Т/с «C.S.I. Место преступления Майами»
02.00 Т/с «Лас-Вегас»
03.00 «Карданный вал плюс»
03.30 «Каприз»

14.30 М/с «Звездный десант»
15.00 М/с «Волшебница»
15.30 М/с «Том и Джерри»
16.00 Т/с «Банда Быстрого дьявола»
16.30 Т/с «100 подвигов Эдди Макдауда»
17.00 Т/с «Зачарованные»
18.00 Т/с «Не рожись красивой»
19.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 Истории в деталях. Погода
20.00 Т/с «Петя Великолепный»
21.00 Т/с «Кадетство»
22.00 Х/ф «Башня ужаса»
00.00 Истории в деталях
00.28 «Настроение»
00.30 Детали
01.30 Т/с «Мертвая зона»
02.15 Х/ф «Билли батгейт»
03.55 Т/с «Миссия ясновидения»
05.20 Музыка на СТС-Байкал

ДТВ

09.30 М/ф
11.00 Самое смешное видео
11.30 «Как уходили кумиры»
11.55 «Неслучайная музыка»
12.00 Телемагазин
12.30 «Карданный вал плюс»
12.55 Х/ф «Великий Мерлин-2»
15.00 Т/с «Рыцарь дорог»
16.00 Т/с «Крутой Уокер»
17.00 «Каламбур»
17.35 М/ф
18.30 «Как уходили кумиры»
19.00 Х/ф «Суэта суэта»
20.55 «Неслучайная музыка»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 Т/с «Рыцарь дорог»
23.00 Самое смешное видео
23.30 «Каламбур»
00.00 «Чемпионат анекдотов»
01.00 Т/с «C.S.I. Место преступления Майами»
02.00 Т/с «Лас-Вегас»
03.00 «Карданный вал плюс»
03.30 «Осторожно, афера!»
05.00 Т/с «Строго на юг»
05.45 Х/ф «Веселенькая поездка»
07.00 Как хорошо быть звездой
07.25 «В засаде»
07.50 Музыка на ДТВ

00.30 Х/ф «Время убивать»
03.20 Х/ф «Бриллиант-2»
05.10 Т/с «Морская полиция. Спецотдел»

АРИГ УС

07.00 «Восточный экспресс». Погода
07.30 «С утра полезно»
08.15 «Знаки зодиаки». Погода
08.30 «Глобальные новости»
08.35 М/с «Даша-следопыт»
09.05 «Восточный экспресс». Погода
09.30 СПИД - скорая помощь
10.00 Х/ф «Амели»
12.25 «Счастливы вместе»
12.55 «Жизнь, полная радости»
13.25 М/с «Ракетная мощь»
13.55 «Любовь и тайны Сансет Бич»
15.00 «Деньги на проводе»
15.30 «Лучшие анекдоты из России»
16.00 Т/с «Замуж за миллионера»
17.00 М/с «Новая жизнь Рокко». «Знаки зодиаки»
17.30 Победоносный голос верующего
18.00 «Москва. Инструкция по применению» 18.30 М/ф
18.45 «Восточный экспресс». Погода
19.00 «Счастливы вместе». «Знаки зодиаки» 20.00 «Внимание! Женщина за

рулем»
20.15 «Благовест»
20.35 «Восточный экспресс». Погода
21.00 «Необъяснимо, но факт»
22.00 «Дом-2. Осень = Любовь». «Знаки зодиаки»
23.00 «Восточный экспресс». Погода
23.30 «Комеди-клуб»
00.30 Х/ф «У Фантоши опять неприятности»

ТИВИКОМ

07.00 Музыкальный канал
07.20 Погода
07.25 «День за днем»
07.30 «Наш город». «Есть разговор»
08.00 «Радар-спорт» (Повтор от 21.09)
08.40 «Ради смеха»
09.00 «Наш город». «Есть разговор»
09.25 Т/с «Солдаты-9»
10.30 Новости «24». Погода
11.00 «Час суда». «День за днем»
12.00 «Час суда»
13.00 «Сам себе хозяин» с А. Кушнарцевым
13.30 Новости «24». Погода
14.00 «Сделка?»
15.00 Т/с «Друзья»

16.00 М/с «Гриффины»
16.30 «Ради смеха»
17.00 Т/с «Дружная семейка»
18.00 Т/с «Солдаты-9»
19.00 «Званный ужин». Погода. «День за днем»
20.00 «Наш город». «Есть разговор»
20.30 «Новости-24». Погода
21.00 «Сделка?». «День за днем». Погода
22.00 «Солдаты-9». Погода
23.00 «Улица Гоголя»
00.00 «Задов in reality»
00.30 Т/с «Меня зовут Эрл»
01.00 «Плейбой»: «Женские истории страсти»
01.35 «Плейбой»: «Городские секс-легенды». Погода

СТС - БАЙКАЛ

06.00 Т/с «Новая Жанна д'Арк»
06.45 М/с «Опасная шалость»
06.55 М/с «Смешарики»
07.00 Т/с «Дедушка моей мечты»
07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
08.00 Т/с «Петя Великолепный»
09.00 «Истории в деталях»
09.28 «Настроение»
09.30 Т/с «Кадетство»

10.30 Х/ф «Башня ужаса»
12.30 Т/с «Талисман любви»
13.30 М/с «Приключения Вуди и его друзей» 14.00 М/с «Смешарики»
14.05 М/с «Путешествие к центру земли»
14.30 М/с «Звездный десант»
15.00 М/с «Волшебницы»
15.30 М/с «Том и Джерри»
16.00 Т/с «Банда Быстрого дьявола»
16.30 Т/с «100 подвогов Эдди Макдауда»
17.00 Т/с «Зачарованные»
18.00 Т/с «Не родись красивой»
19.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 «Истории в деталях». Погода
20.00 М/с «Петя Великолепный»
21.00 Х/ф «Мумия возвращается»
23.30 «Истории в деталях»
23.58 «Настроение» с Евгением Гришковцом

09.30 М/ф
11.00 Самое смешное видео
11.30 «Как уходили кумиры»
11.55 «Неслучайная музыка»
12.00 Телемагазин
12.30 «Осторожно, афера!»
12.55 Х/ф «Король бокса»
15.00 Т/с «Рыцарь дорог»
16.00 Т/с «Крутой Уокер»
17.00 «Каламбур»
17.35 М/ф
18.30 «Как уходили кумиры»
19.00 Х/ф «Комедия строгого режима»
20.55 «Неслучайная музыка»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 Т/с «Рыцарь дорог»
23.00 «Я выжил!»
00.00 Реалити-шоу «На ринге с Сильвестром Сталлоне»
01.00 Т/с «C.S.I. Место преступления Майами»
02.00 Х/ф «Под прицелом»
04.05 «Каприз»
05.00 «На ринге с Сильвестром Сталлоне»
05.45 «Этот безумный мир»
06.10 Х/ф «Суета сует»
07.30 «В засаде»
07.50 Музыка на ДТВ

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Суббота, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 Новости
07.10 Х/ф «Золотое путешествие Синдбада»
09.10 Слово пастыря
09.30 «Кряк-бригада». «С добрым утром, Мики!»
10.20 Здоровье
11.00 Новости
11.10 «Смак»
11.30 «Фазенда»
12.00 Д/ф «Первый раз замужем»
13.00 Новости
13.10 «Тибетский поход Третьего Рейха»
14.10 «Марк Бернес. «И надеюсь, что это взаимно»»
15.20 Х/ф «Поезд с деньгами»
17.20 «Новые песни о главном»
19.00 Футбол. ЦСКА - «Локомотив». Прямой эфир. В перерыве - Новости
21.00 «Большие гонимы»
22.00 «Время»
22.20 «Звезды на льду»
00.00 Х/ф «Деньги на двоих»
02.20 Х/ф «Состояние»
04.00 Х/ф «Пропаший батальон»
05.40 Т/с «Дефективный детектив»
06.20 «Звезды эфира». Валентина Леонтьева

РОССИЯ

17.00 «Доброе утро, Россия!»
19.00 Вести
Канал БГТРК
19.10 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал «Россия»
19.20 «Военная программа»
19.45 «Утренняя почта»
10.20 «Субботник»
11.00 «Вокруг света»
Канал БГТРК
12.10 Вести-Бурятия
Канал «Россия»
12.20 «Городок». Дайджест
12.50 «Сам себе режиссер»
13.45 «Смехопанорама»
14.15 «Парламентский час»
15.00 Вести
15.20 «Фитиль № 101»
16.05 Х/ф «Сумасбродка»
18.05 «Форт Боярд»
19.45 «Танцы на льду»
21.00 «Вести недели»
22.00 «Специальный корреспондент»
22.25 Х/ф «Фарт»
00.30 Х/ф «Шакал»
03.00 Х/ф «Счастье ничего не стоит»

12.00 Вести
Канал БГТРК
12.10 Вести-Бурятия
Канал «Россия»
12.20 «Ожидание императрицы»
14.00 «Аншлаг и Компания»
15.00 Вести
15.20 Х/ф «Сестры»
Канал БГТРК
17.00 Телевизионная приемная
17.10 Спорт-центр
17.25 «Бурят орон». Художественно-публицистическая программа
17.50 Прямой эфир «Час мэра»
18.20 Вести-Бурятия. События недели
Канал «Россия»
19.00 Вести. Дежурная часть
19.30 «Честный детектив»
20.00 «Его знали только в лицо. Трагедия комика»
21.00 Вести
21.20 «Танцы на льду. Ваш выбор»
21.55 «Субботний вечер»
23.50 Х/ф «Забирая жизни»
01.55 Х/ф «Пункт назначения-2»

НТВ

06.10 Х/ф «Миссия невыполнима-2»
08.30 «Сказки Баженова»
09.00 «Сегодня»
09.20 Лотерея «Золотой ключ»
09.45 «Без рецепта»
10.20 «Смотр»
11.00 «Сегодня»
11.25 «Главная дорога»
12.00 «Кулинарный поединок»
13.00 «Квартирный вопрос»
14.00 «Сегодня»
Канал БГТРК
14.20 Актуальное интервью. Президент ВАРКА Г.Н. Манжуев
14.30 Телевидение специального назначения
14.45 Лесной передел
Канал НТВ

15.00 Т/с «Марш Турецкого-2»
17.00 «Сегодня»
17.30 «Женский взгляд». Людмила Резникова
18.00 «Своя игра»
18.55 Т/с «Опера. Хроники убойного отдела»
20.00 «Сегодня»
20.35 Профессия - репортер
21.00 «Программа максимум»
21.55 «Наказание. Русская тюрьма вчера и сегодня»
22.30 «Спасатели»
23.00 «Реальная политика»
23.35 Х/ф «Крутящий момент»
01.20 «Pride. Бои без правил»
01.55 Х/ф «Усадьба «Говарде Энд»
04.25 Д/ф «Секретные архивы КГБ»
05.00 Т/с «Марш Турецкого-2»

АРИГ УС

07.30 «Восточный экспресс». Погода
08.00 «Неизвестная планета»
08.20 М/ф «Сказка о Золотом петушке»
09.00 «Любовь и тайны Сансет Бич»
09.45 «Антология юмора»
10.35 «Восточный экспресс». Погода
11.00 «Хит парад дикой природы»
12.00 Х/ф «Розовая пантера»
14.30 «Такси»
14.55 «Школа ремонта»
16.00 Т/с «Возвращение в Эдем»
17.00 «Измени свой мир»
17.20 Погода. «Знаки зодиаки»
17.25 Фигли-мигли
18.00 «Клуб бывших жен». «Знаки зодиаки»
19.00 «Няня спешит на помощь». Погода
20.00 «Такси». Погода
20.30 «Деревня дураков»
21.00 «На ночь глядя»
22.00 «Дом-2. Осень = Любовь». «Знаки зодиаки»
23.00 «Комеди-клуб». Погода
00.00 Х/ф «Заведи себе мужчину»
01.30 Т/с «Семейка Адамс»

ТИВИКОМ

07.00 Погода
07.05 «День за днем»
07.10 «Сам себе хозяин»
07.30 «Наш город». «Есть разговор»
08.00 «День за днем»
08.05 Погода
08.15 М/с «Геркулес»
08.40 Д/ф «Дюны» (Англия). «День за днем».
09.30 М/с «Симпсоны»
10.00 «Наш город». «Есть разговор»
10.30 «Школьное ТВ»
11.00 «Итальянские каникулы с Дж. Оливером»
11.30 «Суперняня». Погода
12.30 «Очевидец» с С. Ростом
13.30 «Новости «24»»
14.00 Д/ф «Криминальное чтиво»: «Смертельная доза»
15.00 Д/ф «Личные истории»
16.00 «Невероятные истории»
17.00 «Врум-врум: автохулиганы». Погода
18.00 «Улица Гоголя»
19.00 «Задов in reality»
19.30 Т/с «Меня зовут Эрл»
20.00 «Неделя». Погода. «День за днем»
21.30 Х/ф «Гладиатор». Погода «День за днем» 00.50 Х/ф «Преследование»
02.35 «Итальянские каникулы»

СТС - БАЙКАЛ

06.00 Х/ф «Дети на острове сокровищ. Битва»
07.35 М/ф «Сказка о попе и работнике его Балде»
07.55 М/с «Пинокио»
08.20 М/с «Смешарики»
08.30 М/с «Флиппер и Лопак»
09.00 «Лучшие программы улицы «Сезам»»
09.30 М/с «Ясон и герои Олимпа»
10.00 Х/ф «Том и Гек»
12.00 Самый умный

14.00 Кино в деталях
15.00 Фильмы производства ВВС. Суперчеловек. Внутренний враг
16.00 «Истории в деталях»
16.30 Т/с «Улицы разбитых фонарей»
17.25 Х/ф «Мумия возвращается»
19.55 Т/с «Моя прекрасная няня»
21.00 Х/ф «Назад в будущее-2»
23.15 6 кадров
23.30 Хорошие шулки
00.00 Скажи на СТС-Байкал
01.30 Х/ф «Лишний багаж»
03.10 Х/ф «Уимблдон»
04.40 Музыка на СТС-Байкал

ДТВ

10.00 Т/с «Напряги извилины»
10.30 Т/с «Напряги извилины»
10.55 Для милых дам
11.25 М/ф
13.20 Х/ф «Под прицелом»
15.30 «Как уходили кумиры». «Леонид Утесов»
16.30 Шокирующая документалистика. «Техногенные катастрофы»
17.00 Шокирующая документалистика. «Техногенные катастрофы»
17.25 «Время - деньги»
17.55 Х/ф «Посланник королевы»
20.00 Самое смешное видео
20.30 «Осторожно, афера!»
21.00 Шоу рекордов Гиннеса
22.00 «Чемпионат анекдотов»
23.00 Х/ф «Похищенный»
01.00 Т/с «C.S.I. Место преступления Майами»
03.00 Шоу рекордов Гиннеса
04.00 «Девушки в бикини»
04.35 Х/ф «35 с небольшим»
06.30 «Как уходили кумиры». «Леонид Утесов»
07.15 Т/с «Напряги извилины»
07.40 Т/с «Напряги извилины»
08.05 «Время - деньги»
08.25 Музыка на ДТВ

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Воскресенье, 24

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 Новости
07.10 Х/ф «Странные взрослые»
08.50 Служу Отчизне!
09.30 «Дональд Дак представляет». «Ведьма»
10.20 Играй, гармонь любимая!
11.00 Новости
11.10 «Непутевые заметки»
11.30 Пока все дома
12.20 «Ералаш»
13.00 Новости
13.10 Светлана Сорокина в документальном сериале «Русские». 2 ч.
14.10 Х/ф «По улицам комод водили...»
15.30 «Кумиры»
16.00 «Смешные люди»
17.20 Х/ф «Максимальный риск»
19.20 «Семнадцать мгновений судьбы Микаэла Таривердиева»
22.00 Воскресное «Время»
22.50 Х/ф «Солдатский декамерон»
00.50 Х/ф «Улыбка Моны Лизы»
03.10 Х/ф «Темная лошадка»
04.50 Т/с «Дефективный детектив»

РОССИЯ

06.55 Х/ф «Женщина для всех»
08.25 «Здоровье»
08.35 «Сельский час»
09.00 Вести
Канал БГТРК
09.10 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал «Россия»
09.20 «Диалоги о животных»
09.55 «Десантник Степочкин»
10.20 Х/ф «Команда «33»»
12.00 Вести
Канал БГТРК
12.10 Вести-Бурятия
Канал «Россия»
12.20 Т/ф «Дарма Хамбо». Киностудия «Урга»
14.50 «Новости без политики»
Канал НТВ
15.00 «Москва - Ялта - транзит». Фестиваль юмора и эстрадного искусства
17.00 «Сегодня»
17.20 «Один день. Новая версия»
18.00 «Своя игра»

18.55 Сериал по выходным. «Опера. Хроники убойного отдела»
20.00 «Сегодня. Итоговая программа»
20.50 «Чистосердечное признание»
21.20 «Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю»
22.00 «Кремлевские жены. Надежда Алилуева. У подножия Вершины»
23.00 «Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым»
00.10 Х/ф «Крайние меры»
02.30 «Мировой бокс. Ночь нокаут»
03.30 Х/ф «Боги и генералы»

АРИГ УС

08.00 «Неизвестная планета»
08.20 М/ф «Возвращение блудного попугая» 09.00 «Любовь и тайны Сансет Бич»
09.45 «Сутра пораньше». Погода
10.45 «Внимание! Женщины за рулем»
11.00 «Испытание на прочность». Погода
12.00 Х/ф «Розовая пантера снова наносит удар». «Знаки зодиаки»
14.15 «Деньги на проводе»
14.30 «Благая весть»
15.00 «Дикие дети»
16.00 Т/с «Возвращение в Эдем»
17.00 Х/ф «Ас из асов»
18.30 Т/с «Счастливы вместе». Погода
19.00 «Школа ремонта»
20.00 «Антология юмора»
20.50 «Знаки зодиаки». Погода
21.00 «Кандидат» с В. Потаниным»
22.00 «Дом-2. Осень = Любовь»
23.00 «Комеди-клуб». Погода
00.00 «Счастливы вместе»
00.30 Секс с Анфисой Чеховой
01.30 Т/с «Семейка Адаме»

ТИВИКОМ

07.00 Музыкальный канал
07.35 Погода

07.40 «День за днем»
07.45 «Сам себе хозяин» с А. Кушнарцевым (Повтор от 21.09.)
08.15 М/с «Геркулес»
08.40 Д/ф «Возвращение орлов» (Англия). «День за днем»
09.30 «Симпсоны». Погода
10.00 М/с «Симпсоны»
10.30 Д/с «Чудеса кино»
11.00 «Школьное ТВ». «День за днем»
11.30 «Неформат». Погода
12.00 «Неделя» с М.Максимовской
13.30 «Новости «24»»
14.00 «Военная тайна»
15.00 «Супербокс»: А. Поветкин (Россия) - Г.О.Базил (Аргентина)
16.00 Х/ф «Гладиатор». «День за днем»
19.30 Т/с «Побег»
21.30 «Криминальные игры»: «Проводники жизни». «День за днем»
22.30 Х/ф «В поисках приключений». Погода. «День за днем»
00.30 «Супербокс»: А. Поветкин (Россия) - Г.О.Базил (Аргентина)

СТС - БАЙКАЛ

06.00 Х/ф «Дети на острове сокровищ-2. Чудовище»
07.20 М/ф «Сказка о рыбаке и рыбке»
07.55 М/с «Пинокио»
08.20 М/с «Смешарики»
08.30 М/с «Флиппер и Лопак»
09.00 «Улица «Сезам»»
09.30 Х/ф «Назад в будущее-2»
12.00 Жизнь прекрасна
14.00 Снимите это немедленно
15.00 Фильмы производства ВВС. «Суперчеловек. Генные лабиринты»
16.00 «Истории в деталях»
16.30 6 кадров
17.00 Т/с «Кадетство»

21.00 Х/ф «Джуманджи»
23.00 Слава Богу, ты пришел!
00.00 Х/ф «Жюль и Джим»
02.05 Х/ф «В постели с убийцей»
03.30 Х/ф «Суд»
05.10 Музыка на СТС-Байкал

ДТВ

10.00 Т/с «Напряги извилины»
10.30 Т/с «Напряги извилины»
10.55 Для милых дам
11.25 М/ф
13.30 Х/ф «Король бокса»
15.30 «Как уходили кумиры». Александр Мень
16.30 Шокирующая документалистика. «Техногенные катастрофы»
17.00 Шокирующая документалистика. «Техногенные катастрофы»
17.30 «Время - деньги»
17.55 Х/ф «Посланник королевы-2»
20.00 Самое смешное видео
20.30 Альманах невероятных событий «Этот безумный мир»
21.00 «Шоу российских рекордов» с Владимиром Турчинским
22.00 «Фабрика смеха»
23.00 Х/ф «Похищенный»
01.00 Т/с «C.S.I. Место преступления Майами»
02.00 Т/с «C.S.I. Место преступления Майами»
03.00 «Я выжил!»
04.00 «Ночная развлекательная программа «Девушки в бикини»»
04.35 Х/ф «Виза на смерть»
06.10 «Как уходили кумиры». Александр Мень 06.55 Т/с «Напряги извилины»
07.20 Т/с «Напряги извилины»
07.45 «Время - деньги»
08.05 «Деньги с неба»
08.15 Музыка на ДТВ

Түүхээ түүрэн зүбшээ

Баргажанай районий Баянгол нютагта буряад арадай соёл гэгээрэлэй ажабайдалда ехэ хубитаяа оруулхан хүнүүдэй нэгэн болохо Шагдар Маланович БАДМАЕВ бага наһанһаа үльгэр түүхэдэ дуратай хүн гээд мэдээжэ.

Шагдар Маланович Эсэгийн дайнай улаан гал дүлэн сооһоо бусаад, соёлой ажалда оролсожо, түрэл найхан байгаали, нютаг голойнгоо эрхим хүнүүдэй дүрэ зуража урмашуулдаг, республикын харалга үзэмжэнүүдтэ табижа шагналнуудта хүртэһэн. Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ угайнгаа түүхээр олон һонирхолтой материалнуудые суглуулжа хэблэлдэ бэлдэһэн. Мүнөө үбгэн түүхэшэнэй «Баргажан-Түхэм - борджигин угай ууган нютаг» гэхэн бүхэли статьяень уншагдайнггаа һонорто зориулабади.

тухайгаар харуулна.

Хэзээ урда дэлхэй дээрэ газар уһанай элбэгшье һаань, арад зоной үсөөншье һаа, багтажа ядаһан шэнги, зөөри ба зарсада хомхойржо дайшалга үүдхэдэ байһан. Тингэжэ 552 ондо тюрк-тюкю зоной нэгэдэмэл, монгол хэлэтэй жужангуудые бута сохиходонь, шоно эсэгийнхид, Пэрлээгэй хэлээшээр, Байгал руу нүүһэн байгаа гээд доктор бэшэнэ.

Тэрэ дайнда булигдажа, эрхээ булалгажа, эзэмдэгдэжэ, аяар Зэдэ

буряадаар һайн мэдэдэг Туракин обогтой хүн Онён гэшые Онёшые гэжэ болохо буряадаар, ехэ урданай үгэ, манай хэлэнһээ оршуулжа буряадшалбал, эхэ гэлэншүү, али эхын түрэлхид гэхэдэ, ехэ ойлгосотой болохо гэжэ зугаалаа һэн гээд, тэрэ Туракинтай ойро танил байһан Очир Хартапович Бадмаев, нютагай түүхэшэн жараад оноор намда хөөрөө һэн.

Эртэ сагта Баргажан хүхэргэшүүл дабхар нэрээр Баргажан-Төхүм гээд

БАРГАЖАН-ТҮХЭМ -

БОРДЖИГИН УГАЙ УУГАН НЮТАГ

Агууехэ Чингис хаанай алтан дэлхэй дээрэ мүндэлһөөр 850 жэлэй ойдо зориулжа, нэгэ хэдэн үгөөр түүхын эрдэмэй /ИМБИТ СО РАН/ хүндэтэ доктор Б.Р. Зориктуевай зохёолой харгы дахалдажа, монгол хэлэн дээрэ хитад үзэгөөр бэшэгдэһэн «Монголой нюуса тобшо» ном соохи нэгэ хэдэн нэрэ тодорхойлохо хүсэлэнтэйгөөр бэшэгдэһэн энэ бэшэг мүн.

Баргажан хото 1648 ондо байгуулагдаа гэжэ 350 жэлэй ойн баяр хэхэдээ, «Баргажан түүхын хуудалһанууд» гэхэн гаршатайгаар багахан ном (Улаан-Үдэ, 1998) Курумканда хэблэгдэжэ гараа һэн.

Энэ ном соо түүхын эрдэмэй доктор Б.Р. Зориктуев «Баргажан дундаа зуун-жэлнүүдэй үедэ» гэжэ олон тээһээ хэрэгсэл, мэдээсэлнүүдые суглуулжа бэшэһэн, онсо һонирхол татаһан зохёол соогоо Баргажан нютагай нэрэ, олонхон зуун жэлнүүдэй үедэ Монгол бүлгэмөөрхидэй түүхэдэ яһалахан хамаатай зүйл гэнэ. «Нюуса тобшын» түрүүшын зүйл соо «Чингис хаанай» уг изагуури, дээдэ тэнгэриһээ заяатай түрэхэн Бүртэ-Шоно, Гоа-Маарал һамгантайгаа Тэнгис /дотоодо далай/ гаталжа эрээд, Онон мүнэнэй эхиндэ, Бурхан-Халдуунда нүүдэлтэй, Бата-Сагаан үри бээтэй байгаа һэн гэжэ» бэшэгдэнэ. Мүнөөнэй Шэтэ хотын зүүн урдуур, Монголой зүүн хойгуур урдажа байдаг Онон голой олондо мэдээтэй дээрэһээ боложо, Тэнгис далай ба Бүртэ-Шоно нэрэнүүдэй тухай үнэхөөрөө юм гү гэлэндэ адли арсалдаан болоно гээд Б.Р. Зориктуев тэмдэглэнэ. Тингэжэ энэ зүйл соо дурдагдаһан нэрэнүүдые тайлбарилжа, сасууджа үзбэл, эртын Монголой шиидхэгдээгүй мэдээсэлнүүд ойлгогдохо һэн гэжэ эрдэмтэн найдана.

«Нюуса тобшо» номой нэгэдэхи зүйл соо бэшэгдэһэн Онон гэжэ мүнэнэй нэрэ Баргажан түхэмэй, Баргажан хүнхэрэй, Баргажан мүнэндэ шудхадаг Онён мүнэнэй нэрэ алдуурижа, Онон болгогдоод, газарай дүрсэ, /карта/ зохёоходо, Ина болгоһон, хэзээ заяа, он жэлэй тоологдожо захалхаһаа урид, Хэнтэй нэрэтэй байһан хада, Онён мүнэнэй хамта дурдагдадаг Бурхан халдуун хадын нэрээр нэрлэгдээд, иигэжэ нэгэжүүдые түрөөгөөшье һаа, маргаһание заһаха хүсэлтэй энэ бэшэг.

Тэнгис гэжэ далайе нэрлэһэн тюрк зон хэдыдэ эндэ һууһан, хайшаа ябаһан, хэд болоод байдаг юм гэжэ шэбшэхэдэ, эртэ урданай саг руу солоохойгоор шагаһан шэнги ехэ һонирхолтой байдаг. Ороchon зоной домогоор эртэ урда сагта Баргажан хүнхэрнай Галгруй гэжэ нэрэтэй далайе Ламуу гэдэг байһан юм гэжэ миний 1941 ондо, дайнай захалхада, сэргэтэ ябаһан залуушуулай орондо Забагарай Гарма үбгэнтэй адуушанаар хүдэлхэдэмни, Санжимаа хүлшөөдэйнь анхан дээдэ голой басаган, оротон яһанай нагаса эбьмни тийгэжэ зугаалагша һэн гэжэ хөөрөжэ һуугаа һэн нэгэтэ. Бүри үхибүүн ябахадаа, гал хайшаашаажа удхалхадамни, шэбэгшэн бэшэ аад, юундэ гал руу орообши гэжэ эхээ хориходонь, юун бэ тэрэшин гэжэ һурахадамни, эртэ сагта боргожонон хүбүүд үглөөнһөө үдэшэ болотор галаа унтараангүй адуулдаг байһан юм гээ бэлэй. Шулуун зэбсэгтэ үеын үгэ бэшэ аабза гэжэ һананаар.

Черемисовэй словарь соо энэ үгэ үгы, харин тэндэ «халим» гэжэ гадаада далайн абарга ехэ /кит/ заһананай нэрэ байна. Эртэ урда сагта буряадууд гадаада далайда ойро һуудаг байжа болоо.

Б.Р. Зориктуевай ажал соо хэлэгдэһэн жужан гүрэнэй 552 ондо тюрк-тюкю нэгэдэл зондо бута сохиулхада, зарим монгол хэлэтэй жужангууд, Пэрлээгэй хэлэһэн, хоёр зуугаанд жэл соо абья шэмээгүй байгаашаа, шоно түрэлтэн хэбэртэй, Байгал багаа байжа болоо гэнэ. Жараад онуудай эхин багаар уран

зурааша Филипп Ильич Баядаев манайхиной нютаг нугаар айшалхадаа, Соел тосхондо Самбуугай Буда үбгэнтэй золгодожо, баргад монголнууд ба хоршод монголнууд тухай зугаа дэлгээгээшыень мүнөө ойлгоходомни, Б.Р. Зориктуевай зохёолтой ехэ тааралданги байна. Тюрк-Түхюудэ сохиулхан монгол хэлэтэ жужангууд Байгал багта байрлажа болоо гэшээд, ороchon зоной Галгруй гэжэ нэрлэдэг, үндэр хадануудаар хүрээлэгдэһэн, монголшуудай һууриһаа холо, хажуу тээ, зондо эдлүүлэгдээгүй бүтүү барга газар гээд, Б.Р. Зориктуев бэшэнэ. Пэрлээгэй тэмдэглэһэн жужан эсэгийн монголшуул энэ барга газарта эржэ, бээ нюунгаа, барга зомди гэжэ, энэ баргад зоной нютаг гэжэ, Баргуудзон нэрэ хоноогошодые барга монголшуул гэжэ нэрлэнэбди.

Баргад монголнуудһаа тээ түрүүн, эндэ удаан торонгүй, хоришод монголшуул Ойхон арал нүүжэ гараһан байха. Ойхон аралай саагуур, далайн эрьеэр һуудаг, агнуури ажалтай Саха яһатанай заха зууур зоноор танилсажа, һайн харилсаа холбоотой боложо, байд гэжэ басагадаа андалдаад абадаг, дэбжэлтэ байдалтай байһан хоришууд монголшон мал ажалай дүй дүршэлтэй танилсуулаа. Байгал гэхэн нэрэ саха хэлэн дээрэ далай гэхэн үгэ. Ойхон аралһаа хойшонхи далайе саха зоной Байгал гэжэ нэрлэдэгые, урагшаа Тэнгис нэрэтэй байһание, хоришод монголшуул олон боложо тарахадаа, далайн урда үзүүр хүржэ, булта далайда Байгал нэрэ хадуулаһаниинь, мүнөөшье мүнхэ зандаа.

1600-гаад оноор ород зон далай хүржэ эрэхэдэ, нютагай зоной үгэһэн /Baikal/ нэрын /ai/ абяанай үгүүлбэри өөрын ород хэлэндэ үгы дээррээ бөлөжэ, /ai/ гэжэ үгүүлбэрээр андалдаад, /Baikal/ нэрэ саарһа гуурһанда, газарай дүрсэ /карта/ дээрэ Байкал нэрэтэй болгоо.

Б.Р. Зориктуевай зохёол соо дурдагдаһан Лубсан Данзанай түүхэ бэшэг «Алтан тобшо», гар табигдаагүй «Алтан тобшо» ба «Шара тууджа» соогуур зад/зуд, зэд/газарта Бүртэ-Шонын Гоа-Мааралые һамган болгожо абаашье, тушаан болоһон ушар бэшэ гэжэ харуулна.

Зад/зуд, зэд/гээшэмнай, манай буряадуудай дунда, «Зэдэ» гэжэ нэрлэдэг газар уһан гэшэ ааб даа. Газарай дүрсэ /карта/ зохёоходо, Джида болгогдоһон.

Б.Р. Зориктуев зохёол соогоо: Цэжэб Цыреновэй «Баргажанай буряадуудай хуряангы түүхэ» гэжэ угай бэшэг соо Бүртэ-Шоно Түгэдэй далай Субан Алтан Сандалита хаанай бага хүбүүн гээд захална. Тэрэ сагта Түгэдтэ химарадаанай болоходо, Бүртэ-Шоно хойшоо Тэнгис далайгаар гаража, Байгалай дэргэдэ Бурхан-Халдуун хүржэ, Гоа-Маарал басагаар һамга хэжэ, бидэ зоной ноён болоо гэнэ.

Г.Н.Румянцев Цэжэб Цыреновэй бэшэг тодорхойгоор харуулхадаа, монголшуулай уг гарбалай домог, түгэдэй бэшэгтэй нүлөөлгөөр бүтээгээшыень, Монголодо болоһон ушарнуудые баримтагүйгөөр Баргажан нэбтэрүүлээшыень харуулна.

Баргажан буряадууд, Рэгзэн Эрдынеев, Дашанима Будаев, Бүртэ-Шоно Энэдхэгһээ, Монголһоо ерээ гэжэ байгаа, баһал Цэжэб Цыреновтэй

газарта байра буусаа тодхоһон, тюрк баянай угайнхидта, хэзээнэй барлаг ябаһан шоно түрэлтэнэй нэгэндэ дүрбэ-табан эсэгийн хойно, бага наһанһаа шуумгай, зоригтой Бүртэ нэрэтэй хүбүүн ехэ болоходоо уг изагуураа хүндэлжэ, Бүртэ нэрэдэ шоно нэрэ нэмэжэ, Бүртэ-Шоно болобо.

Бүртэ-Шоно хүбүүн бээ даанги боложо, найма наһа дүү баян түрэгэй арбан табатай Гоа-Марал басагантай ехэ нюудагайгаар дура сэдхэлээ холбожо, хойшонхи байдал, ажамидаларайнгаа хэрэглэмжэнүүд тухайгаа хөөрлэдэхээ байтарнь, басаганай баабай ехэ баян анзаар мангир харын тэн багаар, хаали шэмын элбэгтэ, басагаһаа хадмнахаар хэлсэбэ. Энэ нютагтаа жаргал эдлэжэ һууха аргагүйгөө мэдэжэ, бэлдээтэй байһан хоёр Баргажан Түхэм шоно түрэлхидтөө, хабар мүльһэнэй унахатай хамта шахуу Зэлэнгээр уруудажа, Тэнгис далай гаталжа, Баргуужан голоор, тэрэнэй Онён һалаа соогуур эхсэжэ, хадаһаа гараһан харьтай эхиндэ хүржэ, түбхинэхэ гэжэ байхадань, эндэхи зон эржэ, танилсажа, уг унгиаа дурдалсажа, иимэ холо зорижо, хоюулханаа айнгүй ерэхэн, сүлхэ хатуу зоригтой, эсшэ гунхаршагүй хоёрые гайхажа, дундаа хэлсэжэ, Бүртэ-Шоные удамаршаар зарлажа, түхээржэ байһан газартань зуһалан тодхожо, Баргажан хадын эбэр дээрэ һууһан, ехэ мүргэлтэй Бурхан-Халдуун хадаа /мүнөөнэйхээр Бархан уула/ байра байдал яб байса түхээржэ, нютагай зоной үмэнһөө адуу малай үзүүрээр хангажа, алдар нэрыень үргэбэ. Зундаа Онён голой эхиндэ зуһаландаа, үбэлдөө Бурхан-Халдуунда үбэлжөөндөө нүүжэ, адуу малаа үдхэжэ, арад зоноо арьбажуулжа, бурхан буянтай, багашуулаа үргэжэ, ан-бун гэлдэжэ һуугаа юм бэд даа.

Бүртэ-Шоно Гоа-Маарал хоёрой эрье дээрэнь зуһалангаа үнгэргэдэг уһанайнь нэрэ ороchon зоной үгэһэн Онён мүнэн манай буряадуудай дунда дүтэрхыгөөр Онёо гээд нэрлэдэг уһанай газарай дүрсэ /карта/ зохёоходоо, алдуулан хазгайруулжа, «Ина» нэрэ үгтөөд, хамаг ойгосонууд хадхаралдажа, буруу ойлгосонууд боложо, зониие үймүүлэн хэбэртэй.

Уйгар монголоор бэшээтэй «Нюуса тобшые» хитад хэлэн дээрэ оршуулха ханаатайгаар, монгол, хитад хэлэнүүдэй ярыанай /маягаар/ аялгаар, үгын удхыень ондо ондоо болгодогыень, болодогые тодорхойлон элишээрүүлхые ородожо, түрүүһэн хитад үзэгөөр монгол хэлэн дээрэ бэшээ. Хойто зүгтэй дайда дэлхэй, газар уһа мэдэхгүй дээрэһээ боложо, зохёол соо бэшээтэй Онён мүнэнэй нэрые хитад хэлэндэ «ё» абяанай үгүүлбэри бэшэгтэнэ «ё» үзэгтэй үгы дээрэһээ боложо, заһажа, Онон болгожо бэшээ. Онон мүнэнэй хамта бэшэгдэһэн, бурха дурдаһан нэрэ хайшаашаажа, хэзээ язаанай Хэнтэй хадын нэрые номой удхын ута уруу Бурхан-Халдуун нэрээр андалдаа.

1368 ондо Монголой хан түрын унахада, уйгар монголоор бэшээтэй эхэ бэшэгүүдэй хуу булта усадхагдахада (Ялбак Халбай, «Агууехэ Чингисхан», 2001 он, Улаан-Үдэ, 251 нюур), «Нюуса тобшо» хитад үзэгөөр бэшэгдэһэн байһандаа обёоргодонгүй бүтэн үлөө.

Агууехэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай хойно һүбэ-Баянголой эд хэрэглэгшэдэй нэгэдэмэлэй /сельпо/ түрүүлэгшын орлогшо, ороchon яһанай

нэрлэдэгые, Б.Р. Зориктуев зохёол соогоо тайлбарилхадаа, «төхүм» гэзын удхые: түрэл байра, түрэлхид гээд, бүри нарин сэхэ удхаараа эхэнэрэй түрэлхи орон гэнэ.

Туракинай хэлэһэн Онён гэжэ уһанай нэрэ буряадшалхада, эхын түрэлхид гэхэн үгэ, монголшуулай тэхүм гэзын эхэнэрэй түрэл орон гэшээ, дан ойро удхатай үгэнүүд болоно. Барга монголшуул энэ Хүнхэртэ нүүжэ эрэхэдэ, ороchon зоной Галгруй гэжэ нэрлэһэн голые Баргууджан болгоһон шэнгээр, Онён гэзые миин лэ оршуулжа, Текум болгожо орхёо юм бэшэ аал. Энэ далайн эрьдэ дүтэхэн газарые, Баргажан Онёо хоёр уһанай нэрээр Баргуужин-Төхүм гэжэ нэрлээшые Б.Р. Зориктуев мүнөөнэй ойлгосоор сасууджа үзэхэдэ, түрэлхи Баргажан гээд тайлбарилна.

Юрэнхыдөө ойлгоходо, иишэнхи Баргажанай хада уулын, тала гүбээгэй, уһа голой нэрэнүүд дээрэ дурдагдаһан Туракинай хэлэһэн шэнгээр эртэ сагай ороchon хэлэнэй факультеттэ хан /жа, мүнөөнэй хэлэн дээрэ гаргажа оршуулбал, урданай домогто яһалахан туһатай байха һэн.

Чингисхаанай уг изагуури Бүртэ-Шонын, Батцагаан хүбүүнһээ удаа дараалан гараһан Тамача, Хоричар мэргэн, Уужам буурал, Сальхачу, Ехэ нюдэн, Шинсочи, Харачу хүбүүд Баргажан Төхүм хүнхэртээ, ехэ баабайнгаа буусаар нүүжэ ябаашадые монголой түүхэшэнэй мэдэхгүй дээрэһээ боложо, һамга зэмгыень, үри бээыень дурдаашыггүйгөөр «Нюуса тобшын» хоёрдохи бүлэг соо оруулагдаа. Энэ үбгэ эсэгэнүүдэ нэрэ Боржигадый мэргэн Харачугай хүбүүн Онон мүнэн дээрэ Монгол орон нүүжэ эрэхэдэ, уг гарбалаа хөөрөжэ үгээшыень 1240 ондо бэшэгдэһэн «Нюуса тобшо» номдо оруулагдаа.

Ой модоор хушагдаһан, хадын хушуунуудай дунда, хойто зүгтэй Эргүн-хүн газарһаа Бүртэ-Шоно нүүжэ гараа гээд Рене Груссе «Чингисхаан» алдарт зоной ажамидалар. Москва: «Молодая гвардия» 2002, ном соогоо 9-дэхи нюурта монголшуул тала газарай зон болохоһоо түрүүн модотой хада газарта һууһан байгаа гэнэ. Рене Груссен дурдааша Эргүн-хүн Онён Туракска хоёрой золгодоһон газарай эрьюулгэ гүн гүнзэгы сээлэй нэрээр нэрлэгдэһэн хадын жалга. Энэ эрьюулгэ гүн гүнзэгы сээлдэ тэрэ сагай хэлэн дээрэ Эргүн-хүн гэжэ гү, али олон хэлэн дээрэ оршуулагдаа имэ нэрэ үгэжэ болоо.

Эртэ урда мүльһэн удаан сагта Онён мүнэнэй жалгаар хэдэн мянган жэл соо билтарма дүүрэн обоо собоо гульдаһан мүльһэнэй хайлажа эхилхэдэ, тэрэндэ хаагдажа, хэм хэмжээгүй ехэ уһан доогуурнь шарьян нэбтэржэ, баһал хэдэн мянгаад жэл соо үрэмдэн урдахадаа, эрьюулгэ гаргажа, Онён Туракска хоёрой золгодоһон газарта ехэ гүнзэгы сээл гаргаа. Тэрээндэ миңий абын сасуутан Онёной зүрхэн гү гэжэ нэрлэжэ, Онён мүнэнэй зээн-сабдаг эндэ байратай гээд ехэ мүргэдэг, шүтэдэг байгаа.

Шагдар БАДМАЕВ,
дайнай болон
ажалай ветеран.

Баргажанай аймагай
Баянгол нютаг.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

«Буряад үнэн» сониной 85 жэлэй оёе угтуулан

Үни хэзээнэй ойронь хүртөөгүй саарһад соо ушар боложо, «Үхибүүдтэ зорюулан мурнууд» гэжэ статья дайралдаба. Энэ статья үшөө 1989 ондо бэшгэдэһэн байна, тэрэ үедэ «Буряад үнэн» газетээ тарааха, уншагшадтаа захил хэхиень идхаха хэрэг эршэтэй ябуулагдажа байгаа ха. Үхибүүдтэ түрэл хэлээ шудалха шухала тухай хөөржэ, газетэдэмнай толилогдоһон шүлэгүүдтэ эдир уншагшадтай анхарал хандуулаха зорилготойгоор радиогоор хэлэхэ гэжэ бэлдэһэн аад, үрдээгүй, баһал аймагуудаар ябаһан байгаа бэээб. Олоһон статьягаа хубилгангүй «Буряад үнэндэ» толилхыень дурадханаб.

Николай Дамдинов «Гэсэр» гэжэ баатаршалгата үлгэрые үхибүүдэй, түрэлхидэйшье уншахаар хуряангыгаар хөөржэ үгөө. Энэнь «Буряад үнэнэй» январин 10-15-най номернуудта хойно хойноһоо гараа хэн. Арадай аман үгын энэ ехэ баялыгы ургажа ябаа үетэндэ хөөржэ үгэхэ гэшэ бэлэн бэшэ. Поэдэй нилээд ехэ зохёохы хүдэлмэри хэһэниинь уншагшадые урмашуулаа. Мэдээжэ поэт Гунгаа Гомбоевич Чимитов үхибүүдтэ зорюулан

«Багахан зүжэгүүд хомор гэлсэнэбди. Теэд ажалдаа зохёохы ёһоор хандахада яахаб. Жэшээхэдэ, Хэжэнгын хургуулида Бато Базароной «Зүгы» гэжэ зохёолоор зүжэг-балет табижа, үхибүүдые һонирхуулаа хэн», - гэжэ хөөрөө хэн. Энэниие хурагшад, багшанар анхаржа, шэнэ аргануудые бэдэрхээр байна ха юм. Республикымнай аха заха мэдээжэ уран зохёолшодой нэгэн РСФСР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Буряадай

Муу улаахан буруумни Эрьюулгэ бужагар Духатайхан. Эрхэхэн буруугайм толгойдо Эрхын зэргэ бишыхан Эбэрхэнүүд ургажа бултайба... Нүйтэ яндан мүргэлдөөшэдэй Нүрэг мал соо үгы хаа, Ама бээ тэдэнэрһээ Аршалха хашалангай үгы хаа, Муу улаахан буруумни Мухар зандаа ябахал хэн. Мүнөө үгын хүн ямар байха ёһотойб, болбосоролой үндэр

Манай республикын хургуулинуудта түрэлхи хэлэн болон литература зааха талаар һүүлэй хоёр жэл соо нилээд һайн хубилалтанууд боложо байна. Эдэ хубилалтанууд тухай «Буряад үнэн» газетын редакцияда хургуулин хурагшадтай эжы абанар, багшанар, эрдэмтэд, уран зохёолшод, бусад уншагшад ехэ эдбхитэйгээр бэшэдэг болоо. Илангаяа хурагшадһаа, студентнэрһээ бэшгүүдые абахадаа, бидэ ехэ баясадаг гэшэбди. Зарим эдир уншагшадтай өөһэдөө шүлэг гү, али богонихон рассказ бэшээд эльгээхэдэнь, бултадаа ехэ баясажа, эрхим зохёолнуудыень газетынгээ нюурта, эгээн хүндэтэй, уншагшын газетэ нээһээр хараха газарта толихо гэжэ оролдодогбди. Үхибүүд тухай газетэдэмнай ходо бэшэжэ байдаг. Хаана ямар шэнэ хургуули, хүүгэдэй саад нээһэнэб, ямар нютагта, ямар хургуулида пионернууд хүн зондо туһатай ажал эрхилнэб, түрэл колхоз, совхоздоо, шөф болоһон предприятинуудтаа ошожо, түрүү хүнүүдтэй, эрхим мэргэжэлтэдтэй уулзана гү, оршон тойрон байгааһаа улам гоё һайхан баян болгохын түдөө юу хэнэб, үндэр һаһатай болоһон үбгэд, хүгшэдтэ, дайнай, ажалай ветерануудта ямар туһа хүргэнэб гэжэ мэтэ барагдашагүй олон һонин мэдээсэлнүүд «Буряад үнэн» газетэдэмнай гаражал байдаг.

Түрэл хэлээ шудалжа, арад зонийнгоо ухаан сэдхэлэй баялигуудые халан абаха аргаяа улам һайнаар элдэдэг болоһон тухай түрэлхид бэшэнэ. 13 хубүүд, басагадай эжы - Эхэ-Герой Дарима Рабдановна Дамдинцыренова Хэжэнгэһээ манай газетэдэ шүлэг бэшэжэ эльгээгээ хэн. «Захья» гэжэ шүлэг соонь нимэ мурнууд бии: Хүтшэрһэн манайнгаа захьяе Хүүгэднай, шагнажа һонирхогты. Хайрата аба эжынэрээ Хайрлажа, хүндэлжэ хурагты. Ном бэшэг зааһан Номхон тэгшэ багшанарайнгаа Нэрэ хүндыень үргэжэ, Найдмтай ябахые оролдогты. Иимэ захьяа доро эжы абанар, эхэ эсэгэнэр бултадаашье гараа табихаар байһан байха. Арад зондоо хүндэтэй, ажал хэрэгтээ урагшатай ябаха гэшэ гэнтэ бии болоодхидог юумэн бэшэ, эдир залууһаа нэрээ гамнаха гэнэн арадай сэсэн мэргэн заабари энэл ха юм даа. Хорин аймагай Буламай библиотекые даагша нүүхэр Гынденова «Нютагай хүн зоной дунда, илангаяа ургажа ябаа үетэндэ түрэл нютагайнгаа түүхэ

ҮХИБҮҮДТЭ ЗОРЮУЛАГДАҢАН МҮРНҮҮД

тухай хөөрэхэдэ, ехэл удаханартай. Түрэл орондоо, түрэлхэн дайдадаа дурлал тоонто нютагаһаа эхитэй юм» гэжэ манай газетэдэ бэшээ хэн. Энэ бэшэгын «Үхибүүдтэ жэшээ болог лэ!» гэнэн гаршагтайгаар апрелин 20-до толилогдоо хэн. Тулдуунай дунда хургуулида түрэлхи хэлэ, литература заадаг багша Цырендулма Ивановна Ванданова үхибүүдтэ түрэл арадайнгаа баялиг дамжуулан үгэхэ гэжэ оролдодог гэжэ энэ нютагаһаа нүхэр Бадмаев бэшээ хэн: «Уран баян хэлээрээ урмашаха зэргэтэй!» гэнэн статьянь январин 16-да «Буряад үнэндэ» гараа юм. Манай Тулдуун хууринда 179 үрхэ айл ажаһуудаг, тэрэнэй 101-ниинь буряад айл. Теэд мүнөө жэлдэ «Буряад үнэн» оройдоо 41 айл захиһан байна. «Түрэл хэлэн дээрэ гарадаг газетээ уншангүй, яагаад мүнөө үе сагай эрилтээр хүүгэдые зүбөөр хүмүүжүүлхэ зорилго бөөлүүлдэгхэ байнаб», - гэжэ нүхэр Бадмаев голхорно. Энэ хургуулида түрэл хэлээ эрхим бэрхээр мэдээдэг хурагшад олон: 5-дахи классай Эля Очирова, Баярмаа Дамбаева, Хэшэгтэ Дабая, Лёва Цыдыпов, 6-дахи классай Галя Гомбоева, 8-дахи классай Аюуна Ивановна, 10-дахи классай Туяана Халбаева, Чимитцо Дамбиева болон бусад хургуулидаа түрэллитературын үдэшэнүүдые, викторина, конкурс, олимпиадануудые үнгэргэхэдэ туһалдаг.

Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг нүхэр Е.А. Николаевагай аша басаганиинь 51-дэхи хургуулида болоһон суглаан дээрэ үгэ хэлэхэдэ, Елена Алексеевна иигэжэ хэлэб: «Миний аша басаган Аня 1-дэхи класса хурана. Үхибүүдэй түрэлхи хэлээ үзэжэ эхилһэндэ ехэл урматай байнам даа. Түрэлхи хэлээ үзөөгүй хаа, тэдэмнай арадайнгаа түүхыешье, ёһо заншалнуудыешье мэдэхгүй ха юм». Аниин хүтшэн эжы зүбөөр хэлэнэл даа. Энэ хэрэгтэ уншагшадтаа «Буряад үнэн» али болохо туһа хүргэжэ байха. Жэшэнь, манай мэдээжэ уран зохёолшодой шүлэг, рассказуудые газетэмнай ходо толижо байдаг. Нёдондо жэлһээ хойшо «Үхибүүдтэ зорюулагдаһан зохёолнууд» гэжэ нийтэ гаршаг доро республикымнай аха заха зохёолшод зохёолнуудаа дурадхаа, уншагшадтай тэдэниинь урма баяртайгаар угтан абаа. Буряадай арадай поэт

шүлэгүүдэ газетэдэмнай гаргаа хэн. Тэдэнэинь дунда нимэ шүлэг бии.

ЖАМСА

Хотогор Ацагат
Холо аал?
Ходо гүйгөөд
Хүрэхөөр даа.
Ходо тишэ
Ябагшаб.
Хоноод, үнжөөд
Гарагшаб.
Базам гайтай
Хүбүүтэй -
Баатар мэргэнэй
түхэлтэй.
Зургаатайхан
Жамса лэ,
Зугаатайхан
шолмо лэ,
Манай Жамса
Хүхюун даа,
Малша эхын
Хүбүүн даа.

Эдэ шүлэгүүд манай газетын январин 5-да гараа хэн.

Үниинэй багша, уран зохёолшо, Социалист Ажалай Герой Цокто Номтоевич Номтоев түрэлхэлээ хүгжөөхэ, дэлгэрүүлхэ, арьбадхаха, баяжуулаха хэрэгтэ ехэл хубитага орулдаг. Томо-томо захатануудые, шэнэ шүлэгүүдые бэшэхэһээ гадна хурагшадтай, багшанартай уулзажа хөөрлэдэг, методическа заабари үгэдэг. Хургуулида үзэхэ учебнигүүд болон хуралсалай программа зохёоходо туһалдаг. Январин 22-то Цокто Номтоевой шүлэгүүдэ үхибүүдтэ зорюулагдажа гараа хэн. Тэдэнэй дунда «Эшгэн» гэжэ шүлэгын үхибүүдэй сээжэлдэхэдэ бэлэн гэжэ ханагдана.

Эшгэн жаахандаа хөөрхэн, Эрхэлүүлжэ тэрэниие

наадама,
Хотоол садаал хаа хөөрхы
Хорхойдо хорогүй, унтаана.

Томошог тэрэ болоходоо,
Тоомгүй гэшэнь аргагүй.
Унтари хэбтэри дэбһэхэ,
Утаһа таһара хибэхэ.

Эбэрээ ургуулжа эхилхэдээ,
Эшгэн тэхэ болохо.

Һахал ханжуулжа
захалхадаа,
Һархагар эрэ гэгдэхэ.

Март нарада Ивалгада, удаань манай редакцияда Ивалгын болон Түнхэнэй районуудай хургуулинуудай багшанар сугларжа, түрэлхи хэлэ зааха тухай зүбшэһэн юм. Энэ уулзалга дээрэ Цокто Номтоевич бусад асуудалнуудые дайрахатайгаа хамта иигэжэ хэлээ хэн:

арадай поэт Цырен-Дулма Дондоковна Дондокова түрэлхи хэлэн дээрэ бэшэдэг үхибүүдэй найруулгануудые суглуулжа, уншажа, сэгнэжэ, эдир бэлигтэй уран хурса мурнуудтэ урмашажа, нүгөөдүүлэнь эхэ хүнэй үрэлээр дэмжэжэ, дэмбэрлэтэй ажал ябуулжа байдаг. Өөрынгөө дурадхал, һанамжануудые постессэ «Буряад үнэндөө» бэшэжэ толилуулдаг. Буряад литературадамнай өөрынгөө уран бэлигээр шэнэ хуудалануудые бэшэһэн уран зохёолшодоо арад зомнай мартадаггүй. Мүнөө жэлдэ бидэ элитэ уран зохёолшод - Цырен-Базар Бадмаевай, Чимит Цыдендамбаевай, Даша Дамбаевай зохёохы намтарта зорюулан тусхай хуудалануудые гаргаа хэмди. Хургуулида үзэдэг номууд соо тэдэнэй зохёолнуудай бата найдамтай хуурия олоһоншые һаань, тэдэнэй ялас гэмэ шүлэгүүдыень уншагшадтаа дахин-дахин дурадхадаг байнабди. Жэшэнь, Цыренбазар Бадмаевай «Түрэлхи хэлээ» гэнэн шүлэгын анхарал татама.

Түрэлхи хэлээ
мэдэнгүй гэжэ
Түбһэн хүн намай
зэмлээ хадаа
Сэдхэл зүрхэндэм
эритээр хүржэ,
Сэнгүй муухайгаар
доромжолхо даа.

Буряад хэлэн -
Байгал далай,
Бурьялма эршэтэй
аршаан гэлэй,
Алтан дэлхэйдэ
мандаутгай!

Түрэл Буряадаа түүрэн магтажа, Чимит Цыдендамбаев үхибүүдтэ зорюулан ухаан сэдхэлдэ гансата хадуутдама шүлэгүүдые бэшэдэг байһан.

хэмжээндэ гараһан хүн юутээр жэшээтэйб гээд «Эхигүй шүлэг» соогоо хэлэһэн байдаг:

Дуу хүгжэмэй һайханиие
Дууһыень мэдээдг хүн бүхэн,
Эрдэм бэлигтэй үндэрые
Эрэлхэгээр дабаһан хүн бүхэн
Һамаараар дүүрэн

борбоостойе
Һануулдаг юм намда
ходоодоо...

Хүгжэм дууе эрдэмтэинь
Хүсдөөр шудалан ойлгоһон,
Хүбүүд, басагадаар ехэ олон
Арад бүхэн намдатнай
Алтан борбоосгойгоор

барсайһан
Асари хушые һануулдаг.
Эршэтэ солгён хоолойтой
эрхим поздүүдэймнай нэгэн
байһан Даши Дамбаевай шүлэгүүд, дуунууд арад зониймнай сэдхэл зүрхэндэ ходоодо байхал:

Байгалай эрьдэ түбхинэн
жаргаһан
Баянхан байдалтай түрэлхэн
араднай
Ашата Ленинэй сэсэнхэн
заабаряар
Алдарта холо руу зорингой
дабшана.

Эдэ үгэнүүд мүнөөдэр бэшгэдэһэндэл соностоно. Майн 30-да манай республикын байгуулагдаһаар 65 жэлэй ой гүйсэхэнь. Хубилган шэнэдхэлгын эршэтэ долгид ажал хэрэгүүднэй урагшатай, партингаа XIX Бүхэсоюзна конференцие нэрэтэй хүндэтэйгөөр угтахын түдөө Буряад оромнай зоримгой дабшанал.

Уран зохёолшодойнгоо бүтээлнүүдые үхибүүднай, уншагшаднай мэдэхэ зэргэтэй гэжэ ханаад, этигээд, «Буряад үнэн» саашадаашье энэ үрэ түгэс ажалаа ябуулжа байха.

Р.ГАРМАЕВ.

1989 он.

Шог ёгто

Урид би хэсэг мал алдажархёод, бэдэржэ нурагшалһаар ябажа, хилэ хизаар гарашан байбаб. Бэдэрхэн малаа олонгүй, эрьезд бусаха юм гү даа гэжэ байтарни, хэсэг адуун, гэмээн, үхэрнүүд хилэ дабахаар ябажа ябана. Зай хөө, манай Монголой хүрэг малай хилэ дабаад ябашабалын, эзэнийнь олохогүй болохонь, эзэндэнь олгожо үгэхэ гэжэ бодоод, эрьюулжэ туужа ябаха зуураа, айлай байбал, буужа хэлээд, адуушан, малшаншье ябашалын, уулзажа хэлээд, аргал түүгээшэн, убанда ошошоншье ябаа наань, ошожо хэлээд лэ ябахал даа.

Манайхи тэрэ хошуунай тэдэ айлайхи малаа алдан хүнэй байбал, ошожо аба гэжэ захяа заабари үгээр харихадам, бүтэн жэл соо эзэн оддобогүй. Хойто жэлын баһа Гүнэй хошуунай Дондог тайжа гэжэ хүн яһала олон адуу, тэмээ, үхэр алдажархёод, бэдэржэ урмаа хухараад байна гэжэ дуулаад, дам хүнөөр мэдээ ябуулааб. Удангүй нэгэ танихагүй хүн хүрээжэ ерээд, мэндэ амараа мэдэлсэжэ, сай уужа нууха зуураа:

- Зай, би эды шэнээн адуу, тэмээ, үхэрнүүдэ алдаад, жэл гаран боложо байгаа хүм, ойрохоо бүдэг бадаг нураг замай хүнөө дуулааб. Танда хараһан дуулаһан юумэ юун байнаб? - гэбэ.

Тиихэдэнь би: - Танай аддар хэн гэдэг бэ? - гэжэ асуухадам, «Дондог», - гэбэ.

- Танай мал ямар зүхэтэй мал бэ? - Минии мал тиймэ, иймэ, - гээд хэлэхэдэнь, тоо, зүхөөрөө тааража, тэрэл хүнэй мал яаха аргагүй мүн болошобо.

- Танай мал манайда байжа магадгүй. Сай уужархёод, ошожо хара, - гэлэйб.

Дондог гуай намтай суг ябажа, малай бараа харахатайгаа зэргэ мори, тэмээгээ үбэ зүхөөрнь танижа, баяртай, хөөрөөтэй болоод, сайбар жороо морёо намда шан болгожо үгөөд, малаа туугаад харяа нэн.

Тиигээд арба хоноогүй байтар тэдэнэй хошуунай нэгэ туһамарша занги дабхижа ерээд, мэндэ амаршьегүй байхадань:

- Намаар яаха гэбэши? - гэхэмни: - Яаха юу байдаг юм бэ? Шинии хулгайн лэ хэрэг бээ, - гэнэ.

- Юун хулгайн хэрэг? - Нёдонон жэл ши манай нютагһаа хэсэг адуу, тэмээ, үхэр туужа ябажа байһан хүн ши бэлэйлши. Манай ноён малыешни хуряан абажа, шамайе барижа хэлээхэ, - гэжэ занабал даа.

Ноёнтон эзэгүй хээрэнэ олоһон малда эзэн нууха гэжэ арга башар гаргажа байгаа юм байна даа. Бууха эзэнтэй, бусаха замтай малай эзэндэ ошоод байхада, тэрэндэ юуншье гэжэ хэлэбэл яаха юм бэ. Шамда нэгэшье үнэн үгээ хэлэхэгүйб даа гэжэ бодоод, мордоод дабхяаб. Ошоһонни гурбан зэргэлээ холо зайтай сэргэтэй дүнхэгэр сагаан гэр байна. Ошоод ороходом, ай, бү харагда!

Торгон дэгэлтэй, Майга хүлтэй,

Шүрэ залаатай, Шэрүүн харасатай, Шэрбээ һахалтай, Арһан бэһэтэй, Атигар нюргатай, Хотигор уусатай, Согсолзуур зантай, Сэндэгэр гэдэһэтэй, Хонин шара нюдэтэй, Хожогор халзан толгойтой, Үүдэн шүдэнийнь онгойһон, Үлэһэн хэдын мэлиһэн, Банза модо бэлдэнхэй, Балбажа сохихоо эһэнхэй Пагжагар шара ноён нуужа байна. Орон сасуугаа амарые айладраһамни, мэндын харюугүй: «Шинии нэрэ хэн бэ?»

Эшгэ, хурьган, элжэгэ, луус' Эгээшье байгаагүй юм даа. - Шамайе ямар нэрэ, зүхэтэйн тоолоод орхи гээ бэшэ гүб. Хэдышье бодоходо, хушуун мал хэдэ хэдые абаашаабы гэжэ асуужа байна. Яг үнэн зүбөөрын хэлэхэгүй наа, толгойгүйб гэжэ бодожо бай. Атан, энгин, ботого, тором нилэһэн Арбан табан тэмээ Азарга, шүдэлэн, дааган нилэһэн Хорин табан адуу Гунан, гунжан, буруу, тугал нилэһэн гушан үхэр - Бүгэдэ дээрэнь далан бодо абаашааб, - гэлэйб. - Энэ мал бүгэдээрэ байна гү? - Бүгэдээрэ байтагай бүридэхын

Энэ хугасаанда эзэнийнь гараагүй юм. Иигээд өөрөө хэрэглэжэрхёоб, Тиймэһээ түлэжэ шадахагүйб. - Түлэхэ ёһотойлши даа. Шамдашни гэр

АЛДУУРҢАН МАЛ ХИЛЭ ДЭЭРЭНЭЭ АСАРҢАН ТУХАЙ

Хэлэ», - гэжэ байна. Эжыдэ болбол хүбүүн гээшэб. Эхэнэртэ болбол нүхэр гээшэб. Хүбүүндэ болбол аба гээшэб. Хүндэ болбол Лубсан гээшэб. Хаанда болбол Халтайжаб, Хара зондо Тустайжаб, Ноёндэ болбол Нохойжаб, Нохойдо болбол Дүрсэгүйжаб, Дэндүү хэбэл Дэлсэжаб, Тэсэхэ байбал Хабтагайжаб гээшэб, - гэжэрхидэмни ноён: - Энэшни юун гээшэн булай нэрэтэй, бузар үгэтэй булаша гараад ерэнэб, - гэжэ байна. - Би булаша юм наа, ши түлишэ мүнши, - гэжэрхёоб даа. - Юун гэнэш, хөө, ши муу богоол намтай зүридэхэ гүш? Ши нёдонон жэл манай энээгүүр олон мал намнажа ябаһан оргодол хулгайшан мүн бээш даа, - гэбэ. - Би олон мал үдэжэ ябаһан оргодол хулгайшан бэшэлби. Үсөөн мал туужа ябаһан юрын лэ хүнби, - гэжэрхибэб. - Аа, тиймэ байхабши - и? Ямар янзын мал туужа ябаабыши? - Тэрэ бүгэдэнь алиниень хэлэжэ барахабиб?

Тэмдэгтэйһэнь ганса нэгэ хэлэбэл, ноёо бүхэтэй атан байгаа. Нолжогор эбэртэй саршье байгаа. Нольби шэхэтэй мориншье байгаа. Ноёлон наһатай азаргашье байгаа. Ботого, торомшье харагдажа байгаа. Бойлторготой буруушье үзэгдэжэ байгаа. Дааган, шүдэлэншье байжал байгаа. Халтайжаб - хал гү, али үгытэй тайжаб гэнэ. Тустайжаб - тухатай тайжаб гэнэ. Дэлсэжаб - сохимоор Жаб, Хабтагайжаб - хаа-яагүй ябамаар, дэлгэр баймаар Жаб гээшэб гэжэ ойлгуула.

аргаагүй болошоо бшуу даа. - Яһан бэ тэдэшни? - Яаха юун байха бэ, ноёнтомни. Үри зээли табижа, Үдэр хүниие үнгэрөөжэ, Үшүүхэн амыа гэжээжэ, Үгэжэ, абажа байдаг Ядуу хоонон болоод, Янза бүрингөө үри зээлидэ Хангай дэлхэйн хайрлаһан юумэ гээд, Хамаг амитанда тараажа үгөөд гүйсөө бэлэй. - Түлэхэ гүш, аа? - Түлэхэ шадахагүйб. - Юундэ түлэжэ шадахагүй хүмши? - Яагааб гэжэ би түлэхэбиб? Замаа алдажа Забхаржа тэнэжэ, Хи халхи хүрижэ, Хэтэ нютагһаан гаража, Хилэ дабажа, Хэлэ буруутанай гарта орохо гэжэ байтараа Хайрлаха эзэнгүй Хайран хайхан адуу, үхэр Халха нютагһаан гарахань, Хаританай олзо болохонь Манай монголой зөөри юм, Мал хүрэгымни хэсэг юм гэжэ бодоод, Эзэнгүй мал, Эзэгүй хээрэ Хэн хүнэй олзо, Хэрээгы ноёдой эдишэ, Хирээ, нохойн хоол болохонь гэжэ бодоод, Хайрлажа хара буухадаа, Хаяжа орхижо шадангүй, Эзэндэнь олгожо үгэхэ гэжэ Эрьюулжэ туужа абаашаашье наам, Луус - элжэгэн гүүн хоёрхоо түрэнэн эриушэ (ортоомо) агуун. Ородоор мул.

байра гэжэ юун бии юм бэ? - Гэр орон гэжэ баярлуулха юумээршье бага бшууб даа, ноёнтомни. Ороһон хүндэ амсуулха сайгүй, Олон хүндэ нууха зайгүй, Үндэр хүнэй тулаад зогсожо болодоггүй, Үбгэн хүнэй дараад нуужа шададаггүй, һаратай хүни гэрэл хэрэглэдэггүй, һалхитай үдэр хамуур хэрэглэдэггүй һархинсаг муу тоонотой, һарьмай соорхой бүрээһэтэй, Алда хүрэхэгүй уняатай, Ханьн уулзабари нилэдэггүй, Хаагдажа үгэдэггүй хаалгатай, Хаяжа болодоггүй үүдэтэй, Бүһэлжэ хүрэдэггүй бүһэлүүртэй, Бүтөөжэ болодоггүй үрхэтэй. Буулгажархибал, бодожо үгэдэггүй, Бутаршабал, эблэжэ үгэдэггүй, Шэрүүн халхинда хамхуул шэнги, Шэбэрээ бороодо шүүр шэнги Халуун наранда һүүдэртэнь хэбгэлэз, Хайруу хүйтэндэ нэмэридэнь хоргододог Хара боро муу гэр нэгэтэйлби даа. - Аа, тиймэбши, хөө. Шамдашни эд хогшол гэжэ юумэ байдаг юм гү? Гэртэ, газахитайгаа бүгэдэнь ниилүүлээд хэлэ, - гэжэ байна. - Хагархай тогоо, Сахаригүй тулга, Хабшадаггүй хайша, Хабхаггүй домбо, һэнжэгүй гүсэ, һэтэрхэй аяга, Соорхой шанага, Шуурхай табат, Эшэгүй мухар хутага, Эригү гэлгэр хүхэ, Эбдэрхэй хара абдар, Үмхирхэй һарьмай нэхы,

САГ ХЭДЫ БОЛОО ХАБ?
Бүри урдань, зүблэлтэ засагай тогтохоһоо урид болоһон ушар юм ха. Дээдэ Баргажанай харьяата нютагуудай нэгэндэ ажаһуудаг адууһа малаар элбэг Баяндайн Бата гэдэг шадалтай баян хүн хүсэд таргалһан бүлэг гунан, дүнэн үхэрнүүдээ Шэтэдэ худалдахаар туужа гараһан юм ха. Аян замаа урагшатай һайнаар дабажа, абаашан малаа һайн сэнгээр худалдаад, хотын дэлүүрнүүдээр һайса дэһшэжэ ябахадаа, сууга Павел Буренэй хармаанай гоё часы худалдажа абаа гэдэг. Нютаг нутаараа түрүүшынхэе часьтай болоһондоо бүришье баярлаа, омогорхоо юм ааб даа. Шэнэ, гоё хайхан мүнгэн гэнжэ оһортой часьгаа хирэ-хирэ болоод лэ һонирхон хаража, сэдхэлээ огто хананагүй ха. Бусаха замдаа поезд соо үнөөхи Батамнай эжлүүдгүй тэрэл часьгаа абажа хараа, шэншэлээ юм ааб даа. Энэ үедэ хүршэ

һууһан танил бэшэ аяншаниинь тэрэндэ хандажа: - Зай, үетэн, хэлыт, часьтнай хэды болобо гэшэб? - гэжэ асуухадань, Баяндайн Бата дээрэлхүүгээр толгойгоо хийсэйлган часьһаа хабхаг нээгээд: - Утань богони дээрээ гарашанхай, тяс-тяс гэжэ байна, - гээд харюусаа юм гэлсэдэг.

ГАХАЙН ЭДЕЭН ХАЯА
Минии нэгэ түрэлэй хүбүүн Захааминһаа һамгатай. Жэл бүхэндэ зунай сагта гэр бүлөөрөө хадамуудтаа айлшалаад ерэдэг. Захаамин ошоходоо, тэндэхи хүн зоной ёһо заншалаар һонирхохоһоо гадна, илангаяа эдэе хоол бэлдэхыень һайнаар хаража хадуужа абанхай бусадаг, гэртээ ерэхэдэ, бидэндээ тодорхойгоор хөөрөжэ үгэдэг заншалтайгша. Үнгэрһэн намар нагасымнай ехэ хүбүүн һамгантайгаа аймагай түб Нарһата ошоходоо, үхибүүдээ хүгшэн эжыдээ орхёод ябаһан байба. Үхибүүдын һамааруулжа, сада-

хамтаһаа уридшалан: - Эжы, оо, эжы, хүгшэн эжымнай бидэниие гахайн эдеэгээр хоолуулаа. Амтатай гэшэнь. Би аягатай зутарыень хуу эдеэб, - гэбэ. Эжынь абаһаар ойлгожо ядаад, хүгшөөдэйһөө лабан асууба ха. - һонинойхиие зутаран бэлдэжэ үгөө һэмби. Гахайн эдеэн гэжэ юугээ хэлэнэб. Харахадань, гахайда бэлдэһэн хоолдо ади байгаа ха юм даа, - гэжэ энеэгээ нэн. **ЗАГАҺАНАЙ АМТАТАЙ БАЙХА ГҮ?**
Энэ арбаад жэлэй саада тээ болоһон ушар. Дэлгүүрэй харымсаан дэлисэтэйгээр ерэжэ, салин түлбэри саг болзортоо үгтэхэгүй, хэсүүхэн үе хүрэжэ ерэнхэй байгаа. Энэ үедэ жэлэйнгэй уялгата амаралгада гарахадаа, хүдөө нютагаа эрьежэ ерэхэшье хүндэ нэн. Тээд би городой ехэ дэлгүүртэ

Владимир ЖИГЖИТОВ
ажалладаг нютагайнгаа басагадтай уулзажа, мяха худалдаһаа тухай хэлэбэб. Басагадшье арсалтагүй зүбшөөжэ, эрэ хүн хадаа мяха асарха, сабшуулахадаа тухатай байха гэжэ бодомжолоо ха. Энэниеншье би ойлгооб. Абаһаар дэлгүүртэ юумэ наймаалжа үзөөгүй аад, аягүйрхэхэ ушар байгаал ааб даа. Тээд түрүүшын долоон хоногой үнгэрхэдэ, бусадһаа илгаруулхын аргагүй мяха наймаалжа наймаалагша болонхой байбаб. Дэлгүүртэ мяхан элбэг, наймаан шархуугаар ябадаг байгаа. Зунай сагта хүнүүд мяха ехээр абахагүй, нэгэ хоёр лэ шанахаар шэлэхэ. Яахабши. Худалдаа абагшадайнгаа хэлэһэн эе үгөөл аабзаш. Нэгэтэ үдэрэй тэн багаар мяха наймаалжа байһан бидэндэ хараха янзада томоотой, баян, зөөритэй хүнэй һамган ха гэхээр гоёжо хубсалһан эхэнэр ойртожо ерээд;

Бүглөөгүй хабшаг,
Бүлүүргүй хүхүүр,
Бүрэлүүргүй нуулга,
Бүрэлүүргүй малгай,
Төбшөггүй самса,
Хангирхай дэглэ,
Улань соорхой гутал,
Уринхай таһархай шэрдэг,
Үрөөнэн түрингүй үмдэн,
Үнэгүй сооршохон оймһон,
Эшэнь хугархай тармуурхан,
Эбдэрхэй болошоһон хүрээ,
Аргал тогтодоггүй бургааһан һаба,
Ашаа даадаггүй мужагар тэргэ -
Иймэрхүү эд хогшоһтойб даа, - гэбэб.
- Шамдаһни эсэгэ, эхэ, эхэнэр, хүүгэд,
Эд мал газар дээрэ гэшхэжэ, хүдэлжэ
байдаг юмэ юун бии юм бэ?
Хангайн үбһые хороодоггүй,
Хажуугаархи малтай ниилэдэггүй,
Хажиг* гээшэнь яаха аргагүй,
Зожиг** гээшэнь жэгтэйхэн,
Хазагар долоон хэдыхэн хонитой,
Хюһаран һаагдадаг үсөөн ямаатай,
Үтэһөө һаладаггүй ганса энгитэй,
Үездээ бодооггүй нэгэ бухатай,
Үрөөһэн хүхэтэй холжогор үнезтэй,
Үбдэгөө холгоһон үтэлһэн моритой,
Хараха нюдэггүй хохор болошоһон,
Хазаха шүдэггүй хүгшэн болоһон,
Харайха хүлгүй мухар болоһон,
Һүүһын бөөгнэнһэн,
Һүүдэртэйгээ хэрэлдэнһэн,
Хаяһнаа холодожо шадахаа болиһон,
Хаа яа худалаар хусажа байдаг
Хазагар зүнэг нохой нэгтэйб даа.
Өөрын эсэгын хубида гэжэ хэлэбэл,
Үлгытэй байхадамни нүгшэнһэн юм
бэлэй.

Зали мэхээр муухан,
Зан абаряр таагүйхэн,
Залхуу хойрго гээшэми
Яаха аргагүй болоһон -
Иймэрхүү амьтанби даа, - гэхэдэм,
ноён:
«Ши ямар айхабтар сэсэн сэлмэг
эрэбиши, ээ?!» - гэбэ.
Сэсэн үгэ сээжэдэ байдаг,
Сэсэг набша уулада байдаг,
Хошон үгэ хоолойдо байдаг,
Хонхо дамаар ламанда байдаг,
Хоёр гэдэг тоодо байдаг,
Хонгор гэдэг адуунда байдаг,
Хоморой баян хаануудта байдаг,
Хооһон ядуу хара зондо байдаг,
Хоротой ябадал ноёдто байдаг,
Хомхой сэдхэл баядта байдаг
юм байна бэлэй, - гээд табижархёоб.

Ноён:
«Ши ингэжэ хаагуур хаагуур ябааб
гэнэш даа?» - гэжэ баһа асууба.
Хамаг баян,
Хануй хүнүй
Хараа юрөө
Хангал чингэл
Халзан бөзөнхы
Шара тала
Шархайн хүнды
Тэхын эбэр
Тэрэг шаазгай
Гуна гулдах
Гурбан эрезн
Дүрбэн сагаан
Ойгол сойгол
Олимон толимон
Хони майлаха
Хоёр загал
Дүнжэ мөөрэхэ
Дүрөө ханхинаха
Хүрин тохойн булаг
Хүйтэн хүндын эхин
Хүрин азаргын нюрган
Хүдэр гэлгийн хаан шэрээ.
- Хэн хэнтэй уулзажа ябаһан юм бэ?
- Хэрээ Дэндэв,
Хэлтэги Жамсаран,
Хэлэгүй Гочоо,
Хилэн Хобол,
Гэлэн Дүүбэй,
Уулын Улаан,
Мухар Ягаан,
Сэхэр Сиилэн,
Долоодын Ёндон,
Дабхарай Ёндэн,
Да бээлын Дабхайсамбуу,
Дарга Бандийн Хуаа соохор,
Мүн шабиин хошуунай
Мэнгэтэ наһан,
Мэнтэг Заан,
Мижид Арсалан,
Минжуур абарга,
Дампил оргодол,
Дансаран шэрэгдэл -
Иймэ хүнүүдтэй уулзажа ябааб, - гэбэб.

- Ши газарай хаанаһаа иимэ олон
бүхэшүүлтэй танил болоһон хүмши?
* Гүлэрдэг - сабиһалаагүй нюдөөр шэртэдэг.
** Хуушантай - хуушан үбшэнтэй.

- Газарай хаанахиинхи юу байхаб даа.
Даншаг долоон наадамаар барилдажа
түрүүлээд, дархан абарга соло олохо
жэлдэмни удаа дараа долоо, найман,
юһэн дабаанда бүгэдөөрөө намда гуд
татуулан унаһан юм аа. Тиигээд лэ
абарга гуай гээд лэ һүйд болохо болоһон
юм, - гэбэб.
Тэрэ үедэ би иимэ ташууртай, хэтэ
хутагатай ябааб. Ноёнойдо ороходоошье
ташуураа баряад ороһон хүм.
- Шамда энэ хэтэ хутага ямар хэрэгтэй
юм бэ? - гэнэ ноён.
- Тамхи татахадаа, аһааха гэжэ хэтэ
абажа ябадаг юм.
- Тэрэшье тиимэ гэе. Тезд томо ташуур
юундэ хэрэгтэй юм бэ?
- Тураһан бээдэ тулгуур болохо.
Тулгарһан дайсаңда багажа болохо. Агта
мориндо шэмэг болоно. Алда бээдэ гоёлто
болоно гэжэ барижа ябадаг юм - аа.
- Зай, тэрэшье тиимэ байжа магад. Тезд
яхаха гэртэ ташуур барижа орожо
эрэбш?

- Яаха юун байха бэ, ноёнтомни,
Газарта унаад хухалжа магадгүйб.
Гайхал эрэ абаашажа магадгүй.
Нохойн дайрабал, хани болохо.
Ноёдой ороһон хойно хэрэг болохо, -
гэжэ бодоод, барижа орожо эрээлби
даа, - гэхэдэм, ноён залд гэжэ бахардаад,
гаража ябашаба. Ноён газаа гараад:
- Тамни, һүйд болохоёо байна бигуу.
Айлай хүнүүдые ерүүлхэ, түшэмэлые
ябуула, - гээд мэгдэжэ, сэдхэлээ
түгшэжэ байна хэбэртэй. Тэрэ зуура би
нилээд зон орожо эрээд, барижа абаха
юм хаш гэжэ бодожо хуугааб. Тиигэтэр
малгайдаа залаатай, үдэтэй залуухан
түшэмэл хэбэртэй хүн орожо эрээлэй.
Хойноһон ноён орожо эрээд:
- За, хөө, түшэмэл, энэ нэгэ хэлэ
аманиинь хүсэгдэдэггүй, хэһэн хэрэгын
мэдэгдэдэггүй хэсүү дошхон эрэтэй
уулзаад байнаб. Энэһиние ушарын
оложо, хужарын тунгаажа, хэрэгын
шүүгээд, хэдэ банзадамар юм бэ, нэгэ
тээшэн болгоод орхи, - гэжэ хэлэбэ.
Түшэмэл нам руу хаража нэгэ бага хуужа
байһанаа:
- За, та яһан гэнэб, хэрэгээ мэдүүлэл
даа, - гэбэ. Би ингээб, тиигээб гэжэ
түрүүшынхией хэлэжэрхибэб.

Түшэмэл:
- Танай янзые ажаглахада, эгээн нэгэ
эды тэды олон бодо мал хулгай хэхээр
оргодол хүн баймааргүй шэнги байналта.
Хэлэжэ байгаа үгыешни шагнахада,
хэдэр дошхон шэрүүн хүн шэнги байха
юмта. Үнэн голһоо иимэ хэрэг хэһэн
байна гүт? Эндүү худал яраад байна гүт?
Та яг үнэн зүбөөр намда нэгэ
хэлэжэрхихгүй гүт? - гэжэ байна.
- Минии үнэн зүбье энэ гэр соо
хэлэхэдэ, хэншые үнэншэхэйгү байха даа.
Хэрбээ та ухаантай түшэмэл хадаа үгэ
изагууриемни үнэн голһоо мэдэхэ гэжэ
Банзадаха - бургааһаар гү, ташуураар
сохиго хэхээхэ.

байгаа болбол, танай хошуунай Дондог
тайжа гэдэг хүн бии байха, тэрэ хүн лэ
һайн мэдэхэ, - гэжэ хэлээб. Тиигээдэм,
ноён ехэ олзуурхажа байгаа болоһтой,
Дондог гуаие бушуухан дуудаад ерэхые
элшэ эльгээбэ. Тэрэ зуура ноён нам руу
хургааһаа заажа:

- Ши, хөө, үнэн үгээ хэлэхгүй
хэрүүлшэ нохой, зоргон соогоо
зурилдэжэ, гажа буруу ааша гаргажа бү
бай. Гол нютагай тохитой томоотой хүнэй
ерээд, шиний урда хэһэн хэрэгые
элирүүлээд, мүнөө хэһэн хэрэгыешни
гэршээдэ үгэхэдэ алда зоболгон дээрэ
аргагүй минии банза шаахайн амгые
үзэнэ бээш даа ши, - гэжэ ташаганатар
хүхэржэ байгаа һэн. Бишье тиигэхэл
байхамни даа гэжэ бодожо хуугааб.
Дондог гуай ерээ, ерээ гээд лэ
шууялдашаба. Хэдыхэн хоногой урда
намһаа абаад ябаһан Дондог гуай орожо
эрэһээр ноёной амар мэндые халта мүлтэ
мэдээд, нам тээшэ хаража:

- Зай, һайн ябажа байна гүт? Хаа
хүрээжэ ябанат. Ямар хэрэгээр ябажа
байнат. Эсэжэ, зүдэржэ ябана гүт? - гээд
лэ зай забһаргүй юумэ болобо. Тэрэ үедэ
ноён Дондог гуай тээшэ нэгэ хилайн
хараад:

- Дондог гуай, та энэ хүниие таниха
юм гүт? - гэжэ асууба.
- Ганса таниха бээш, - гэбэ Дондог гуай.
- Ямар газарта энэнтэй танилсаа юмта,
- гэжэ ехэ энгэрхүү маягтайгаар ноён
дуутараад абана.
- Хаана энэ хүнтэй танилсаабта гэнэ
гүт, ноёнтомни, биһни нёдонон жэл
олохон адуу, тэмээ, үхэрөө алдажархёод,
бэдэржэ сүхэрөөд байтарни, энэ хүн
минии малаа алдаһые дуулаад эрэгжэ
уулза гэжэ замай хүнөөр захижа,
тиигээд минии ошоходо, манай малые
хилэ дабаха гэжэ ябахадань, дайрадажа,
асаржа, жэл тойрон харюулаад, энэ жэл
гараһан ботого, унага, тугал нэгышые
хороонгүй, бүрин бүтэн байлгажа
байгаа намда үгөө юм. Тиигээд би һайн
аша туһада баярлаһанда сайбар хороо
морёороо шагнаад, малаа асарһаар
хэдыхэн хоножо байнаб. Тиигээ бээш
даа, хүбүүн, - гээд, нам руу хаража
энемсэгээлээ. Тиигээд заахан хуужа
байһанаа Дондог гуай:

- Хай, мэдэнгүйб, манай хошуунда энэ
хүн шэнги һайн хүн дээдэ талаар лаб лэ
байхагүй даа. Харин доодо талаараа
ямар байдаг юм даа, - гэбэ. Дондог
гуайтай хуймалдажа байжа минии муу
үзэхэ гэжэ байһан долгонгуур ноёной
эссэй муу хэрэгын бүтэхгүй шэнжэ
элиржэ, эльгэһиний эмтэржэ, зүһэн
улайржа, зүрхэһиний догдолжо, газар
шагаажа, гайхашаань таһаржа, хүл-
һэһиний адхаржа, голын харлажа, гом-
долын таһаржа хосорһонийн тэрэ
бэлэй.

«Орчин үеын аман зохиол»
гэжэ суглуулбарһаа абажа, халха
монголһоо А.ТАПХАЕВ буряадшалба.

- Мяхан хаанаһааб? - гэжэ
асууба.
Би үни тагалдажа байнгүй,
сэхэ руунь: «Яруунаһаа», -
гэбэб.
- Ай, тэрэ Яруунадаһни
нуурнууд элбэг гэлсэгшэ. Булта
загаһаар элбэг. Тиимэ гү, - гээд
батаһан асууба.
Би дуратайханаар тиимэ
гэжэ зүбшөөгөөд, ямар зүйлэй
загаһатайень хөөрөжэ оробоб.
Тэрэмни бага ээргэ
шагнаархаад:
- Загаһатай нуурһаа
ундалһан һаа, мяханиинь
загаһанай үнэртэй, амтыень
шэнгээһэн байгаа ёһотой, -
гэжэ сэсэрхэбэл даа.
Би гайхыхыса ехээр гайхаад:
- Та юугээ хэлэбэ гээшэбта.
Манай Буряадай нуурнууд-
ташые, гол, мүрэндышые зага-
һаа байхал. Уһанһаа малай
Мяхан загаһанай амтатай
болдог юм гэжэ дуулаагүйлби,
- гэбэб.
Тэрэмни бүри бүдүүзгэй зан
гаргаад: «Би мэдэхэл хадаа
хэлэнэб», - гээд, бүхы бээ
годилзуулан, матаргайгаараа
гуйбалзаад, саашаа гэшхэлээ
һэн.

**АЙ БУРХАН,
БАРХАН
ҮНДЭРНАЙ
ЭНЭ ЛЭ**
Зүблэлтэ засагай үедэ манай
Дээдэ Баргажан гэхэ гү, али
аймагай түб Хурамхаан руу үдэр
бүхэндэ томо АН-24 түхэлэй
самолёт ниидэжэ, Улаан-Үдые
нилээд ойртууланга бэлэй.
Зунай зулгы дулаан
үдэрнүүдэй нэгэндэ Дулма
хүгшөөдэй Дугармаа зээ баса-
гантайгаа Улаан-Үдэдэ ажа-
һуудаг үхибүүдтэй айлшалжа,
эрьежэ үзэхөөр ошобо ха.
Талаан болоходо, самолётто хүн
үсөөн, зохид салуу байба.
Биледээ абаһаар самолёт соо
орожо, урдуурхана, сонхын
хажууда хуури абажа нам хууба.
Улаан-Үдэ хүрэхэ хүнүүдэй
бултыень багтаһан самолёт
ниидэжэ тээшэ мотоороо абя
гаргаһаар, урагшаа дабшажа
захалба. Дулма хүгшөөдэй ехэл
баяртай, самолётгүй сонхоор

оршон тойроние шэртэн
харана. Тиигэжэ байһан аад, бээ
хүнгэлхэ үень хүрээжэ ерэбэ
хэбэртэй, ехэл мэгдүүгээр хүршэ
һууһан һамганһаа самолёт
соохи асуужа мэдээд, яарал-
тайхан зоной дундуур саашаа
ялхиргаба. Стюардесса басаган
хүгшөөдэе угтажа ошоод:
«Самолёт үндэрөө гаталаагүй
байна, хүлээгты», - гэжэ ородоор
хэлэхэдэнь, хүгшөөдэй хаанаһаа
мэдэхэдэ, өөрынхээрээ ойл-
гуулхые оролдобо. Хүгшэн
эжынгээ абя дуулаһан Дугармаа
түргэн ошожо, аргадаба. Тезд
хүгшэн өөрынхээрээ, Сухал-
дахадаа:
- Ши намайе ойлгоногүй гүш.
Үмдэн соогоо гарга гэе гүш.
Аэропортдо байхадаа, ошое
гэхэдэмни, һүүлдэ, һүүлдэ, потом
гээд урагша абаагүй һэнши, -
гэжэ гэмэрбэ. Дугармаа аргая
барахадаа, хүгшэн эжыгээ
номгоруулаха гэжэ шиидээд:
- Харана гүт. Доромнай
Бархан ууламнай сэхэ шобхойжо
харагдажа байнал. Бархан үндэр

баабайгаа оройһоонь бузарла-
хатнай гү? - гэбэ. Хүгшөөдэй
доошоо харахадаа, саһан
дуулгатай хадануудай тоогүй
олон оройнууд сооһоо Бархан
үндэрөө хаанаһаа илгаруулаха
бэлэй, зээ басаганайнгаа
хэлэхэһиние зүбшөөжэ:
- Басагамни, зүбөөр хэлэбэш.
Би зүнтэг, самолет соо хууһан
аад, бээ хүнгэлхээ хаанаһаа
һанаа гээшэбиб. Ай бурхан,
Бархан үндэрэйнгөө орой дээрэ
ябаһан аад, яагаа гээшэбиб, - гэн
гэмэржэ захалаа бэлэй.

АЛЛО, АЛЛО
Эрдэһиний Сэпэл гэдэг
наһатайхан болоһон нюта-
гаймни нэгэ хүгшэн сай, даһнаа
абахаяа түбэй магазин ошохо
үдөө, сомоной Советтэ оробо
ха. Үүдэ татан ороходонь, хүн
хомор, баруун таһалга сооһоо
хүнэй шангаар хаш-хархань
дуулаба. һоноуша Сэпэлэй
таһалгын үүдэ аргаахан нээжэ
харахадань, сомоной Советтэй

түрүүлгшэ ханын телефоной
трубка абанхай, хэндэшыеб:
- Алло, алло, - гэжэ таһал-
гаряагүй хашхаржа байба.
Сэпэл энэһиние харахадаа
гайхажа, түргэхэн үүдыень
хаажа, газаашаа гарахадаа,
мэгдэһэнхэй:
- Эндэмнай юун болоо
гээшэб. Сомоной ноён саашаа
хана тээшээ хараад, «ааа, ааа»
гэжэ хашхаржа байбал, - гэжэ
хэлээ һэн гэлсэдэг.

В Национальной библиотеке Республики Бурятия

УЧЕБНЫЙ ЦЕНТР МАЙКРОСОФТ ПРЕДЛАГАЕТ СВОИ УСЛУГИ

В июле 2006 года в рамках празднования 125-летия Национальной библиотеки Республики Бурятия состоялось открытие Учебного центра Майкрософт «Открытый мир информационных технологий». Эту возможность предоставила некоммерческая корпорация «Прожект Хармони Инк» (г. Москва) при финансовой поддержке корпорации ООО «Майкрософт Рус». Необходимо отметить, что Президент Майкрософт в России и СНГ Ольга Константиновна ДЕРГУНОВА дала согласие войти в состав По-

Первые выпускники

В учебном центре

печительского Совета Национальной библиотеки РБ.

Корпорация Майкрософт является мировым лидером в производстве программного обеспечения, решений для управления бизнесом, предоставлении услуг и разработке Интернет – технологий для персональных компьютеров и серверов. С 2006 года в России запущен проект под названием «Открытый мир информационных технологий», который поможет людям научиться пользоваться персональным компьютером и узнать, что такое Интернет. С апреля по декабрь 2006 года россияне, живущие в различных регионах страны, смогут бесплатно получить навыки работы на ПК. За девять месяцев планируется обучить около 9000 человек. Все пользователи, успешно прошедшие обучение, получат соответствующий именной сертификат.

Главной целью деятельности Учебного центра на базе Национальной библиотеки Республики Бурятия является расширение возможностей доступа к информационным технологиям для безработной молодежи, лиц с ограниченными возможностями здо-

ровья, пожилых людей и других категорий социально незащищенных слоев населения.

С 24 июля по 28 июля 2006 года Учебный центр провел первый учебный курс «Основы работы с компьютером» на безвозмездной основе для 14 слушателей. Основная социально-образовательная программа Майкрософт «Мир безграничных возможностей» нацелена на обучение людей навыкам работы за компьютером и, в целом, - повышение доступности информационных технологий. Состав слушателей состоял из школьников, студентов, безработной молодежи и пенсионеров. В учебную программу были включены вводные курсы по работе с компьютером, офисными программами Microsoft Windows XP, основам работы в Интернете и т.д. По окончании курсов все слушатели получили свидетельства и сертификаты корпорации Майкрософт.

По согласованию с Министерством труда и социального развития в конце августа проведены вторые учебные курсы с группой слушателей из числа лиц с ограниченными возможностями здоровья. Новоиспеченные

пользователи компьютеров благодарили Учебный центр Национальной библиотеки Республики Бурятия и написали свои отзывы, вот некоторые из них:

- «Огромное спасибо компании Майкрософт, Национальной библиотеке Республики Бурятия за предоставленную возможность бесплатно пройти курс по работе с компьютером, надеюсь, полученные знания помогут мне трудоустроиться» (А.С. Гинеев, безработный);

- «Спасибо преподавателю и организаторам за то, что дали много полезной и нужной информации и научили работать в программе Power Point, теперь я могу готовить презентации» (А. А. Эрдыеева, безработная);

- «Благодарю создателей обучающей программы и руководство Национальной библиотеки за предоставленную возможность получить теоретические и практические навыки в области информационных технологий» (А.И. Федорова, пенсионер).

До конца 2006 года будут организованы бесплатные учебные занятия для безработной молодежи, пожилых людей, работников культуры и других категорий социально незащищенных слоев населения. В рамках мероприятий, посвященных Дню пожилого человека с 25 по 30 сентября планируем провести следующие курсы. Надеемся, что полученные знания и навыки помогут людям реализовать свой потенциал - изменить свою жизнь, стать более востребованными на рынке труда, открыть новые горизонты и распахнуть двери в мир новых безграничных возможностей.

Рыгзема БАТОМУНКУЕВА,
заведующая сектором
Центра общественных связей
Национальной библиотеки РБ.

БУРЯАД ДРАМЫН ТЕАТР:

ОЙН БАЯРАЙ ОНСОТОЙ ШЭНЭ ХАНА

Буряадай Гүрэнэй Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ драмын театр Аха, Түнхэн, Ага, Монголой Хүбсэгэл аймаг хүрээж, амжалта түгэс концерт-наадаа харуулжа ерээд, Алтарганын хэмжээнүүдтэ эдэбхитэй хабаадаһан тухай урид дуулгаһан байнабди. Харин мүнөө артистгар 75-дахи театральна хайнгана түрүүшын хүшэгэ нээхээ бэлэдхэл ябуулжа байна. Энэ ушараар шэнэ хаһын шэнэ хэмжээнүүд тухай театрай литературна таһагыг даагша Николай Чимитович ШАБАЕВТАЙ хөөрэлдөө эмхидхэбди.

- Николай Чимитович, ойн баярай онсотой театральна хаһада ямар шэнэ зүжэгүүд найруулагдан, олон тоото харагшадта хүргэгдэхөөр хүлээгдэнэб?

- Артистгар сентябрийн 2-ноо ажалдаа гараад, тон эришэтэйгээр бэлэдхэлээ хэжэ эхилэнхэй. Б.М. Пурбуевай «Эрхэхэ наранай» хоёр хуби хүн зон аргагүй һонирхон хараа, үргэлжэлэлһинь хүлээшэһэн шэнги байдаг. Тиймээ энэ театральна хаһын түрүүшын шэнэ бүтээлэй - «Эрхэхэ наран - III» болоод үгэхэ. М. Батоинай гүн удхатай «Хэтын замшан» гэжэ зүжэг бултанай үзэмжэдэ дурадахаабди. Ажамидарал, үхэл хүн түрэлтэндэ яахадаа үгтөөб, мүнхэ наһан - хотын буян гү, али ёһотой зоболон гү гэхэн бодолнууд - зүжэгтэй гол удхада.

Тийгэһээр Шэнэ жэлнай дүтэлэн эрхэхэ. Д. Сулытмовой Шэнэ жэлэй онтохо хоёр хэлэн дээрэ найруулжа хүдөөгэйшье үхибүүдтэ харуулахабди. Иймэл даа мүнөө дээрээ түсэбүүднэй.

Шэнэ хаһаа октябрийн 21-дэ Б. Гавриловай «Чингис хаан» зүжэгөөр нээхэбди. Үгөөдэрһинь лэ удаан хүлээһэн «Эрхэхэ наранай» гурбадахи хуби танай анхаралда.

- Буряад драмын театр олон хэмжээнүүдэй гол эмхидхэгшэ, хабаадагша болодог байн заншалтай.

- Россин хэмжээнэй «По велению Чингис-хана» гэжэ кинодо манай театр ороосоо гэжэ ханахада, омогорхол түрэнэ. Россин габьяата артист Д. Сулытмов, Буряадай габьяата артист Б. Еңдонов Яхадай режиссёр А.С. Борисовай найруулаа доро Тывада кинодо буулгуулжа байһанаа бусаа. Энэ кинонь байгша оной үбэл тээшэ Россин хэмжээнэдэ харуулагдахаар хараалагдана.

Тийхэдэ мүнөө жэлэй шэнэ театральна хаһаннай саг үргэлжэ үнгэргэгдэжэ байдаг регион хоорондын «Сибирский транзит» гэжэ фестивалаар нээгдэхэнэ.

Удаань манай театр Улаан-Баатарта октябрийн 6-һаа 11 болотор үнгэргэгдэхэ монгол хэлэтэ театруудай фестивалда хабаадахаа олохо. Монгол уласт турын байгуулагдаһаар 800 жэлэй ойн баярта зорюулаа, энэ фестиваль эрхилэгдэнэ. Тэндэ буряад драмын театр Б. Гаври овай «Эртэ урдын ёһо гуримаар» гэжэ зүжэг харуулжа. Буряад ороноо үндэр дээрэ түлөөлхье оролдохомнай мэдээжэ.

- «Сибирский транзит» тухай тодорхойгоор хөөрөжэ үгыт.

- «Сибирский транзит» гэжэ фестиваль Сибириин театруудые нэгэ хотын тайзанууд дээрэ суглуулан, зүжэг найруулгын туйласта сэгнэдэг заншалтай. Ээлжээтэ фестиваль сентябрийн 26-һаа октябрийн 2 болотор Буряадай Гүрэнэй драмын театр эмхидхэхэ үүргэ даан абанхай. Театрай директор Д.С. Сулытмов гүйсэдхэлгын хорооной түрүүлэгшээр томилогдонхой. Нээлгын баяр ёһолол сентябрийн 26-да буряад драмын театрта болохо. Сибириин 9 регионноо театрууд хабаадахаар мэдүүлгэ үгэнхэй. Тэдэнэр үхүүхэдэй «Ульгэр» театрай, ород драмын театрай, буряад драмын театрай тайзанууд дээрэ зүжэг наадаа табижа. Тийхэдэ тэдэниие сэгнэлгын жюри ажаллаха. Фестивалиин түгэхсэлэй ёһололдо жюри эрхим зүжэгүүдэ, бэлитгэй бэрхэ артистарые онсолон тэмдэглэхэ юм.

Фестивальда Россин хэмжээнэй театр шэнжэлэгшэд эрхээр хүлээгдэнэ. Москвагай бэрхэ шүүмжэлэгшэ Т.Н. Тихоновц Буряадай журналистуудтай театр шэнжэлгэ тухай уулзажа хөөрэлдэхэ, дүй дүршлөөрөө хубаалдаа дуратай байһанаа мэдүүлээ: яажа театр тухай зүбөөр бэшэхэ, мүнөөнэй шэнэ маягуудые хүрээлэхэ тухай хоморой хэшээл үгэхэ. Тон хээээ хэшээл үгэхэб гэжэ тодоруулан дуулгахабди.

«Сибирский транзитда» Буряад драмын театр «Бальжан хатан» зүжэг дурадахань. Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.

К 75-летию музыкального колледжа

В РАСЦВЕТЕ ТВОРЧЕСКИХ СИЛ

ансамбля «Сибирский сувенир» стала лауреатом Кливлендского Международного конкурса /Великобритания, 1992 г./ и лауреатом 1 межрегионального конкурса ансамблей исполнителей на народных инструментах /Улан-Удэ, 1996 г./.

Е.И.Данитова является художественным руководителем ансамбля иочинистов музыкального колледжа. К своим студентам она очень требовательна: добивается создания художественных образов произведений различных композиторов, заботится об эмоциональной и технической сторонах исполнения, оттачивает звукоизвлечение. Ансамбль иочинистов неоднократно выезжал в районы РБ, пропагандировал произведения бурятских композиторов. Ансамбль принял участие в благотворительном марафоне к 100-летию Хоринской школы. В 2004 году ансамбль стал дипломантом IV откры-

того конкурса ансамблей исполнителей на народных инструментах «Байкальская осень», а в 2006 году был удостоен диплома 4 степени третьего Международного конкурса оркестров и ансамблей народных инструментов им.Н.Будашкина в г.Чите.

Заслуга Е.Данитовой в том, что она регулярно готовит учащихся к конкурсам. Многие стали лауреатами и дипломантами: среди них Т. Ошорова - дипломант республиканского конкурса «Найдал»-1997, А.Чыпсын - дипломант Международного конкурса «Найдал»-2005, И.Базарова в составе оркестра бурятских народных инструментов БРУКий - лауреат Всероссийского конкурса ансамблей народных инструментов (Саратов-2005), О.Дакинова (ВСГАКИ) - лауреат регионального конкурса «Найдал» -1999, К.Каляева и А.Гумпылова (ВСГАКИ) - дип-

ломанты регионального конкурса «Найдал». В феврале 2006 года студентка 2 курса А.Чыпсын приняла активное участие в концертном турне по Сибири, в рамках Международного проекта «Звучат инструменты Евразии».

Е.И.Данитова очень отзывчивый человек, она активно оказывает методическую помощь преподавателям ДШИ Хоринского, Тункинского, Окинского районов Бурятии, а также Усть-Ордынского, Агинского национальных округов и Республики Тыва.

Не останавливается Елена Ивановна на достигнутом, она разрабатывает авторскую программу по истории исполнительства на бурятских народных инструментах.

За ее плечами участие в записи компакт-диска «Звенящая нежность» (Россия, 1999г.), «Музыка Монголии, Тувлы». Корректировала

материал хрестоматии «Музыка народов Северо-Восточной и Центральной Азии» (1998г.)

На протяжении 10 лет Е.И.Данитова играла в ансамбле преподавателей отделения БНИ музыкального колледжа, БРУКий. За большой вклад в дело воспитания профессиональных кадров Елена Ивановна Данитова была отмечена благодарственными письмами Министерства культуры и массовых коммуникаций РБ, Национального оркестра Республики Калмыкия, государственного фольклорного театра танца Калмыкия «Ойраты» и ДШИ №1 г.Элиста, Почетной грамотой ГБОУ ВПО ВСГАКИ за успехи в подготовке кадров для профессионального музыкального искусства РБ и в св... с 10-летием оркестра БНИ ВСГ...

В настоящее время Е.И.Данитова находится в расцвете своих творческих сил и ее концертная, педагогическая деятельность способствует интенсивному развитию национального музыкального искусства Бурятии.

Лариса САНЖИЕВА,
композитор, заслуженный
деятель искусств РБ.

Достоинственный Геше Джамьян КЕНЦЕ

ЛО ЧЖОНГ

с разъяснениями практики Белой Тары

(Продолжение. Начало в предыдущих номерах).

Нет существ, явивших нам больше милости, чем отец и мать. Говоря о величине результата причинения вреда или принесения пользы разным существам, мы ставим архата, мать и отца на одну высоту. Таким образом, в этой жизни мы проявляем к родителям, к отцу и матери, высочайшее уважение; поскольку все счастье, что мы испытываем в этой жизни, зависит или зависело только от них. Еще это связано с одним из моментов тренировки ума, когда мы отработываем, вплоть до проникновения в поток сознания (говоря о проникновении в поток сознания, мы имеем в виду, что вся психика пропитана этим, и по-другому уже не думаем), чувство глубочайшей благодарности к матери. В первую очередь, к матери (а потом к другим родственникам) за то, что она была к нам милостива за то, что благодаря ей мы обрели все, что имеем. Это один из важнейших исходных пунктов тренировки ума, о которых будет говориться дальше.

Вернемся к теме убийства и к четырем результатам, которые следуют за убийством. Первый из них называется **созревшим результатом**. Созревший результат проявляется в рождении, которое мы получаем как следствие совершенного нами убийства. Если это крупное убийство, то тогда созревшим результатом будет рождение в аду, адским существом. Созревший результат может быть большим - это рождение в аду, средним - это рождение в мире голодных духов, - и малым - это рождение животным. Это все созревший результат - рождение.

Второй тип результата называется **результатом, соответствующим своей причине**.

Он распадается на два результата: Первый результат - **результат, сходный по опыту**. Например, совершив убийство и по созревшему результату переродившись в аду, а затем изменив что-то и переродившись человеком, мы испытываем результат, соответствующий причине в виде опыта, то есть наша человеческая жизнь может быть короткой или полной болезнью. Это и есть результат, соответствующий причине в виде опыта. Опыта чего? Страдания. Родившись человеком, мы испытываем этот результат в виде короткой жизни, болезни и так далее.

Вторая разновидность результата, соответствующего причине, - это **результат наличия склонности**. Если мы, например, совершили убийство и через какие-то рождения вновь рождаемся человеком, то мы можем испытывать **склонность к убийству**. И вот это наличие склонности к убийству как раз и является второй разновидностью результата, соответствующего причине.

Таким образом, какое бы рождение вы ни получили, эти три первых разновидности результата:

- 1) созревший результат;
- 2) результат, соответствующий причине по опыту;
- 3) результат, соответствующий причине по склонности, или по действию, основывающимся на вашем собственном теле, на вашем собственном рождении.

Эти разновидности результата как бы накладываются на наше тело.

Четвертый вид результата (он называется **преобладающим результатом**) мож-

но назвать **экологическим результатом** совершенного проступка. В результате совершенных вами поступков вы рождаетесь в том или ином месте. Например, если вы совершили убийство, вы рождаетесь в местности, в которой постоянно

идет дождь. Или вы можете родиться в таком месте, где земля не родит, хотя вы занимаетесь земледелием с полным знанием и желанием вырастить хороший урожай. Это **экологический результат** совершенного убийства.

Мы сейчас рассмотрели недобродетельный проступок, касающийся тела - убийство, а также четыре результата, которые следуют за ним. Подобным образом рассматривается каждый из недобродетельных поступков, и за каждым из них следуют четыре результата.

Вы можете задать вопросы. **ВОПРОС:** Допустимо ли убийство человека, который может убить тебя, то есть самозащита, при невозможности другого выхода? Или это тоже грех? Или надо принять свою смерть? Зависит ли это от качеств нападающего: бандит, правитель или сумасшедший?

РИНПОЧЕ: При каких бы обстоятельствах ни произошло убийство, в том числе и в случае защиты, и кто бы ни был человек, которого вы убьете в случае защиты, бандит или сумасшедший - это убийство. И за ним последуют соответствующие результаты.

ВОПРОС: Лучше принять смерть в этой ситуации, чем лишить жизни другого человека?

РИНПОЧЕ: Если рассматривать вопрос, как он задан, то, действительно, самое лучшее - это принять смерть. Но это очень трудно. Поэтому существует много различных вариантов.

ВОПРОС: Если бандит или кто-то другой убивает бодхисаттву, связано ли это убийство с аффектами бодхисаттвы?

РИНПОЧЕ: Если бандит или кто бы то ни было другой собирается убить или убивает бодхисаттву, и это вызвано гневом, то гнев этот связан с аффектами этого бандита или любого другого существа, которое убивает бодхисаттву, и бодхисаттва не является в данном случае причиной накопленной дурной кармы этого существа.

ВОПРОС: А если бодхисаттва попытается предотвратить попытку убийства и убьет нападающего, чтобы предотвратить накопление им дурной кармы?

РИНПОЧЕ: Если в ответ на попытку убийства, бодхисаттва, пытаясь предотвратить убийство подобным же способом, проявит гнев, это будет для него очень серьезным проступком, поскольку вследствие проявления гнева уничтожаются все накопленные добродетели. И если бодхисаттва допустит в себе даже одномоментную вспышку гнева, то добродетели, накопленные в течение ста кальп, исчезают в этот единый миг. Об этом говорится во **Введении в Мадхьямику**: «Если бодхисаттва поддается вспышке гнева, то в этой вспышке исчезают добродетели, накопленные за сто кальп».

ВОПРОС: Убийство всегда связано с аффектом гнева?

РИНПОЧЕ: Есть убийства, связанные не только с гневом. Бывают убийства, связанные со страстью или с неведением. К убийству, вызванному неведением, относится, например, жертвоприношение Шиве и другим мирским божествам.

Нет ни одного деяния для простых живых существ, не связанного с аффектами. Только святые совершают деяния, не ввергающие карму. Как говорится в **Абхидхармакхоше**, у видящих Истину, то есть у святых, нет накопления кармы, связанной с сансарой.

ВОПРОС: Если все аффекты устранены, как долго проявляется прошлая карма?

РИНПОЧЕ: Нет накопления кармы вне связи с аффектами. Отрицательная карма не накапливается только у святых. В этом смысле не обязательно достигать состояния архатства, в котором полностью исчезают аффекты. Можно достичь состояния святого, когда нет накопления кармы, связанной с аффектами, но сами аффекты еще остаются в потоке сознания.

(Продолжение следует).

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ
КОММЕНТАРИЙ
ДОКТОРА
К.Г.ЮНГА(Продолжение.
Начало в предыдущих номерах).ТИБЕТСКАЯ
КНИГА
МЕРТВЫХ

Бардо Тхёдол

Я приступил к своим тибетским исследованиям сразу после трех лет изучения древних похоронных обрядов долины Нила, и, как только приобрел знания о тибетских похоронных обрядах, которые в значительной степени имеют добуддийское происхождение, понял, что кукла усопшего, в том виде, в каком она используется в наши дни в Тибете и Сиккиме, настолько напоминает куклу усопшего, называемую «статуей Осириса» (или усопшего) и использовавшуюся в похоронных обрядах древнего Египта, что это позволяет сделать предположение об их общих истоках. Кроме того, сам по себе *spyang-pu*, используемый вместо лица и головы куклы, имеет египетские параллели в изображениях, изготавливаемых для Ка, или души. Иногда они представляли собой только изображения головы, которые заменяли или дополняли голову мумии и оказывали дополнительную помощь Ка в поисках - таких же, как поиски Уснающего в Бардо - тела, в котором она поселится, или того, что в нашем тексте называется опорой для тела. Более того, древние жрецы Египта читали свою «Книгу мертвых» именно «статуе Осириса», гочно так, как тибетскому изображению ламы теперь читают «Бардо Тхёдол», поскольку оба трактата представляют собой нечто иное, как руководство для путешественника в сфере, лежащей за гранью смерти.

Предварительные обряды египетских похорон были предназначены для того, чтобы даровать усопшему магическую силу, позволяющую ему восстать в теле-призраке или Ка, обладающем всеми органами чувств, при этом цель ритуала состояла в том, чтобы «открыть рот и глаза» и восстановить способность использовать все остальные части тела. Подобным же образом цель лам, с самого начала, заключается в том, чтобы восстановить у усопшего полное сознание после обморочного состояния, наступающего непосредственно после смерти, и приучить его к незнакомой обстановке Иного Мира. При этом они исходят из того, что он, как и множество других людей, является одним из непростетленных и, таким образом, неспособен к немедленному освобождению.

В соответствии с нашими собственными взглядами о том, что часть тибетского похоронного обряда, непосредственно связанная с изображением и *spyang-pu*, дошла до наших дней как наследие добуддийских, вероятно очень древних времен, д-р Л.А. Уодделл пишет об этом следующее: «По своей сути обряд это обряд религии бон [т.е. религии, преобладавшей в Тибете до прихода буддизма и по своей трансцендентальной философии во многом напоминавшая даосизм], и мы находим упоминание о нем в историях о гурзу Падмасамбхаве, как вызвавшем неудовольствие у гурзу Падмасамбхавы, основателя ламаизма».

О самом *чанкгу* д-р Уодделл добавляет: «Надпись на нем [как на приведенной выше копии] обычно гласит:

«Я, покидающий мир... (здесь вставляется имя усопшего), почитаю своего ламу-исповедника и всех божеств, как мягких [у нас переведено как «мирных»], так и гневных¹⁷, и ишу в них прибежище, и [пусть] «Великий Сострадающий»¹⁸ простит мои накопленные грехи и нравственные прегрешения бывших жизней и укажет мне путь в другой хороший мир!¹⁹»

Возле левого плеча центральной фигуры *чанкгу* помещаются фонетические символы, относящиеся к шести мирам сансарического существования, которые в переводе означают следующее:

- С = сура, или бог, относящийся к миру девов;
- А = асура, или титан, относящийся к миру асуров;
- На = нара, или человек, относящийся к миру людей;
- Три = трисан, или животное, относящееся к миру животных;
- Пре = прета, или несчастливый призрак, относящийся к миру претов;
- и Хунг (от *huni*, то есть «падший») = ад, относящийся к адскому миру²⁰.

По окончании похоронного обряда *spyang-pu*, или бумажное лицо, торжественно сжигается в пламени масляной лампы, и с душой усопшего прощаются в последний раз. По цвету пламени и по тому, как ведет себя пламя, определяется посмертная судьба усопшего.

Пепел сожженного *spyang-pu* собирают в тарелку, а затем, смешав его с глиной, изготавливают миниатюрные ступы, называемые *sa-tschha*, обычно используя специальные формы, оставляющие на готовых ступах отпечатки, имеющие вид символического орнамента или священных букв. Одну ступу ставят на алтарь в доме усопшего, а остальные хранят в укромном месте на перекрестке дорог или на вершине холма, обычно под каменным выступом, или в пещере, если таковая имеется.

После того, как сжигают бумажное изображение, разбирают и остальную часть куклы усопшего, одежду отдают ламам, которые уносят ее и продают первому встречному, оставляя вырученные деньги в качестве части своей оплаты. По прошествии года после смерти обычно устраивается трапеза в память усопшего и совершается служба врачующим буддам²¹. После этого вдова усопшего вольна повторно выйти замуж²².

С тибетскими похоронами связан весьма интересный ритуал. Так, когда совершающийся обряд лама подготавливается помогать при выносе тела из дома, он преподносит труп «почетный шарф» и, обращаясь к трупу, как к усопшему, советует ему вволю отведать предлагаемой пищи, предупреждает его, что он мертв и что его призрак не должен являться в это место или причинять неприятности живущим родственникам, а в заключение лама говорит: «Помни имя твоего духовного учителя-ламы, а именно... [такое-то], и с его помощью выбери правильный путь - белый путь. Ступай по этому пути!»²³

Затем, когда лама становится по главе похоронной процессии, берет за конец длинного шарфа, другой конец которого привязан к трупу, и начинает петь литургию под аккомпанемент миниатюрного бубна (к которому прикреплены свободные свисающие шнуры с узлами, ударяющие о бубен, когда лама поворачивает его рукой) и трубы, сделанной из бедренной кости человека. Если на похоронах присутствуют несколько священников, главный священник, идя впереди остальных, звонит в колокольчик (как делают бретонские священники на крестьянских похоронах), а другие священники помогают распевать и играть, один из них при этом через определенные промежутки дует в священную раковину. Другой бьет в тарелки, третий трясет бубном или дует в трубу из бедренной кости. Время от времени главный лама оглядывается, приглашая душу последовать за телом и давая ей понять, что дорога лежит в правильном направлении. После тех, кто несет тело, следует основная часть скорбящих, некоторые из которых несут еду и напитки (часть которых бросается в погребальный костер для усопшего, а часть вкушают священники и оплакивающие), и замыкают шествие все плачущие и причитающие родственники. Такое сопровождение души усопшего священниками предназначено только для мирян, ибо души усопших лам, обученных доктринам «Бардо Тхёдол», знают правильный путь и не нуждаются в руководстве.

Перевод с тибетского на английский Казим Дава-Самдуна. Перевод на русский А.Боченкова. Редактор д-р Ивенсу-Вентц.

(Продолжение следует).

К 800-летию единой монгольской государственности

(Продолжение. Начало в предыдущих номерах).

О ЗАХОРОНЕНИИ ЧИНГИСХАНА

Ученые до сего времени спорят о том, где похоронен Чингисхан.

Многочисленные легенды и предания сообщают, что монгольский император был похоронен в строгой тайне, чтобы мстительные враги и грабители не осквернили его погребение.

Как известно, в древней Центральной Азии нередко подвергались разграблению могильники, о чем свидетельствуют археологические исследования гунских захоронений, которые в прошлом были раскопаны и разграблены.

Кстати, в древнекитайском источнике приведен факт о том, что враги намеренно раскопали могилу ученого Вэй Шеу и оставили кости открытыми, ибо он имел монгольское происхождение. Данный случай произошел в начале второй половины прошлого тысячелетия⁵³.

Как показывают факты, у древних народов и племен существовали различные способы тайных похорон своих вождей.

Так, «Вестготы похоронили своего любимого короля в полном вооружении и с сокровищами на дне реки, заставив сначала пленников отвести воду, а затем после похорон опять пустили воду, а работавших при этом пленников перебили, чтобы враги не узнали, где находится могила Алариха, и не потревожили его праха»⁵⁴.

Когда во время своей свадьбы с одной германской принцессой внезапно умер великий полководец гуннов, «Тело его положили в три гроба: золотой, серебряный и железный и ночью похоронили с богатой добычей в пустынном месте; рабы, помогавшие рыть могилу и нести гробы, были затем умерщвлены, чтобы никто не узнал, где находится могила Атилла и где зарыты с ним его оружие и драгоценности»⁵⁵.

Конечно, жестокими и беспринципными являются вышеприведенные меры, принятые для того, чтобы сделать неизвестными месторасположения кладбищ великих личностей и предохранить их от посягательств недоброжелателей.

Видимо, с древнейших времен до наших дней среди жителей разных местностей планеты обитали преступники, которые не брезговали рыться в могилах, ворошили кости покойников, не давали им покоя и уносили их ценности.

Вместе с тем, у многих народов не принято даже говорить плохие слова о покойниках, чтобы не оскорблять их души.

Безусловно, неблагоприятно обливаться грязью, огульно охаивать и задавать честь и достоинство ушедших в мир иной, если они не могут встать из гробов и постоять за себя.

В связи с этим следует сказать, что неприлично обследовать мертвых, чтобы предавать гласности сведения об их физических недостатках. В частности, в публикации одного автора приводились данные о неполноценности телосложения императора Наполеона, полученные после его смерти.

Здесь необходимо отметить, что многими народами соблюдаются обычаи, которые обязывают выполнять предсмертные заветы усопших.

Уместно сказать, что Тамерлан однажды произнес магическое заклятие: «Всякий, кто нарушит мой покой в этой жизни или в будущей, навлечет на себя неминуемую гибель и позор»⁵⁶.

Но по личному распоряжению Сталина группа ученых обследовала усыпальницу грозного властителя и нарушила заветные слова Тамерлана о неприкосновенности его останков.

«Вскрытие гробницы Тимура состоялось 22 июня 1941 года в 5 часов утра, в тот самый предрассветный час, когда Гитлер отдал роковой для нашей и своей страны приказ и 170 отборных немецких дивизий перешли границу СССР»⁵⁷.

Видимо, не случайно произошло данное явление. Говорят, что нельзя было тревожить дух грозного властителя.

Очевидно, Чингис оказался дальновидным по сравнению с некоторыми правителями, если он в отли-

чие от них перед смертью дал наставление детям о тайном погребении своего тела и тем самым предотвратил надругательство злоумышленников над его захоронением. Ведь древнемонгольский погребитель, предчувствуя приближение своей смерти, в уединении встречался с сыновьями, высказывал им свои последние пожелания и прощался с ними, о чем написано в «Сборнике летописей» Рашид-ад-дина: «Затем он сделал Узгэдэй-хана наследником и, покончив с завещанием и наставлениями, повелел: «Идите во главе государства и улуса, являющихся владением покину-

При снятии крышки саркофага ученая комиссия заметила деревянный гроб, в котором покоился прах великого завоевателя.

Оказалось, что в литературе было распространено ложное мнение о его стальном гробе, изготовленном искусным ширазским мастером⁵⁸.

Вполне вероятно, что в усыпальнице правителя древнемонгольского государства тоже могут отсутствовать драгоценности.

Это объясняется тем, что у части монгольских народов издавна существовал обычай, запрещающий класть в могилы вместе с покойниками ценные вещи, которые обла-

ТАЙНА ЧИНГИСХАНА

тым и оставленным. Я не хочу, чтобы моя кончина случилась дома, и я ухожу за именем и славой. Отныне вы не должны переименовывать моего веления (йасак). Чагатай здесь нет; не дай бог, чтобы после моей смерти он, переименовав мои слова, учинил раздор в государстве. Теперь вам следует идти!». Так он закончил эту речь на этом тайном совещании, затем, попрощавшись с ними обоими, отправил их назад, послав в государство и улус начальствовать, сам же с войском направился в страну Нангяс⁵⁹.

Далее в древнеперсидской летописи достаточно подробно описано место захоронения монгольского императора, которое находится в пределах горы Бурхан-Халдуу.

Выбор того места показан в следующем эпизоде: «Дело обстояло так: однажды Чингисхан был на охоте; в одном из этих мест росло одинокое дерево. Он спешился под ним и там обрел некую отраду. Он сказал: «Эта местность подходящая для моего погребения! Пусть ее отметят!». Во время оплакивания люди, которые слышали тогда от него эти слова, повторили их. Царевичи и эмиры, согласно его повелению, избрали ту местность для его могилы»⁶⁰.

Наряду с указанной версией, содержащей неточные сведения по рассматриваемому вопросу, наличествуют неконкретные высказывания и предположения, указывающие на обширные регионы Монголии, где могло быть местонахождение кладбища вождя монголов. В частности, в «Алтан тобчи» Лубсан Данзана пишется, что «Подлинный труп его, как говорят некоторые, был похоронен на Бурхан-Халдуу. Другие же говорят, что похоронили его на северном склоне Алтай-хана, или на южном склоне Кэнтэй-хана, или в местности, называемой Йэхэ-Утэж»⁶¹.

При этом многие считают, что в погребении государя монгольской державы должны находиться огромные сокровища, ибо археологи извлекают драгоценности из других захоронений предыдущих эпох на территории расселения центрально-азиатских кочевников.

Говоря конкретно, гунны старались организовать пышные похороны и с почетом провожать в последний путь князей императорского Дома, о чем сказано в следующем эпизоде древнекитайского источника: «Покойников хоронят в гробе; употребляют наружный и внутренний гробы; облачение из золотой и серебряной парчи и меховое; но обсаженных деревьями кладбищ и траурного одеяния не имеют. Из приближенных вельмож и наложниц соумирающих бывает от ста до нескольких сот человек»⁶².

А в могильнике киданьской принцессы Чэнь, жившей с 1000 по 1018 годы нашей эры, обнаружены уникальные вещи, изготовленные из золота, серебра, агата, жемчуга, янтаря, яшмы и пр.⁶³

Необходимо напомнить, что слухи о неисчислимых сокровищах мавзолея Тамерлана, бытовавшие раньше, не оправдались, ибо исследователи их там не обнаружили.

Бидимо, у сенситивов разных времен существовал обычай находиться под деревьями, чтобы набраться биоэнергии и вдохновения. Как известно, Будда впервые обрел чувство просветления и совершенного блаженства под деревом Бодхи.

дают качеством притягивать души умерших и не отпускать их в потусторонний мир.

Кстати, из «Сокровенного сказания» становится ясно, что представители знати рода боржигин ездили на кладбище предков, почитали их духов и совершали им жертвоприношение (§ 70).

Также современным людям необходимо проявлять уважительное отношение к духам землян предыдущих поколений и не вызывать их гнев своими непристойными действиями.

Предположительно, что оскорбление духа великого сына своего времени может навлечь беду на целые народы.

Таким образом, следовало бы прекратить всякие акции, которые могут потревожить могущественный дух предводителя общемонгольского государства.

Аналогичного же мнения придерживаются монгольский ясновидец Ч.Дашцэрэн и журналист Ч.Гомбоин, считающие, что тайна могилы Чингисхана должна быть священной⁶⁴.

Конечно, любой представитель каждого народа имеет сугубо свое понимание данного вопроса.

Общезвестно, что в зависимости от национальности и исторических обстоятельств люди по-разному относятся ко многим выдающимся личностям мировой истории и дают им различные характеристики.

К тому же всеисильное время обладает духом, диктующим людям свои законы, вследствие чего сегодня могут недооценить гения, который завтра станет кумиром для многих.

Следовательно, когда времена меняются, вместе с ней изменяется отношение общества к историческим деятелям прошлого.

Но во все века монголоязычные народы почитали память своего великого вождя. Вот почему средневековый монгольский автор написал:

«С этих пор его вечный прах, вернувшись оттуда, стал опорой для ханов и для джайсанов, стал святыней всего народа, стал вечными устоями - всемою белыми юртами. Да!»⁶⁵ А святыни, обожествленные душевной и умственной энергией всего народа, вечны.

К ВОПРОСУ ИЗУЧЕНИЯ ДРЕВНЕМОНГОЛЬСКИХ ПЛЕМЕН

В конце прошлого и начале нашего тысячелетия произошли значительные изменения в Центральной Азии, характеризующие усиление империи монголоязычных киданей и распад могущественных государств ранних тюрков.

Несомненно, данное явление

Шираб-Намбу ЦЫДЕНЖАПОВ

обусловило переселение древних монголов периферии указанного региона на новое местожительство, которое было освобождено при перекочевке древнетюркских кочевников в западные края.

Можно предполагать, что в тот период значительные группы протомонголов Прибайкалья перекочевали в Восточную Монголию, где находились плодородные пастбища.

В «Сокровенном сказании» приводятся сведения, что туда прибыли с прибрежных районов Байкала

кизмов, перешедших в древнебурятский язык. Вместе с тем, в древнемонгольских языках существовала тенденция, характеризующаяся выпадением интервокального согласного г во многих словах. Например, старомонгольское слово улаган «красный» в своем историческом развитии превратилось в улаан, утратив согласный г. Поэтому булагат не образовался от була ат, ибо такой процесс противоречил бы закону естественного развития монгольских языков. В данном случае

предки Чингисхана и впоследствии племени хори.

На наш взгляд, вслед за хоринцами могли оказаться там хунгираты и эхириты.

Возможно, вышеперечисленные выходы из одной прародины старались жить на новом месте по соседству, чтобы помогать друг другу. Потому-то в «Сокровенном сказании» и «Сборнике летописей» Рашид-ад-дина упоминается, что они жили вместе и являлись близкородственными.

Сейчас трудно установить из-за отсутствия фактических данных точную территорию расселения в северо-восточной Монголии аборигенов Предбайкалья и Забайкалья. Кстати, в «Сокровенном сказании» содержатся топонимы Тунгэ «нетронутый, чистый лес» и Тунгэлиг, являющийся названием реки, впадающей в Керулен (§ 32). Эти восточно-монгольские названия напоминают бурятский топоним Тунжэн. Конечно, неслучайно появилось такое сходство приведенных топонимов, ибо в старину переселенцы обычно на новом местожительстве пользовались топонимами, известными им на бывшей родине. Вполне допустимо, что некоторые из упоминаемых переселенцев могли быть выходцами из этих мест.

Как показывают материалы различных источников, названные выше племена пришельцев вначале не входили в состав коренного улуса Чингисхана, имели брачные связи с боржигинами и сыграли важную роль в деле создания древнемонгольской империи.

Необходимо отметить, что в ту пору существовал общемонгольский язык. Об этом востоковед Г.Д.Санжеев писал: «В конце XII и начале XIII в. различные монгольские диалекты составляли известное единство, представляя племенные ответвления единого монгольского языка, на которых говорили разные группы монгольских родов и племен»⁶⁶.

Далее следует полагать, что в результате распада могущественной империи чингисидов, по мере усиления антимонгольской борьбы киданей и нарастающей агрессии маньчжурских захватчиков в Монголии многие хонгоодоры, хоринцы и эхириты возвратились на прародину, где жили их соплеменники, которые раньше не перекочевали вместе с ними на восточно-монгольские земли и остались на прежнем месте обитания.

Как известно, в исторических источниках булагаты не упоминаются в числе племен, покинувших исконное место жительства и оказавшихся на территории Восточной Монголии.

Вероятно, основная масса булагатов, просуществовавшая отдельно от других соплеменников в течение нескольких веков, составила основу бурятского народа. Предположительно, что в зависимости от раздельного существования в раннем средневековии булагатских и хоринских родов произошло диалектное членение бурятского языка.

Здесь важно указать, что существует неправильное мнение о тюркском происхождении булагатов. Так считают некоторые исследователи, объясняющие образование этнонима булагат от тюркских слов була ат «лошадь буланой масти»⁶⁷. Однако, данное явление должно было сопровождаться появлением звука г при стыке сочетаемых тюр-

правдвой является точка зрения ученых, доказывающих, что данный этноним возник на лексико-грамматической базе древнебурятского языка в результате переосмысления названия тотемного зверя булаган «соболь» одного из бурятских племен. Разумеется, данное название при замене конечного согласного и суффиксом множественного числа д приобрело свою окончательную форму булагад⁶⁸.

Кроме того, мы также не согласны с теми учеными, считающими хонгоодоры и сартулов омонголившимися тюрками. Они высказывают такие ошибочные утверждения лишь на основе анализа этнонимов. В частности, один из таких исследователей выдвигает следующую гипотезу: «...все три морфологические элемента данного этнонима имеют тюркское происхождение. Поэтому мы вправе думать, что и сами носители этого имени, современные буряты - хонгоодоры есть не что иное, как омонголившиеся тюрки, скорее всего уйгуры»⁶⁹.

Таким образом, если на основе одних этнонимов можно было бы устанавливать исконное происхождение народов, то мы могли бы отнестись к киданей и татар к народам монгольского происхождения. Ведь этноним киданей первоначально появился как название монголоязычных киданей, а нынешние татары носят название одного из древнемонгольских племен Восточной Монголии.

Для правильного освещения этой проблемы прежде всего важно разносторонне изучать целый комплекс существенных признаков, связанных с этническим составом изучаемого народа, народности и племени.

Общезвестно, что бурятские племена имели весьма разнородный этнический состав и по несколько тотемов. Так, среди баргузинских бурят встречались галзуты, перешедшие с берегов Лены на эту сторону Байкала. Они поклонялись лебедю и говорили: Хун шубуун гарбалдай, хори-монгол утнай, хулан модон сэргэмнай (Наш лебединый род, наше хори-монгольское происхождение, наша березовая коновязь).

ЛИТЕРАТУРА

53. Бичурин Н.Я. Указ. соч. - С. 19.
54. Литвинцев С.Ф. Маленький всемирный историк. М., 1991. - Т.3. - С. 74-76.
55. Там же. - С. 86.
56. Березиков Е. Магический камень Тимура // Звезда Востока. - Ташкент, 1990. - № 4. - С. 132.
57. Там же.
58. Рашид-ад-дин. Сборник летописей. М.-Л., 1952. Т. 1, кн. 2. - С. 232.
59. Там же. - С. 234.
60. Лубсан Данзан, Указ. соч.-С. 242.
61. Бичурин Н.Я. Указ. соч.-С. 50.
62. Журн. «Китай». - декабрь, 1989. - С. 34-37.
63. Березиков Е. Магический камень Тимура // Звезда Востока. - Ташкент, 1990. - № 4. - С. 137.
64. Гомбоин Ч. На подступах к «Их хориг» // Газ. «Правда Бурятии». -11 декабря 1991 г.
65. Лубсан Данзан. Указ. соч.-С. 242.
66. Санжеев Г.Д. Сравнительная грамматика монгольских языков. -М., 1953.-С. 5.
67. Зориктуев Б.Р. Прибайкалье в предмонгольское и монгольское время // Цыбиковские чтения. - Улан-Удэ, 1989. - С. 61.
68. Цыдендамбаев Ц.Б. Бурятские исторические хроники и родословные. - Улан-Удэ, 1972. - С. 282-286.
69. Дугаров Д.С. К этимологии этнонима хонгоодор // Цыбиковские чтения. - Улан-Удэ, 1989. - С. 50.

(Продолжение следует).

АМАРШАЛГА

НЮДЭНДӨӨ СОГТОЙ, НҮХЭД ОЛОНТОЙ...

Эгсэ табин жэлэй үмэнэ, жэмэс нархяагаар мбэг үбнэ хурялгын хаһада, тодорхойбол, сентябриин 18-да басаган үри мүндэлжэ, иэрэлгээтэ Зэдын Дээдэ-Үшөөтэйн үшөө нэгэ эр бүлэ хамагай ехээр баярлаһан гэхэ. Бурхан Ягшын номой ёһоор тааруулан, Гарма-Ханда эжэ нэрэ үгтөө бэлэй. Хоёр аханараа дахаһаар, эрэ удангүй үндыжэ, амжалта түгэс хургуулияа үгэсөөд, Доржо Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай дээдэ хургуули руу зорихон байна. Гэндэ багшын мэргэжэл шудалжа гараад, физикэ болон математикийн багшаар түрэлхи эдэ руугаа эльгээгдэн юм. Тиигэжэ олохон колдэ Алцагай, Петропавловкын, Үшөөтэйн унда хургуулинуудта багшалаа.

Урдань хүдөөгэй Соёлой ордонууд соо үргэлжэ элдэб түхэлэй лекцинууд, зүблэлтэ засаг тухай хэшээлнүүд эмхидхэгдэдэг байгаа хааб даа. Эгээл иимэ нэгэ

хэшээлэй үедэ Алцагай клуб соо бүхы наһаараа хамта ябаха ханитаяа - Валерий Батуевич Базаровтай танилсаһан юм. Мүнөө болоходо, 3 үхибүү өөдэнь үндылгэжэ, эрдэм ном олгожо байна.

Гарма-Ханда Гомбоевна Базарова 2004 онһоо М. Ербановай нэрэмжэтэ хүдөө ажахын колледждо багшалаа. Тэбхэр таби наһанайн ойн баяраар суг хамта хүдэлдэг багшанарын хани халуунаар амаршалаад, нюдэндөө согтой, нүхэд олонтой зандаа ябахыень үрэнэ.

Байгал-Хударата хэргээгдэнэн ёһо заншалнууд

Кабанскын аймагай Корсаково хууринда ажаһуудаг ара талын ба ажалай ветеран Екатерина Казановна Балдановаһаа, багшын ажалай ветеран Марина Иннокентьевна Баженоваһаа хуража абаһан, өөрөөшье хаража һонишоһон ёһо заншалнуудые дамжуулаб.

ЗЭЭГ ТАЙЛГА

Урдань зарим бүлэдэ үхибүүд олон шалтагаанһаа боложо, тогтожо тородоггүй, эжы абаяа ехэ зобоодог, уйдхартай ушарнуудые үзүүлдэг байһан. Тиихэдэнь мориной хилгааһаар гүрэмэл оһоор үүдэндэ татажа, элдэб муу юумэнһээ хөөхэйгөө аршалжа, абажа, үргэжэ үндылгэдэг гэнэн.

Морин гэшээ эзэндээ ехэ туһа, нүлөө хүргэдэг, абардаг удхатай. Үхибүүнэй юһэн гү, али арбан нэгэн һаратай (нечётное число) боломсоорнь, тэрэ оһороо тайлаха сагын хүржэ, «Зээг тайлга» гэжэ ёһо бүтээжэ, үһыень абажа, оройжо, өөбэй-дэнь (үлгэдэнь) уяха, оёхошье заншал байгаа. Худа урагууд сугларжа, сагаа сэржэмээ үргэдэг. Тэрэнээ һүүлшын жэлнүүдтэ эдэбхитэйгээр бүтээдэг болонхой.

АРЮУЛГА

Урдань һэеы гү, али модоншье гэрэй оёор дорохоно, подполиин хажуудахана, үхибүүнэй түрэхэдэ, хүүхэнэй (хөөхэйн) нүхэр (послед) тохоной шэнээн газар соо хадагалха ёһотой байгаа. Хударын голдо тэрэнээ хара торгон буд соо хэдэг байһан.

Манай Баргажан нютагта һэеы шэрдэгһээ абажа хадагалдаг хэн. Энэнь арюулга бүтээхэ ёһо заншал (обряд закапывания последа). Хударын буряад яһатанда мүнөөшье бүтээдэг байна. Тэрэ хуурияа «Минии тоонто газар гэнэбди». Төөдэйнер, һамгад, хоёр талаһаа худанар сугларжа,

зөөхэй шанажа, шара тоһоорнь хөөхэйгөө арюулаха. Гуламтаа тойроод залуу һамгад, үшөө төөөдэйнер болоогүй эхэнэрнүүд хууха ёһотой. Подполинь нээгдэнхэй. Халуун зөөхэйн шара тоһоор нюураа будаха: пу-пу гэлдэн бэе бээшье будалдажа, хүхижэ, хөөрэлдэжэ, юрэдөөл зугаадэлгэрүүлдэг. Залуу бэриез үхибүүтэйн тоһодожо, «Хойто жэлдэ баһа арюулга хэжэ, маанараа урйарай» - гэлдэн хууха. Нэгэ нэгэниинь юрөөлөө утаар, уянгатайгаар дурдажашье байха:

Тохоной шэнээн газарта
Тохоног хүртээр малтажа,
Тоонтоо һуурилбади.
Тогоого тогтоожо,
Тоһотой зөөхэйгөө
шанабади.
Тоһоорнь хөөхэйгөө
арюулбади.
Тоомтой үхибүүн боложо,
хүндэтэй хүн боложо,

Тоонто нютагаа үргэжэ,
Тоотой арад зондо ябарай,
Төөдэй, төөбэй болоорой.

Зай, төөөдэйнер, һамгад,
Торгон халаад үмдөөшэ,
Түгсэг малгай, пулаад
боогоошод,

Тоһоо амталагты,
Толгой, нюураа тоһодогты:
пу-пу,

Арюулгаяа бүтээбди,
Ашатай, гушатай үтэлэбди.
Сан бадаража, сагаагаа,
архияа, шара тоһоо үргэн, үрэн
дуһааха, үлгыдоронь табиха. Эхэ
эсэгэ хоёртонь:

Гарын ганзагада хүргэжэ,
Хулын дүрөөдэ хүргэжэ,
Үнэр баян хуухатнай
болтогой!

- гээд, тойрон суглараашад
энэ ёһо заншалаа ургаж абаһан
залуушуддаа ойлгуулжа, Байгал
Худари баян дайдаа магтажа,
буян хэшэгтэнь хүртэжэ
ажаһуухыень үрээдэг.

Дүшээ үзэнэн

төөдэйдэ һануулга

ХОТОНДО ОРУУЛГА

Сагаан эдээнэй, ногоо таряанай дэлгэрээд байхада, Сооголоб Сэрэнтэнэй үндэр наһатай Елена Базаржаповна төөөдэйдэ зориулан хэрэгтэ байсабаб. Тэрэн нимэ удхатай:

Хударын голой урданай ёһоор, хотондо төөөдэйгөө оруулдаг заншалтай. Аша зээнэрээ ута наһа эдэлхын түлөө, аха захын ехэшүүл төөөдэйдөө хандана:

Үндэр наһатай төөөдэймнай
Үнэр баян үтэлжэ ербэши.
Үри хүбүүдшн үндыжэ,
Олон ашанууд,
гушануудшн,

Зэргэлхэн зээнэр,
зээнсэрнүүдшн,

Дүүрэн тэгшын дүшэнэр
мүндэлбэ.

Дүрбэн талаһаашни
бадаруулба.

Гутааршни ойртохо тээшээл,
Гутаараа үзбэлшни (шэбэр
һабир гэлдэн),

- Газар дуулаг, гахай шагнаг,
Гайхахын ехээр гайхуулхал,
Голымнай түүхэ ёһоор
Гомдол түрэхэ болон бшуу.
Хотондоо орожо хотойжо
һуунаш,

Хойшонхийо ойлгохо сагшни
ербэ.

Бидэнэршни төөөдэйнер
болобобди.

Тээд хэмнай хэзээ хотондо
орохоб:

Ши орохош - би орохоб гэлсэн,
Шог зугаа тараан байбад.

Духарья-бэлэгээ, залаа-
занхагаа барилсан,
Дуундаа дүтэлжэ, дорьбо
шадал дэлгээн байбад.

Светлана МАХАЧКЕЕВА,
Буряадай Уран
зохёолшодой
холбоной гэшүүн.

XVII ЖАРНАЙ ГАЛ УЛААН НОХОЙ ЖЭЛ

НАМАРАЙ ЭХИН УЛААН БИШЭН НАРА

Буряад литэ	26	27	28	29	30	1	2
Европын литэ	18	19	20	21	22	23	24
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагба Меркури среда	Пүрдэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	сагаан Нохой	сагаагшан Гахай	хара Хулгана	харагшан Үхэр	хүхэ Бар	хүхэгшэн Туулай	улаан Луу
Мэнгэ	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан
Һүдүдал	модон	хий	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан

Гарагай 2-го хуушанай 26 сентябриин 18).

Сагаан Нохой, 6 сагаан энгын, модондо һуудалтай үдэр. Энэ үдэр бурханда мүргэхэ, льбарха, далага абаха, хэшэг удаха, тарни олоор уншаха, гээлөө наманшалха, бурхадта, июусадта, тэнгэринэртэ, суудта үргэл үргэхэ, модо гулгаха, нүүхэ, гэрэй хуури биха, амгалан байдалай, мүн а наһанай түлөө ном уншаха, найруулха, хубсаһа эсхэхэ, бараа болон мал худалдажа аха мэтн үйлэнүүдтэ һайн.

Энэ үдэр гэрһээ үнэтэй сэнтэй, зөөри гаргаха, хээрэ калаха, замда гараха, үһээ ааха мэтн үйлэнүүд хооултай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, и ушарха.

Гарагай 3-да хуушанай 27 сентябриин 19).

Сагаагшан Гахай, 5 шара энгын, хийдэ һуудалтай үдэр. Түсүүд тэмдэгтэй, тон муу үдэр байна даа.

Иимэ үдэр алибаа һайн үйлэрүүдые үүсхэлгэ хорюултай үдэр.

Онсолбол, энэ үдэр шэнэ гэр тарья һаа, эзэдын һалаха, һандарха; шэнэ бууһан бэри үгэнһөө һалажа ошохо арга дээрхэ; шэнээр баригдаһан һанда (дуганда) ламанар, бабагууд үлэхэгүй; энэ үдэр млада гараһан хүн хулгайшантай, дээрмэшэнтэй шарха; таригдаһан үрэнһөө өгсэ гарахагүй; үндэр нэрэ хүртэһэн хүн доройтохо; энэ үдэр абтаһан мал үдэхгүй; млага абабал, хэшэг дуудабал, оһон суурян болоод лэ үрэхэ, хэшэгэй бурхан эхэгүй.

Хүнэй үһэ абалгы хойшоулаа һаа, гээрэ.

Гарагай 4-дэ хуушанай 28 сентябриин 20).

Хара Хулгана, 4 ногоон энгын, галда һуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, зальбарха, далага абаха, гал, лусууд тахиха, хэшэг дуудаха, андалдаа хэхэ, хараал дараха, үүдэ нэхэх, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, буян ехээр үйлэдэхэ, эм найруулха, шуһа ханаха, төөнэхэ, зурхай шудалха, номнол хэхэ мэтн үйлэнүүдтэ һайн.

Гэхын хажуугаар, мал үүсэхэ, үхибүү үргэжэ абаха, хүн дүрсээ алдаха, үхибүү хүлдэ оруулаха, бага хүүгэды гэрһээ холо эльгээхэ, бурханай ном оршуулаха мэтн үйлэнүүды тэбшэхээр.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, шэг шарай һайжарха.

Гарагай 5-да хуушанай 29 сентябриин 21).

Харагшан Үхэр, 3 хүхэ мэнгын, шоройдо, һуудалтай үдэр.

Модоор, түмэрөөр хэрэгсэл бүтээхэ, тангаригаа болуулаха, эльбэ болуулаха, дайсаниие, ада шүдхэр дараха, муу үйлэ хэрэгэй харгы хааха, эм найруулха, эм залаха, уһан балин («чавдор»), лусуудай балин («лудор») гаргаха мэтн үйлэнүүдтэ һайн.

Харин газар малтаха, абаһанаа бусааха, модо сабшаха, хюрөөдэхэ, бэри буулгаха, хольн аянда мордохо мэтн үйлэнүүдтэ муу.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, хүнэлэн зайлажа төөрхө.

Гарагай 6-да хуушанай 30 сентябриин 22).

Хүхэ Бар, 2 хара мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр.

Бурханда, субаргада мүргэхэ, дасан (дуган), субарга арамнайла, үндэр сахюусадта үргэл үргэхэ, далага абаха, муу үйлэ буруудхаха, хулгай дээрмэ дараха, дайсаниие номгодхохо, эм найруулха, далага абаха, хэшэг дуудаха, модо сабшаха, ада шүдхэр зайлуулха, хараал болуулаха, ута наһанай ном уншуулаха мэтн үйлэнүүдтэ һайн гэнэ.

Зүгөөр худаг малтаха, үхибүү

хүлдэ оруулаха, бага хүүгэды гэрһээ холо эльгээхэ, замда гараха мэтн үйлэнүүды тэбшэгтэ.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, дайсантай гү, али үхэлэй эзэнтэй ушарха гэнэ.

Гарагай 7-до шэнын 1 сентябриин 23).

Хүхэгшэн Туулай, 1 сагаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр.

Тэрүүд тэмдэгтэй, тон муу үдэр байна. Иимэ үдэр һайн үйлэ эрхилжэ болохогүй гэнэ.

Онсолбол, шэнэ гэр барижа ороо һаа, эзэдын һалаха, һандарха, хахасаха аюултай. Бэри буулгаа һаа, тэрэн нүхэрһөө һалажа ошохо арга бэдэрхэ гэнэ. Дасан (дуган) бүтээгээ һаа, лама хубарагууд тогтохогүй. Замда гараһан хүн хулгайшантай, дээрмэшэнтэй ушарха. Үрэнэ тарьяа һаа, юуншье ургахагүй, хатажа хосорхо. Нэрэ алдар олоһон хүн доройтохо. Мал адууһа суглуулаа һаа, оройшье зөөри болохогүй. Хэшэг дуудаа һаа, далага абаа һаа, юуншье болохогүй, хэшэгэй бурхан ерэхэгүй.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, наһан богони болохо.

Гарагай 1-дэ шэнын 2 сентябриин 24).

Улаан Луу, 9 улаан мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, бурхан тахиха, бисалгал хэхэ, тарни уншаха, абаһанаа бусааха, түмэрөөр уранай эд бүтээхэ, далага абаха, буян үйлэдэхэ, дайсаниие болон ада шүдхэр номгодхохо, номнол хэхэ, эм найруулха, хубсаһа эсхэхэ, үзэгтэ һураха, тараг бэрхэхэ, айраг халааха мэтн үйлэнүүдтэ һайн.

Гэхын хажуугаар загана бариха, ехэ уһа гаталха, ханааб малтаха, шуһа ханаха, төөнэхэ мэтн үйлэнүүды тэбшэгтэй.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, шууян болохо.

Приглашение

ЗАЩИТАЙ ВМЕСТЕ С АМАРХУУ!

Амархуу. Открытый. Нет тени звездности. Первый, кто из республики вышел на большую эстраду. 17 сентября на стадионе 25-летия Бур. АССР состоится сольный концерт с участием победителя всероссийского телевизионного проекта «Народный артист» Амархуу.

Амархуу Борхуу родился 1 июля 1987 года в Улан - Баторе. В возрасте 9 лет приехал с родителями в Улан-Удэ. Обладатель Гран-при нескольких конкурсов: «Наранай Туяа», (Улан-Удэ, 1998 год), «Сочинские звезды» (г. Сочи, 1998 год), «Оюун бэлэг», (Улан-Удэ, 1999 год). Работая солистом «Байкала», Амархуу очень серьезно относился к своей работе, постоянно пополняя песенный репертуар.

Где бы он не выступал, выступления всегда проходили на высоком уровне. Он всегда поет «живьем», поскольку считает, что профессионал именно тот, который прежде всего уважая своего зрителя, должен петь по-настоящему, «живым» голосом. По мнению зрителей, концерты с участием Амархуу становятся событиями в их культурной жизни.

Улан-Удэ для Амархуу действительно родной город, здесь

он окончил общеобразовательную школу №65, поступил во ВСГАКИ, работал в качестве солиста театра «Байкал». Сейчас Амархуу напряженно работает над новым альбомом, выступает в городах России. Продюсеры видят в нем большой потенциал и намерены готовить его на Международный фестиваль «Евровидение». Представителем только - его участие на престижном фестивале поднимает профессиональную планку певца на несколько ступеней. В Улан-Удэ проживают родители певца, папа - режиссер театра «Байкал» Борхуу и мама Амра, снимают квартиру. Бямбажавын Борхуу работает в качестве режиссера театра «Байкал» в течение 10 лет. Борхуу - режиссер культурных мероприятий, концертов, проходящих на высоком правительственном уровне, главный режиссер постановок танцевального спектакля «Посвящение Шиве Натарадже», «Ода Лебеди - матери», спектакля - стихии «Дух предков», которые на сегодняшний день являются украшением культуры и искусства Бурятии.

Коллектив театра надеется, что приезд Амархуу и его выступления позволят решить вопрос о приобретении отдельного жилья. Жилье в Улан - Удэ дало бы возможности певцу уверенно смотреть в будущее, творить, работать плодотворнее на другом качественном уровне, прославляя республику и город. Его коллектив помогает в организации сольного концерта на стади-

оне. Также он будет выступать в ночном клубе «Сталкер» 19 сентября. Для организации концерта в «Сталкере» организаторы пригласили профессиональных пианистов, креативщиков, впервые будет исполнен этномикс, будет работать интерактивный видеочат, танцевальный шоу от театра «Байкал» также украсит вечер. Для театра «Байкал» клубный формат в новинку, поэтому действо обещает быть интересным.

Были слухи о том, что мэром Геннадий Айдаев подарил за победу на «Народном артисте» двухкомнатную квартиру. К сожалению, у Амархуу нет собственного жилья в Улан-Удэ. Его родители более 10 лет снимают квартиру. То, что наш земляк, молодой и талантливый исполнитель Амархуу Борхуу заслуживает жилье, вне сомнений. В знаменательные времена человек нуждается в поддержке и внимании. И эта поддержка должна быть от земляков, друзей и близких. Организаторы встреч с Амархуу надеются, что дни, проведенные в Улан-Удэ, пройдут в атмосфере любви и душевности, свойственным нашим землякам. Хочется обратиться ко всем своим землякам, чтобы они посетили концерты Амархуу и этим его поддержали. Все выученные средства пойдут на приобретение собственного дома. Театр «Байкал» надеется, что у Амархуу будет жилище, и он станет настоящим улан-удэцем. Потому что там, где дом, там - оплот, там - родина. Потому что у него на душе должно быть тепло и уверенно, когда у родителей будет своя крыша над головой. Чтобы дальше он прославлял свой Улан-Удэ на самых высоких площадках России и мира.

Елена ШИРИБОН.

Арадай артист Амархуу Борхууга АМАРХУУ

Аба эжын эрхээн Амархуу хүбүүн бэрхээн, Аялга дуугаа эздэлүүлэн, Аяар холуур суурхуулбаш. Бүхэроссин «Одо мүшэдэй» Борхуу нэрэнй ялас гэс. Буряад дууша хүбүүнэй Бэрхэ нугархайнй абьяас гэс. Ирагуу дууша «Одод» сооһоо Илажа яларааш, Амархуу. Дуулин Буряад угсаатан сооһоо Дэлхэй дүүрэн алдар суу. Буряад-Монгол уласуудтаа Баярай «Одо мүшэ» заяагааш. Уласхоорондын холбоо Улам баталан зангидааш. Хонгёохон жэргэмэл хоолойшни Холын холуур ханхинаг лэ. Хонгорхон жүрэгэр бэешни Хододоо хүнгэхэн алхалаг лэ. Вера САГАНОВА.

Набаараа нүхэсээн, Эрхүүтэй университет дүүргээд, хими, биологийн багшаар Ага нютагтаа хүдэлжэ, «Эрдэм нурасалай отличник» нэрэ зэргэдэ хүртээн, мүнөө «Буряад үнэндэ» бэшэдэг Галина Гомбоевна ЕШИЖАМСОЕВАДА зорюулаб. Айдар залуу наһандаа Ангара мүнэнэй эрьедэ Агын басагад сугларжа, Анхан бидэ танилсаабди. Наартай зохидоор хүхилдэжэ, Налгай уринаар ярилсажа, Намтараа дууһан хэлсэжэ, Наһандаа хоюулан ябаабди.

Даруухан зантай гэхэдэшни, Даамай гэшэш аргагүй, Аалихан абаритай гэхэдэшни, Аяама бэрхэш хэлсэжэгүй. Эрдэм бэлгэйнгээ эршые Эдлэжэ шимни шадаалши, Эрхим багша гүүлэжэ, Эхэ нютагтаа хүдэлөөлши. Партиин эмхин зургаае Баһал һайса хүтэлөөлши, Агынгаа үргэн тайзан дээрэ Артист болоод туршаалши.

Хубитаяа олохын заяанда Хургаа үбдөөд ябатараа, Гансаа олохын талаанда Гараа гэмтээн Боротой Хирургын ээлжээндэ танилсажа, Харахан нүдөөрөө эмнилсэжэ, Холшорхон зүрхөөрөө инаглажа, Ханилхын дэмбэрээ зохёотоот. Угаа залгаһан эрхим хүбүүтэй, Урин зохид басагадтай, Үшөө саашань үргэлжэлүүлхэ Ашанар, эзэнэр олонтой.

Сэдхэл сэбэр байхадатнай, Сэхэл даа харгытнай, Сохом үнэвээр ябахадатнай, Согтойл хадаа хүүгэдтнай. Далияа һэбиһэн зандааш, Домог туужа бэшэнэш, Дорюун, сула сэбэрхэн, Дүшэтэй шэнгээр харагданаш. Энхэргэн хүүгэдээрээ тойруулан, Элэтэ нүхэдөөрөө зугаалан, Энэрхы Боротоёо хоюулан Эдлэжэ жаргал хуугыт даа. Цындыма ТОГОНОВА.

На земле бурятской есть святня, Две сотни лет ей будет скоро. Храм знаний, живущий поныне - Хоринская средняя школа. В этой школе учился славно Народный художник Сампилов, Первый врач из бурятов, с Еравны, Военный полковник Ямпиллов. Учитель - подвижник Бадзар Норбоев Букварь перевел на бурятский язык. Герой Соц. Труда писатель Номтоев - Автор ценнейших бурятских книг.

Бау Ямпиллов и Батуев Жигжит - Пионеры маэстро бурятской земли, Оба в сердцах своих дорожили, Что в Хоринской школе учиться могли. Прочные знания получила В семилетней школе у Кузнецова Местная девушка с Байсын Убыра Народный поэт Ц.Д. Дондокова. Художественное слово привили Красноурцкая и Дугаржапова

Заслуженной актрисе России, Мастеру слова Д. Сангажаповой. Дагбаев, Дамдинов, Хайдапова, Они называются здесь не вдруг. Их школа родная взрастила когда-то До докторов и кандидатов наук. Вечная память Лидии Нимаевой - Яркому свету негасимой звезды. И не забудется подвиг Жанаева - Героя Второй Мировой войны.

В здании Красно-го Креста по ул. Линховойна, 8 ведет прием лекарь тибетско-монгольской медицины БУИНЖАРГАЛ.

АНОНС

ТАЙЛГАН ПОСВЯЩАЕТСЯ 325-ЛЕТИЮ АБЖА УДАГАН

24 сентября с.г. в местном Улангирта Булак Мухоршибирского района состоится общереспубликанский тайлган-молебен, посвященный 325-летию национальной героини бурятского народа Абжа Удаган участницы делегации хори-бурят Москвы к Петру I в 1702-1703 гг.

Первый тайлган на родине шаманки был организован в 2001 г. в соответствии с планом мероприятий оргкомитета под председательством Президента РБ Л. В. Потапова в рамках празднования 300-летия поездки хори-бурят к Петру I. Намечаемый тайлган проводится согласно плану мероприятий Есэриятской Ассоциации развития культуры в 2006 год при поддержке Комитета по межрегиональным отношениям, связям с общественностью, религиозными объединениями, информации Администрации Президента РБ и Администрации хоришбирского района.

Прошло более 300 лет с той знаменитой поездки хорищцев к зарождающейся российской империи. Грамота-указ Петра Великого о закреплении за ними их родных «породных» земель от Байкала монгольской границей на вечное владение в собственность племени потеряла своей актуальности наши дни. Единственная женщина в составе делегации, яркая и талантливая представительница бурятских женщин, 22-летняя Абжа Удаган отправилась в далекий путь шитницей членом делегации от духов. Она сыграла немаловажную роль в успешном завершении поездки.

К юбилею шаманки осуществляется реконструкция ее аранги за роения на малой родине Абжа Удаган по проекту архитектора В.И. Гаева, там же устанавливается в честь памятный знак.

Силами художественной деятельности Галтайского Дома культуры и других планируется концерт на котором прозвучит песня об Абжа Удаган на стихи Гунги Чимитов музыка местного композитора Григто Бадамаева. Пройдут соревнования по национальной борьбе призы Всебурятской Ассоциации развития культуры, Агентства по этнической культуре и спорту РБ Межрегиональной организации манов «Тэнгэри».

Начало тайлгана в 11.00. Параллельно исполняются требы веющих мирян.

Выезд из Улан-Удэ в 8.00 с ул.цы Свердлова, 21 (офис «Тэнгэри» телефон для справок: 213045.) ководство «Тэнгэри»: Баир Жамлович Цырендоржиев и Будай Пурбоевич Ширеторов.

В.ЦЫБИКДОРЖИВ заслуженный деятель науки

Бурятский аграрный колледж им.Ербанова продолжает прием заочное отделение на платной основе на базе 11 классов по специальностям: «Бухгалтерский учет», «Землеустройство», «Правоведение».

Зачисление по результатам собеседования. Адрес: г.Улан-Удэ, ул.Трубинская, 140. Тел.: 43-64-92.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Table with 4 columns: General Director, Address, Phone numbers, and Fax numbers.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмный - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшорой - 21-64-36, 21-33-61, секретариатай - 21-60-21; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершинь» журналлуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутайда ажабайдалай болон олонийтын хүдэлмэрини, «Олон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламн - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерини - 21-23-67.

Редакцияда ороһон материалнууд шүүмжэлэгдэдэггүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй. Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагай нэрэнүүдэй бэшэглэе хазагайруудһан ушарта авторнуудын харуусалгатай. Редакциин ханамжа автарайхитай адли бэшэ байжа магад.